

Da freden brøt løs

Norsk NS-migrasjon til Argentina etter 1945

Anne Kristin Furueth

Masteroppgave i latinamerikanske områdestudier,
Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2011

© Anne Kristin Furueth

2011

Da freden brøt løs- Norsk NS-migrasjon til Argentina etter 1945

Anne Kristin Furueth

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: OsloKopisten, Oslo

Sammendrag

Etter 2. verdenskrig var det harde økonomiske tider i Norge, og Norge sto overfor et omfattende rettsoppgjør med dem som hadde støttet okkupasjonsmakten. For en del av dem som hadde vært på feil side under krigen, ble det svært vanskelig å leve i Norge. Noen valgte å migrere til Argentina - et Argentina som blomstret økonomisk og hvor det var nye muligheter til å starte et nytt liv, langt unna krig, rettsoppgjør og sosialt stigma.

Denne masteroppgaven tar for seg denne migrasjonen til Argentina, NS-migrasjonen. I og med at det er skrevet lite om temaet fra før, vil denne oppgaven gi et oversiktsbilde av migrasjonen. Det trengs likevel mer forskning på feltet, for å kunne gå dypere inn i materialet og se på andre sider ved migrasjonen enn det som er gjort i denne oppgaven. Det er tre problemstillinger det har blitt jobbet med for å få denne oversikten, og de tre er:

- 1) Hvorfor migrerte denne gruppen *fra* Norge og *til* Argentina?
- 2) Hvordan ble migrasjonen organisert i Norge og Argentina, og hvor stort var omfanget?
- 3) Hvordan gikk det med de norske migrantene i Argentina?

Det er viktig at vi får klarhet i hvordan denne migrasjonen var og hva som skjedde i Argentina. Grunnen til det er at selv om denne migrasjonen ikke var veldig stor, så har den en forholdsvis stor plass i oppfatningen vi i Norge har av Argentina og Latin-Amerika.

Forord

Det er mange jeg skylder en stor takk for hjelpen jeg har fått i dette arbeidet. Uten dem hadde prosjektet ikke latt seg gjennomføre. For det første må jeg ydmykt takke alle de som har gitt meg et innblikk i sitt liv og sin families historie, både i Norge og i Argentina. Uten deres hjelp og åpenhet, hadde dette arbeidet manglet en svært viktig dimensjon.

Jeg må også takke alle som på min vei har vist en entusiasme og nysgjerrighet for prosjektet. Denne entusiasmen har smittet over på meg. Jeg føler jeg har vært den mest privilegerte masterstudent noen gang. Jeg har fått jobbe med et kjempespennende tema, vært på feltarbeid i Argentina og fått møte mange spennende mennesker.

Spesielt vil jeg takke min støttende og pedagogiske veileder, Steinar A. Sæther. Du har fått meg opp av bølgedalene, stilt de riktige spørsmålene, vært kritisk, vist stor interesse for temaet og stilt opp mer en forventet.

Jeg må også takke Terje Emberland, Tore Pryser og Kjartan Fløgstad for viktige innspill og for å ha stilt materiale tilgjengelig for meg. Også en takk til Leif Thingsrud på Riksarkivet og Yngve Nedrebø på Statsarkivet i Bergen for god hjelp. Takk til Elisa Vik for samarbeid både i Norge og Argentina. I tillegg må jeg takke Universitetet i Oslo og ILOS for stipender som har gjort det mulig å finansiere dette prosjektet.

Takk til familie og venner, jeg håper dere vet at jeg fremdeles eksisterer selv om jeg har vært fraværende til tider. Spesielt takk til mamma og pappa som alltid har vært støttende og fylt opp kjøleskapet ved behov. Tusen takk til Kari Johanne Hjeltnes og Paal Wangsness for gjennomlesning og innspill. En stor takk også til Kristin Hagness for korrekturlesing. Til alle de flotte masterstudentene på lesesalen og pauserommet, uten dere hadde dagene på lesesalen vært kjedelige.

Den som kanskje fortjener den største takken er min tålmodige og kjære Jo, som ble med til Argentina. Takk for alle middager, klesvask, husvask og alt annet du har tatt deg av i de mest hektiske periodene. Uten deg hadde prosjektet vært umulig.

Til minne om Annan.

Oslo, november 2011

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	Innledning	1
1.2	Tema og problemstilling	2
1.3	Hvorfor studere denne gruppen?	3
1.4	Begrepsavklaring	6
1.5	Metode og kilder	8
1.5.1	Skriftlige kilder	9
1.5.2	Muntlige kilder	12
1.5.3	Etiske dilemmaer	12
1.6	Faglige tilnærminger	14
1.7	Oppgavens struktur	15
2	Argentina som mottaksland	17
2.1	Innledning	17
2.2	Argentinas omdømme	17
2.3	Bakgrunn for migrasjon i Europa	20
2.4	Argentinas utenrikspolitikk	22
2.5	Juan Domingo Peróns forhold til USA	26
2.6	Argentinas innvandringspolitikk i historisk perspektiv	29
2.6.1	Innvandringspolitikk under Perón	36
2.7	Oppsummering av kapitlet	41
3	Omfang og organisering av nazi-migrasjonen	45
3.1	Innledning	45
3.2	Omfanget av migrasjonen	46
3.3	Utvandringslyst	52
3.4	Reiseruter	53
3.4.1	Den italienske ruten	54
3.4.2	Den iberiske ruten	55
3.4.3	Den sveitsiske ruten	57
3.4.4	Den nordiske ruten	58
3.5	Hvordan reiste de norske migrantene?	64
3.6	Nettverket i Argentina	66

3.7	Oppsummering av kapitlet.....	71
4	I Argentina.....	73
4.1	Innledning.....	73
4.2	Politiske og økonomiske forhold i Argentina.....	73
4.3	Mottakelsen av migrantene.....	76
4.4	Sosiale forhold.....	78
4.4.1	Språk og kultur.....	80
4.4.2	Bosted.....	82
4.4.3	Arbeid.....	83
4.4.4	Kvinner.....	84
4.5	Remigrasjon.....	85
4.5.1	Nødstilte.....	87
4.6	Forhold til andre nordmenn.....	89
4.6.1	Forholdet mellom den nye og gamle kolonien.....	90
4.6.2	Forholdet til norske myndigheter.....	92
4.6.3	Forholdet til Sjømannskirken.....	94
4.6.4	Kongens besøk i 1967.....	95
4.7	Oppsummering av kapitlet.....	97
5	Konklusjon.....	99
	Litteraturliste.....	103
	Tabell 1: Antall innreisende og utreisende nordmenn i Argentina 1945-1958.....	47
	Tabell 2: Antall ankomne NS-migranter til Argentina fordelt på ankomstens tidspunkt.....	49

1 Introduksjon

1.1 Innledning

“Du må ikke finne på å skrive om dette temaet. Det er et interessant tema, men det er et risikabelt prosjekt. Det er vanskelig å finne godt og pålitelig stoff om temaet. Kanskje folk ikke vil at du skal rippe opp i fortiden, og hvem er du til å rippe opp i det?¹ Hva vil skje når du drar på feltarbeid? Det kan være direkte farlig, du vet ikke hvilke kontakter disse menneskene har og hva med oppholdstillatelse?”

Dette var en av de første tilbakemeldingene jeg fikk da jeg la frem ideen. Det fikk meg til å tenke: var det virkelig mulig å gjennomføre et slikt prosjekt jeg hadde sett for meg? Hadde jeg kanskje vært naiv, hvordan skulle jeg klare å finne ut om dette temaet som for mange har vært glemt og, ikke minst, tabubelagt. Var det kanskje best at historien bare gikk i glemmeboken? Det har vært tider jeg har tenkt det, det har ikke vært et uproblematisk tema å jobbe med. Jeg er takknemlig for de kritiske kommentarene, de var ikke grunnløse. Det har vært en utfordring med tanke på hvordan bruke kildene og påliteligheten til dem, samt at det har vært etiske dilemmaer jeg har måttet ta stilling til siden det er et sårt tema for mange. Det var heller ikke uten grunn at noen trodde det kunne være farlig, siden man ikke visste så mye på forhånd om hvordan tingenes tilstand var i Argentina, og at det eksisterer endel grumsete oppfatninger om Argentinas forhold til nazismen.

Selv om man kanskje skulle tro omvendt psykologi kun fungerer på barn, fungerte det også på meg. Det ble for spennende å la temaet ligge. Kanskje var det naivt, men jeg tok i alle fall med meg kommentarene inn i arbeidet, og det har vært med på å forme prosjektet. Siden jeg visste at det var et vanskelig felt å gå inn i, har jeg hele tiden vært bevisst på hvordan jeg skulle gå frem. Derfor har arbeidet heller ikke blitt så vanskelig som jeg hadde forestilt meg. Jeg har møtt mange hjelpere på veien med behov for å fortelle, samtidig som jeg har møtt mennesker som ikke ville rippe opp i fortiden sin. Jeg har møtt mye positivitet, både fra involverte og fra ulike fagmiljøer. Feltarbeidet i Argentina var vellykket, og jeg har aldri følt meg truet på noe som helst måte. Dem jeg har snakket med har vært vanlige mennesker med uvanlige historier.

¹ Jeg har ingen familiære forbindelser til denne migrasjonen.

1.2 Tema og problemstilling

Det meste som er skrevet om norsk migrasjon, har tatt for seg den store migrasjonen til Nord-Amerika. Denne oppgaven handler også om norsk migrasjon, men om migrasjonen til Argentina etter 1945, og en spesiell del av denne migrasjonen; nemlig den norske NS²-migrasjonen. Jeg velger å kalle det NS-migrasjon, selv om ikke alle i gruppen jeg har studert var medlemmer av NS. Grunnen til det er at det skal bli mer forståelig for leseren å skjønne hvem det dreier seg om. De som ikke var medlemmer av NS, kunne være frontkjempere eller jobbet for okkupasjonsmakten på annet vis, slik som for eksempel i administrasjonen. Det migrantene har til felles, er at de hadde en tilknytning til okkupasjonsmakten i Norge under 2. verdenskrig, at de var omfattet av landssvikoppgjøret, og at de valgte å forlate Norge til fordel for Argentina etter krigens slutt.³

Siden det finnes lite offentlig kjent informasjon om temaet, har jeg valgt å gå bredt ut med tanke på å få tak i mest mulig informasjon om feltet, både skriftlig og muntlig. Det finnes flere studier av nazi-migrasjonen til Argentina etter 2. verdenskrig og regimets tilknytning til aksemaktene. Et av de viktigste bidragene til dette feltet er arbeidet utført av kommisjonen CEANA, *Comisión para el Esclarecimiento de las Actividades Nacionalsocialismo en la Argentina*, som ble satt ned av den argentinske staten for å få klarhet i Argentinas tilknytning til nazismen.⁴ De studiene som er gjort forklarer hvorfor nettopp Argentina var et land mange valgte å migrere til, både før 2. verdenskrig, men også etter, om hva slags innvirkning nazismen har hatt i det argentinske samfunnet, Juan Peróns tilknytning til temaet og omfanget av migrasjonen. Den norske migrasjonen må sees i sammenheng med dette. Spørsmålene jeg har konsentrert meg om å besvare er derfor disse:

- 1) Hvorfor migrerte denne gruppen *fra* Norge og *til* Argentina?
- 2) Hvordan ble migrasjonen organisert i Norge og Argentina, og hvor stort var omfanget?

² Nasjonal Samling

³ Mer om dette senere i kapittelet.

⁴ På norsk: kommisjonen for å kartlegge nasjonalsosialistiske aktiviteter i Argentina (1999) Se også f.eks *La ruta de los nazis en tiempos de Perón* av Holger M. Meding, *The "nazi menace" in Argentina, 1931-1947*" av Ronald C. Newton, *Perón y la entrada de tecnicos alemanes y colaboradores con los nazis, 1947-1949: Un caso de cadena migratoria* og *Etnicidad e inmigración durante el primer peronismo* av Leonardo Senkman, *Los nazis en la Argentina: revisando algunos mitos* av Ignacio Klich, *Inmigrantes, refugiados y criminales en la "vía italiana" hacia la Argentina en la segunda posguerra* av Fernando Devoto og *¿Buenos o útiles?* av Carolina Biernat.

3) Hvordan gikk det med de norske migrantene i Argentina?

Det første spørsmålet tar sikte på å svare på hvorfor en gruppe nordmenn valgte å migrere fra Norge i etterkrigsårene, og hvorfor nettopp Argentina ble valgt som land å migrere til. Dette er interessant fordi vi da vil kunne forstå de bakenforliggende årsakene til migrasjonen. Ved å se på forhold både i Norge, Europa og Argentina, vil det bli lettere å forstå hvorfor migrasjonen fant sted. Siden NS-migrasjonen er en del av et større bilde, er det viktig å se hvordan den ble organisert, ikke bare fra Norge og i Argentina, men også hvordan nettverk var viktig i migrasjonen. Dette vil jeg se nærmere på gjennom spørsmål to. Det tredje spørsmålet vil gi oss et innblikk i hvordan det gikk med denne gruppen migranter. Det virker som om det har vært et visst inntrykk i Norge om at det gikk dårlig med NS-migrantene, og mye av det skyldes nok rapporter ambassaden sendte hjem til norske aviser.⁵ Jeg mener det er en for enkel beskrivelse, siden vi må se på og forstå konteksten for å vurdere hvordan det gikk med dem.

Som jeg vil vise i kapittel 3, var det anslagsvis et sted mellom 350-400 nordmenn med NS-fortid som migrerte til Argentina, og migrasjonen var på sitt største i årene 1947-1949. Innvandringen dabbet av utover begynnelsen av 1950-tallet.⁶ Ved å få en oversikt over denne migrasjonen, håper jeg at andre kan dra nytte av arbeidet som er gjort til videre studier, for å kunne gå mer i detalj og for å finne andre aspekter ved denne migrasjonen, som det ikke har vært mulig å gå inn på i denne omgang. Avslutningsvis i oppgaven vil jeg komme inn på temaer det kan være interessant å studere videre.

1.3 Hvorfor studere denne gruppen?

Det er flere grunner til at det er viktig å studere denne migrasjonen nå. For det første tror jeg det er viktig at vi i Norge får større kunnskap om Latin-Amerika og Norges forbindelser til kontinentet. Generelt er det lite kunnskap om Latin-Amerika i Norge, og det kan virke som om kunnskapen er karikert og stereotyp. Det som går igjen er fotball, samba og karneval. Og at mange nazister rømte til Latin-Amerika, spesielt til Argentina og Brasil. Med tanke på hvor liten nazi-migrasjonen fra Europa og NS-migrasjonen fra Norge til Argentina var, har dette fått uforholdsmessig stor plass i forestillingen om Latin-Amerika. På grunn av denne oppfatningen er det nok mange tyske etterkommere som urettmessig har fått gale merkelapper

⁵ Se f.eks VG 14.11.1949 og tidskriftet Aktuelt 07.01.1950

⁶ Mer om omfanget i kapittel 3.

på seg. De aller fleste tyske migrantene kom til Argentina under masseinnvandringen fra 1880 og frem til 2. verdenskrig.

Mye av den kunnskapen mange sitter inne med om nazi-innvandring til Argentina kommer fra sensasjonsoppslag av ulik karakter. Noe fra blader som *Vi Menn*, noe fra Frederick Forsyths roman *The ODESSA files*, noe fra boken *Eventyret om Solbris*. Denne siste boka forteller om hvordan fluktbåten "Solbris" kom seg til Argentina. Andre oppslag kommer fra ulike TV-programmer om f.eks Josef Mengele og hans påståtte umenneskelige eksperimenter i en tysk landsby i Paraguay. Men det er ikke til å komme bort fra at spekulasjoner rundt Argentinas rolle under 2. verdenskrig og landets forhold til nazismen og fascismen har vært med på å skape mytene om at Argentina var et paradys for nazister hvor de kunne fortsette å dyrke frem sin ideologi.

Mange av disse mytene og mystikken, har muligens mer rot i fantasien enn i virkeligheten. Det er derfor viktig at temaet blir studert på en grundig og objektiv måte, slik at vi får klarhet i hva som skjedde, og kanskje også forstår hvordan mytene har oppstått. For å skape en bedre forståelse av migrasjonen, må vi se den i lys av både den norske og den argentinske konteksten, slik at vi kan forstå hvorfor noen migrerte fra Norge, hvorfor Argentina godtok denne typen migranter og hvorfor Argentina var et attraktivt land å migrere til. Til det har latinamerikanske områdestudier de riktige forutsetningene.

Til tross for at det har vært et tabubelagt tema, tror jeg det er stor allmenn interesse for å få vite mer om temaet, kanskje nettopp på grunn av mytene og mystikken. Det kan også tenkes at det er riktig tidspunkt å skrive om temaet nå. Det er så lenge siden 2. verdenskrig at tabuet ikke lenger spiller en så viktig rolle, og derfor har jeg også kunnet snakke med mennesker som har vært knyttet til migrasjonen. Noe av grunnen til at det ikke er gjort studier på denne migrasjonen tidligere, tror jeg kan skyldes at det har vært et vanskelig tema å ta tak i, samt at ressursene i krigsforskningen ikke har vært sentrert rundt hva som skjedde i Norge etter krigen. Det kan også tenkes at det har vært en barriere å studere noe som skjedde i et land langt unna Norge hvor språket kan ha vært en hindring. Derfor tror jeg en slik studie vil gi en bredde i kunnskapen om norsk etterkrigshistorie, men også i kunnskapen om norsk og argentinsk migrasjonshistorie.

Argentina er ikke det landet nordmenn først tenker på når det gjelder migrasjon. Det er heller land som USA, Canada og muligens Australia vi tenker på i den forbindelse. Faktisk var

Argentina det nest største immigrasjonslandet i absolutte tall i verden under masseimmigrasjonen på 1800-tallet og frem til midten av 1900-tallet, og større enn USA om man ser på det i relative tall i forhold til folketall (F. Devoto 2009, 49). Det er kanskje derfor ikke uten grunn at et kjent argentinsk ordtak lyder slik: “*Los mexicanos descienden de los aztecas, los peruanos de los incas y los argentinos de los barcos*”.⁷ Ordtaket gir mening når man vet at hele 30% av den argentinske befolkningen var født et annet sted enn i Argentina i migrasjonstopåret 1914 (Míguez 2003). Det er gjort mange studier av migrasjon til Argentina før 2. verdenskrig, og det er også gjort en god del studier på nazi-migrasjonen til Argentina etter krigen, men da spesielt migrasjonen fra Tyskland. I og med at NS-migrasjonen var så liten, er det ingen som har forsket på den delen av migrasjonen. Jeg tror det er viktig å se på den fordi den må ses i sammenheng med resten av nazi-migrasjonen fra Europa.

Det er forsket noe på norsk migrasjon til Argentina tidligere. Blant annet skrev Gudmund Stang om det i artikkelen “*La emigración escandinava a la América latina, 1800 – 1940*” og i 2010 avsluttet Kristian Botten Pedersen sin masteroppgave “*Med akevitt til biffen- Norsk immigrasjon til Argentina 1880-1930*”. Det er nå et større prosjekt i gang om nordmenn som migrerte til Latin-Amerika mellom 1820 og 1940 ved Universitetet i Oslo. Prosjektet heter “*Desired immigrants - Frustrated Adventurers? Norwegians in Latin America, 1820 – 1940*” og ledes av min veileder Steinar A. Sæther. I forbindelse med dette prosjektet jobber Elisa Vik med sin doktorgradsavhandling om norsk migrasjon til Argentina i perioden 1820-1940. Men all forskning om nordmenn i Argentina dreier seg altså om de som migrerte dit før 1940.

Det er tidligere skrevet noe om norsk etterkrigsmigrasjon til Argentina, det finnes blant annet endel avisartikler om temaet. Artikkene har vært en del av kildematerialet jeg har brukt, men jeg har selvfølgelig måtte vurdere påliteligheten til dem som til alt annet stoff. Det er jo en kjennsgjerning at aviser må selge, og da er det en viss fare for at noe av stoffet er sensasjonspreget. I 2007 kom dokumentaren “*Krigens stesønn*” regissert av Ørjan Karlsen. Den gir et innblikk i livet til Petter Kahrs som migrerte til Argentina i 1949 som 4-åring sammen med familien. I dokumentaren kommer det frem at han forsvarer faren og forfekter nazistiske holdninger. Dokumentaren er god, og gir et innblikk i en av de norske NS-familiene i Argentina. Roald Astrup-Nielsen var en av de som rømte fra Norge til Argentina med båten “*Solbris*” i 1947. Han har skrevet om flukten i bøkene “*Eventyret om Solbris*” og

⁷ Mexicanerne stammer fra aztekerne, peruvianerne fra inkaene og argentinerne stiger ned/stammer fra båtene.

“*Solbris O’hoi*”. Spennende og eventyrlig lesning, men det er viktig å vurdere hvem det er skrevet av, i hvilken kontekst det er skrevet i og hvordan man skal bruke denne boken i forskningsøyemed.

Kjartan Fløgstad er den som har den mest omfattende fremstillingen av NS-migrasjonen i boka “*Eld og Vatn, Nordmenn i Sør-Amerika*”. Den boka har vært en inngangsport for å vite hvor jeg kunne lete etter kilder. Han har også stilt de kildene han sitter på til disposisjon i dette prosjektet. I de to kapitlene han bruker på migrasjonen, ligger det meste av fokuset hans på nordmenn og Norge, hva de enkelte hadde gjort under krigen og hvordan de kom seg avgårde, og mindre på bakgrunnen til migrasjonen og hvorfor nettopp Argentina var det landet de migrerte til. Denne oppgaven fokuserer mer på den argentinske konteksten enn den norske, og setter den norske migrasjonen i sammenheng med etterkrigsmigrasjonen fra Europa til Argentina. Det vil også være fokus på nettverkene som gjorde migrasjonen enklere og forklare hvorfor Argentina var et egnet land å migrere til.

Jeg har hatt interesse for dette temaet siden jeg dro til Argentina for første gang som utvekslingsstudent på videregående skole. Da fortalte en onkel av meg at: “*Det var mange interessante nordmenn som dro dit etter krigen*”. Siden den gang har temaet og mystikken kvernet rundt i bakhodet, og det kom frem igjen da jeg skulle velge tema til masteroppgave. Forholdene lå derfor til rette for at jeg skulle skrive om dette temaet, siden jeg kjenner både norsk og argentinsk språk og kultur, samt at jeg kunne dra nytte av UiOs forskningsprosjekt om norsk migrasjon til Latin-Amerika.

1.4 Begrepsavklaring

Tradisjonelt har man snakket om emigrasjon og immigrasjon når det gjelder ut- og innvandring. Men ved å bruke disse begrepene mister man mye av den kompleksiteten som er involvert når mennesker bryter opp fra et sted, for så å fortsette livene sine et annet sted. Ved å bruke emigrasjon-immigrasjon, blir man nødt til å forholde seg til at en og samme person faktisk både er emigrant og immigrant på samme tid, samt at det finnes mange som forflytter seg innenfor egne lands grenser og som ikke omfattes av disse begrepene. For bedre å kunne favne om kompleksiteten i dette fenomenet, er det bedre å bruke ordet *migrasjon*. Det er fordi migrasjon ikke alltid er endelig. Noen migrerer videre fra der de først dro, andre drar hjem igjen, atter andre igjen kan migrere mellom ulike steder. I konteksten av denne oppgaven er

det også bedre å bruke begrepet migrasjon, i og med at det først og fremst ikke er det nasjonale som binder dem sammen, men heller nettverk og sosiale relasjoner på tvers av landegrensene. Enkelte steder vil jeg bruke begrepene innvandring og utvandring når det dreier seg om migrasjoner inn eller ut av et land.

Når jeg i denne oppgaven snakker om NS-migrasjon til Argentina, er det flere grunner til det. Den gruppen jeg har studert, er ingen homogen gruppe. Det de har til felles, er at de på ett eller annet vis samarbeidet med okkupasjonsmakten under 2.verdenskrig og migrerte til Argentina etter krigen. Måten de samarbeidet på var forskjellig. Noen var medlemmer i NS, andre var frontkjemper eller jobbet mer aktivt i administrasjonen under krigen, mens andre migrerte sammen med familien som samarbeidet med okkupasjonsmakten. Det er nok derfor eksempler på at enkelte i den gruppen jeg har studert ikke har vært medlem av NS. Men de fleste har vært det, og de samarbeidet med tyskerne under krigen. Derfor bruker jeg denne termen for at man enklest mulig skal forstå hvem det dreier seg om. Jeg kunne ha brukt betegnelsen nazister, men det er heller ikke dekkende, siden noen av dem som var involvert mener de ikke sto inne for den nazistiske ideologi, men at de samarbeidet med okkupasjonsmakten av andre grunner, som for eksempel av frykt for kommunismen. Selv om det er vanskelig å betegne disse migrantene, er det likevel riktig å se på NS-migrantene som en gruppe. Grunnen til det er at det er de samme som stod bak organiseringen av migrasjonen. I årene etter krigen var det også nordmenn som ikke er å betegne som NS-migranter som migrerte til Argentina. De hadde ikke samarbeidet med okkupasjonsmakten, og omfattes derfor ikke av dette studiet. Når jeg snakker om migrantene vil jeg altså bruke flere betegnelser, blant annet NS-migrantene, migrantene og NS-folk.

I mye av litteraturen som er skrevet om denne migrasjonen, brukes begrepene krigsforbrytere og kollaboratører, og jeg vil også bruke disse betegnelse, når det passer. Helene Lööv definerer en krigsforbryter som en person som har brutt internasjonale konvensjoner, med eller uten godkjenning fra sitt lands myndigheter, og da spesielt grove tilfeller som for eksempel folkemord, drap på sivile eller lignende. En kollaboratør er en som har samarbeidet med okkupasjonsmakten, som for eksempel i administrasjon eller som informant. I slike tilfeller er forholdet ikke dekket av internasjonal lov, men av lovverket i de ulike land (Lööv 1988, 140). I denne oppgaven vil jeg derfor om de norske migrantene også bruke begrepet kollaboratører, siden det meg bekjent ikke er noen av disse som er å betrakte som krigsforbrytere, selv om jeg ikke kan utelukke at noen av de involverte var det. I tilfeller hvor

det er kjent at de utenlandske migrantene var tiltalt, ettersøkt eller dømt for krigsforbrytelser, vil det fremkomme av teksten om det er relevant.

1.5 Metode og kilder

Å studere hva som skjedde rett etter 2. verdenskrig er utfordrende, siden det var forholdsvis steile fronter mellom de ulike partene. Dette speiler seg også i de kildene jeg har funnet og brukt i arbeidet, og er noe jeg har måtte forholde meg til. Karakteristikkene av hverandre som enten “jøssinger” eller “nazi-slyngel” går igjen.⁸ Det at kildene mine er så polariserte, har gjort arbeidet spennende og fargerikt, men også gjort at det er vanskeligere å vurdere påliteligheten. Det er metodisk både fordeler og ulemper med denne polariseringen.

En av fordelene er at skillelinjene mellom de ulike frontene blir tydelig, det var ikke noe midt i mellom. Et godt eksempel på det er hvordan denne migrasjonen påvirket den allerede eksisterende norske kolonien i Argentina. De hadde engasjert seg sterkt i motstandsarbeidet under krigen, samlet inn penger og flere av dem meldte seg til tjeneste i motstandskampen i Norge. Det ble derfor store motsetninger mellom “den gamle kolonien” og “den nye kolonien”, en motsetning som man kunne se konturene av helt opp til 1990-årene, om ikke enda senere. En ulempe med denne polariseringen, er at personer tilhørende “den gamle kolonien” ikke visste så mye om hva som skjedde i “den nye kolonien”, og de gav uttrykk for at NS-migrasjonen var et tabubelagt tema, og noe man ikke snakket om. Denne mangelen på omtale, har gjort det vanskeligere å få flere perspektiver på hva som skjedde i Argentina i denne perioden.

Polariseringen kan også gi andre metodiske problemer. Det kan tenkes at det i enkelte av kildene mine har vært forsøk på å avdramatisere, ufarliggjøre og distansere seg fra hva som skjedde under krigen og å få situasjonen i Argentina til å se bedre ut enn den var, mens de som var på den andre siden har prøvd å svartmale situasjonen. For å forstå migrasjonen har det derfor vært viktig å prøve å se situasjonen fra aktørenes side og perspektiv, uten at det betyr at man sympatiserer med dem. I historiefortellingen ser vi at seierherrene er de som skriver historien, slik vi for eksempel har sett med hvordan erobringen av Latin-Amerika er blitt fortalt, og det er derfor god grunn til å være oppmerksom på dette når man jobber med

⁸ Ordet “jøssing” var en betegnelse på en anti-tysk og NS-fiendlig nordmann, og som ble brukt av alle parter under okkupasjonen. Betegnelsen ble først tatt i bruk av de tysk- og NS-vennlige og var negativt ladet, men ble et positivt ladet ord hos “jøssingene” selv (Dahl, et al. 1995).

historiske temaer. Det har derfor vært en utfordring for meg å ta hensyn til dette, tatt i betraktning det samfunnet jeg er vokst opp i. Det er utfordrende å forstå historien på en mest mulig objektiv måte uten å bli moraliserende verken overfor den ene eller andre siden.

1.5.1 Skriftlige kilder

Siden jeg i utgangspunktet ikke visste hvor jeg skulle begynne kildesøket mitt, gikk jeg bredt ut. Jeg har søkt etter kilder i Riksarkivet i Oslo, Statsarkivet i Bergen og på Emigrantmuseet på Hamar. Jeg har også ledd i ulike aviser, som for eksempel *Aftenposten* og *Folk og Land*.⁹ Arkivene etter den norske ambassaden i Argentina fra den aktuelle perioden har i lengre tid ligget på lager i Oslo, og har derfor ikke vært tilgjengelig for allmennheten. På vårparten 2011 ble arkivet overlevert til Riksarkivet i Oslo, og jeg har derfor vært så heldig at jeg har vært blant de første som har fått se materialet der. Der er det mulig å se hvordan norske myndigheter forholdt seg til NS-migrasjonen. Jeg har også fått gå gjennom deler av Bjørn Østrings og Erling Windingland-Eliassens private arkiv. Der har jeg blant annet funnet ulike brevvekslinger av stor interesse mellom migranter. Jeg har også fått innsyn i arkivene etter Institutt for norsk okkupasjonshistorie.¹⁰

I Statsarkivet i Bergen har jeg gått gjennom arkivene til Sjømannskirken i Buenos Aires, siden de hadde tilhold i den argentinske hovedstaden i perioden 1888-1978. Deres materiale er ikke så stort, men det er interessant siden Sjømannskirken var en institusjon som prøvde å forsone de to koloniene. På Emigrantmuseet gikk jeg gjennom materialet museet har samlet inn og fått om migrasjonen til Argentina, men det meste handler om tiden før 1945, og mest om de fra den gamle kolonien. I tillegg har jeg gått gjennom medlemsbladene til Nordmannsforbundet i perioden 1940-1950. Grunnen til at jeg valgte å se i bladene fra 1940-1950, var at NS tok over styringen av Nordmannsforbundet i Norge under krigen. Det kom derfor ut to utgaver av medlemsbladet i krigsårene, en som var nazifisert, og en som ble utgitt fra USA (Nordmannsforbundet, 1957). Jeg har studert begge utgavene.

⁹ Folk og Land var i etterkrigsårene organet for tidligere NS-medlemmer. Avisens hovedtema var rettsoppgjøret, men hadde også artikler som var skrevet av og om meningsfeller som migrerte til Argentina. Avisen ble lagt ned i 2003 (Dahl, et al. 1995).

¹⁰ Bjørn Østring var aktiv i NS-miljøet, og har etter okkupasjonen formidlet informasjon og kontakter mellom sine gamle partifeller og interesserte. Han har også opprettet et arkiv som omhandler okkupasjonen. Erling Windingland-Eliassen migrerte til Argentina på den lille båten "Ida II" i 1949. Institutt for norsk okkupasjonshistorie (INO) var stiftet av tidligere NS-folk og hadde som mål å samle historisk materiale og hjelpe okkupasjonsforskere inn i NS-temaet, i håp om å endre synet på NS-medlemmene og deres motiv (Dahl, et al. 1995).

Avisen *Folk og Land* ligger ute på nett, slik at den har vært lett tilgjengelig, det samme gjør også *Aftenpostens* arkiv, noe som har gjort det lettere å søke etter relevante kilder. I *Folk og Land* har jeg kommet over en del artikler som er skrevet av nordmenn i Argentina, både om hvordan de har det og om politiske forhold i Argentina. I tillegg til dette har jeg sammenlignet de navnene jeg har kommet over med *Polititidene* i de aktuelle årene, for å være sikker på at de migrantene jeg har studert har vært endel av landssvikoppgjøret, men også for å se hva de ulike migrantene hadde gjort for å se om de kjente hverandre før de dro avgårde.

Under feltarbeidet mitt i Argentina høsten 2010 fikk jeg tilgang til ulike arkiver, blant annet Archivo del Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto (argentinsk utenriksdepartements arkiv), Centro de Estudios Migratorios Latinoamericanos (CEMLA: senter for latinamerikanske migrasjonsstudier), Archivo General Nacional Intermedio (argentinsk riksarkiv) og Museo Hotel del Inmigrantes hos Dirección Nacional de Migraciones (argentinske migrasjonsmyndigheters museum). Hos det argentinske utenriksdepartementet fant jeg korrespondanse mellom den argentinske ambassaden i Norge og departementet i Buenos Aires, som blant annet omhandler noe om den norske migrasjonen. CEMLA har utarbeidet en liste fra immigrantkontrollen i Buenos Aires for prosjektet “Nordmenn i Latin-Amerika 1820-1940”. Listen som ble utarbeidet går frem til 1950, og har derfor også vært til stor hjelp i mitt prosjekt, både med tanke på omfang, men også med tanke på annen informasjon som står i listene. I Archivo General har originale passasjerlister blitt gjennomgått, og de stemmer ikke helt overens med den listen CEMLA utarbeidet. En av grunnene til det tror jeg skyldes at noen av NS-migrantene kom illegalt inn i landet. De kan derfor stå oppført på passasjerlister, men ikke i immigrantkontrollen og ble derfor ikke registrert. I tillegg finner man i Archivo General også oversikt over de som kom med fly. Det er kun båtreiser som er registrert i listen fra CEMLA. Det som er interessant i dette materialet er at man finner dokumentasjon, ofte med bilde, av de som kom inn til landet. I og med at endel av migrantene som blir studert i dette prosjektet kom med fly, hadde det vært interessant å få mer informasjon ut av dette materialet. Dessverre har arbeidet med å utarbeide disse listene vært omfattende, og Diego Nuñez som snakker både spansk og svensk ble hyret inn til å gjøre det. Av ulike grunner fikk han bare gått gjennom årene 1945-1947. Det er synd av flere årsaker. En av dem er at materialet bør digitaliseres så fort som mulig da det er sterkt preget av mugg og fukt, samt at det i listen fra CEMLA ser ut til at toppårene for migrasjonen fra Norge var i 1948 og 1949. Om det skal jobbes videre med denne migrasjonen ville jeg ha prøvd å fullføre dette arbeidet, da det ligger mye interessant informasjon der. Hos CEMLA og

på migrasjonsmuseet finnes det ulike statistikker som sier noe om hvordan den generelle migrasjonen til Argentina var. Siden nordmenn tallmessig er så få, er det ikke alltid de kommer med i statistikken, og blir regnet med i samlebetegnelsen “otros” (andre), noe som gjør det vanskelig å lese statistikken.

Det er begrenset hva man rekker å gjøre innenfor rammen av en masteroppgave, og det er flere ting jeg gjerne skulle ha undersøkt. For det første ville jeg ha gått gjennom flere landssvikssaker, da jeg tror det kan finnes mye relevant informasjon der. Dessverre mangler saken til Roald Astrup-Nielsen, som hadde en sentral rolle i miljøet i Buenos Aires helt frem til sin død 1990. Det er muligens urealistisk å håpe på at mappen dukker opp igjen.¹¹ I tillegg vil det være interessant å gå inn i svenske Säpos arkiver. Jeg tror det ikke bare vil finnes informasjon der om organiseringen av flukten og migrasjonen til Argentina gjennom Sverige, men også informasjon som kan dokumentere nettverkene bedre og tilknytningen til Perón-administrasjonen. Det kan nok også tenkes at det kan finnes noe materiale i Nordmannsforbundet sine arkiver, men jeg har dessverre ikke hatt tid til å gå inn i det materialet.

Som et ledd i å forbedre forholdet sitt til USA og for å fjerne seg fra Juan Peróns nazistempel, åpnet den argentinske presidenten, peronisten Carlos Menem i februar 1992 arkiver som omhandler nazister som kom til landet etter krigen (Klich 1995). Forskere har fått tilgang til dette materialet, og det kan tenkes at ved å studere materialet fra et norsk perspektiv, kan man få viktig innsikt også i den norske migrasjonen til Argentina. En svakhet med dette materialet er at forskere som har sett på det mener at det har blitt “ryddet i” og at viktige kilder derfor har blitt fjernet allerede på slutten av Peróns periode (Meding 1999, 232). Den argentinske journalisten Uki Goñi skrev at en av hans kilder hevdet at materialet hos det argentinske migrasjonskontoret ble brent av peronister i 1996 av frykt for at materialet skulle ha skadelig innvirkning på dem (Goñi 2009, 159). Et annet problem er at endel av migrasjonen var illegal. Det gjør det vanskeligere å finne korrekt informasjon om migrantene. De kan ha reist under falskt navn eller nasjonalitet, men det kan også være at informasjonen om migrantene ikke har blitt registrert.

¹¹ I følge Riksarkivet er det uklart hva som har skjedd med denne mappen. Det er mulig politiet tok ut mappen hans da han var i Norge på 1980-tallet for å etterforske saken videre. Den er dessverre ikke å finne i Riksarkivet nå.

1.5.2 Muntlige kilder

Det har vært viktig for meg å få inn så mange ulike perspektiver som mulig i arbeidet. Ved å få tak i mennesker som har kunnskap om feltet, har det vært mulig å spørre dem når kildene ikke har vært entydige eller når det har dukket opp ting jeg har lurt på, siden materialet jeg har funnet til tider har vært nokså polarisert. Totalt har jeg vært i kontakt med 16 migranter eller familiemedlemmer av de som migrerte. Av disse var det en migrant og fire familier som ikke ville prate med meg. Jeg har altså snakket med 11 totalt. Av dem var to innbefattet i rettsoppgjøret, de 9 andre er familiemedlemmer av personer dømt i oppgjøret. Den ene er nå bosatt i Norge og den andre i Argentina. Det de har gitt av informasjon har vært interessant, men det dukker også opp problemer med tanke på at migrasjonen ligger langt tilbake i tid. Den ene NS-migranten jeg intervjuet har også skrevet memoarer, som har gitt viktig innsikt i migrasjonen. Av de elleve personene som ville snakke med meg ble fem intervjuet i Argentina, mens jeg møtte resten i Norge. De som har valgt å prate med meg, har vært samarbeidsvillige og gitt meg tilgang til ulike kilder de har hatt tilgjengelig.

1.5.3 Ethiske dilemmaer

I et felt hvor det er sterk polarisering og hvor det er mange såre følelser er det lett å trå feil. Til tider har det vært ubehagelig å skulle kontakte personene, siden jeg ikke visste hvordan de ville reagere. Det har derfor vært viktig for meg å bli anbefalt av andre før jeg tok kontakt. Dette fører med seg metodiske svakheter. Det kan tenkes at de jeg har vært i kontakt med, ikke utgjør et representativt utvalg.

En annen utfordring har vært at jeg på forhånd ikke kjente noen knyttet til denne migrasjonen, og at jeg derfor kan ha blitt oppfattet som en fremmed og invaderende. Dette er noe jeg har tenkt på hele veien. Det er en balansegang mellom det å ikke være invaderende, men samtidig få mest mulig relevant og presis informasjon av informantene. Hvordan jeg har fremstått vil nok ha preget hva som har blitt sagt.

Enkelte av mine informanter ønsker å være anonyme, noe de vil forbli. Det å la informanter være anonyme er et problem i historiske forskningsprosjekt, fordi det er mulig at informasjonen som gis ikke er korrekt, og at det er derfor man ønsker å forbli anonym. Men det kan også være slik at det er lettere for informanter å gi informasjon om de er anonyme, fordi de da ikke trenger å ta like store hensyn som de hadde måtte gjøre om navnet deres var

kjent. Argumentet for at jeg velger å la dem som ønsker å være anonyme være det, er hensynet til familiene til dem det gjelder. Å bli forbundet med nazisme og landssvik har for mange vært belastende i årene siden krigen, og jeg vil derfor ikke bidra til å gjøre den belastningen større, og det er også det argumentet de har gitt når de ønsker å være anonyme. De jeg har snakket med har gjort opp for sine straffer, og det vil da være feil av meg å navngi dem som ikke ønsker det. Dette vil gå ut over etterprøvbarheten til dette prosjektet. Likevel har jeg ansett det som så viktig å komme i kontakt med disse menneskene, for å få den nødvendige informasjonen at jeg har latt dem forbli anonyme. Skulle det være noen som er interessert i å vite mer om kildene mine for selv å jobbe videre med temaet, ber jeg dem om å ta direkte kontakt med meg. Til tross for at noen blir anonymisert, vil de personer som allerede har navn som er offentliggjort i aviser og lignende bli nevnt om det har relevans for historien. Personer som tidligere ikke har blitt nevnt offentlig, men som har hatt en avgjørende rolle i migrasjonen, vil også bli navngitt så fremt det er av historisk betydning. Personvernet i denne oppgaven blir tatt vare på ved at ingen nålevende blir omtalt med mindre de selv har gitt tillatelse til det. Det at jeg ikke har hatt en personlig tilknytning til migrantgruppen, gjør at jeg ikke har interesse av å fremheve eller å nedtone aspekter ved migrasjonen av personlige grunner.

Til tross for at det er forholdsvis lenge siden krigen og denne migrasjonen fant sted, er det mye materiale som fortsatt er klausulert. Dette kan være noe av grunnen til at temaet ikke har blitt forsket på tidligere. Jeg tror at materialet med fordel bør gjøres mer tilgjengelig fordi det kan gi allmennheten en mer balansert forståelse av hva som skjedde i tiden under og etter 2. verdenskrig, sett fra ulike perspektiver.

Det har også vært viktig å tenke på hvilke ord og uttrykk jeg har brukt underveis i arbeidet og når jeg har skrevet oppgaven. Dette har vært viktig i møte med involverte i migrasjonen, slik at jeg ikke har fornærmet dem gjennom egen språkbruk. Om jeg har valgt feil begreper, har det kunnet påvirke hva som har blitt sagt til meg, på grunn av polariseringen i feltet. Jeg har derfor i samtaler med mine informanter unngått å kategorisere de involverte, men latt det være opp til dem.

Alt som står i denne oppgaven er min fortolkning og forståelse av kildene jeg har funnet og brukt. Jeg er selv ansvarlig for eventuelle feil som fremkommer i teksten, men jeg har skrevet ut i fra den kunnskapen jeg har på nåværende tidspunkt.

1.6 Faglige tilnærminger

Når det gjelder denne oppgaven, ligger den i spenningsfeltet mellom ulike retninger og disipliner, og det er en utfordring å balansere mellom dem. Oppgaven er en del av Latinamerikanske områdestudier, men den involverer også i nokså stor grad norsk etterkrigshistorie. Fagretningene glir derfor over i hverandre. Dette har vært utfordrende, siden det er så mange interessante aspekter rundt temaet, og at det hadde vært bra å få belyst flest mulige sider. Dessverre er det begrenset hva man får plass til i en masteroppgave, og det er mulig at enkelte skulle ønske det var mer fokus på noen sider på bekostning av noe annet. Til å være en oppgave i latinamerikanske områdestudier, vil enkelte kanskje mene det er for mye fokus på det norske, mens krigshistorikere vil mene det er for lite om det norske. På grunn av temaets natur, er det vanskelig å skille disse fagfeltene fra hverandre. Det norske og det argentinske henger sammen. Likevel tror jeg at ved å fokusere på det latinamerikanske, kan man få frem viktige aspekter ved denne migrasjonen som andre historikere ikke får frem. Det er mange faktorer i Argentina og Europa som må forstås for å skjønne hvorfor denne migrasjonen oppsto. Den norske migrasjonen oppstod i en kontekst av mange andre faktorer, og må ses i sammenheng både med det som skjedde i Europa, men også med det som skjedde i Argentina. NS-migrasjonen er en del av en større migrasjonsbølge som slår inn over Argentina fra 1880 og frem til 1950. Det er også en del av nazi-migrasjonen fra hele Europa etter 2. verdenskrig, og må derfor også ses i lys av dette. Når vi er klar over de ulike faktorene som ligger bak, vil vi forstå sammenhengen, og ikke basere kunnskapen på myter. Dette er viktig, siden Argentinas nazi-forbindelser er en viktig del av nordmenns kunnskap om Latin-Amerika. Det må derfor ryddes opp i hva som er myter og hva som var reelt.

Det er mange ulike fagretninger som studerer migrasjon, og de gir oss kunnskap om temaet fra ulike perspektiver og på ulike nivåer. Hva som interesserer og hvordan de ulike disiplinene studerer feltet er forskjellig. Antropologer, demografer, økonomer, geografer, historikere, jurister, statsvitere og sosiologer ser på migrasjon med ulike øyne, og har ulike perspektiver. Den forskningen som til nå er gjort, har vært viktig, og det er positivt at det ser ut til at det er en del utveksling mellom de ulike disiplinene slik at man kan dra nytte av den kunnskapen som fins, slik at vi får en større forståelse av migrasjon.¹² Også migrasjonen til Argentina av nazister fra hele Europa etter 2. verdenskrig har blitt studert fra ulike disipliner,

¹² Se blant annet (Harzig, Hoerder og Gabaccia 2009), (Baily og Míguez 2003), (Massey, et al. 1993) og (Brettell og Hollifield 2008)

og denne oppgaven prøver å sette disse ulike perspektivene og funnene sammen med de funnene jeg selv har gjort under arbeidet med oppgaven. Jeg håper de ulike perspektivene kommer til syne i oppgaven, og at det bidrar til en større forståelse av NS-migrasjonen.

1.7 Oppgavens struktur

I og med at oppgaven skrives innenfor latinamerikanske områdestudier, har det vært viktig å se på migrasjonen ut fra en latinamerikansk kontekst. Kapittel to vil derfor dreie seg om storpolitiske forhold, argentinsk migrasjonshistorie og bakgrunnen for NS-migrasjonen. I dette kapitlet blir første problemstilling besvart, nemlig hvorfor NS-migrantene dro *fra* Norge og *til* Argentina. Utgangspunktet for kapitlet er sekundærlitteratur og forskning som er gjort på feltet. Innledningsvis vil jeg se på faktorer til at migrasjonen oppsto, deretter vil jeg se på argentinsk utenrikspolitikk og innvandringspolitikk. Grunnen til det er at innvandringspolitikken og utenrikspolitikken henger sammen. Når jeg har sett på dette, blir det enklere å forstå hva som skjedde under og etter krigen og hvorfor Argentina og argentinske myndigheter har fått rykte på seg som et nazi-vennlig land.

I kapittel tre vil jeg bevege meg litt fremover i tid, og ned på et lavere nivå for å svare på problemstilling to: Hvordan ble migrasjonen organisert i Norge og Argentina, og hvor stort var omfanget? Vi skal se på hvordan migrasjonen ble organisert gjennom nettverk og omfanget av migrasjonen. Kapitlet er basert både på primærkilder og sekundærlitteratur. Her vil vi få se at det var ulike ruter kollaboratørene og krigsforbryterne benyttet seg av. En av disse rutene var den nordiske ruten, og en del av nordmennene reiste gjennom dette nettverket. Dette betyr at den norske NS-migrasjonen må ses i sammenheng med nazi-migrasjonen fra hele Europa. Jeg skal også se hvordan migrasjonen ble organisert av nordmenn som befant seg i Argentina.

I kapittel 2 ser jeg på det overordnede, mens jeg i kapittel 3 beveger meg ned et nivå til organiseringen og omfanget. I det fjerde kapitlet skal jeg ned på et enda lavere nivå. Her går jeg inn på et individnivå, men med de politiske og økonomiske forholdene i Argentina som bakteppe for å se hvordan disse forholdene virket inn på individplan. Her skal jeg se hvordan det gikk med NS-migrantene i Argentina, og besvare problemstilling tre. Faktorer jeg skal se på er hvordan forholdet var til andre nordmenn i Argentina og hvordan det gikk med NS-migrantene med tanke på arbeid, sosiale forhold og remigrasjon. Dette kapitlet baserer seg

mest på primærkilder, men noe sekundærlitteratur når det gjelder de politiske og økonomiske forholdene i Argentina.

I det siste kapittelet vil jeg konkludere med de funnene jeg har gjort i dette arbeidet. I arbeidet har det også kommet frem temaer som jeg gjerne skulle ha studert nærmere, men som ikke har latt seg gjøre. I konklusjonen vil jeg derfor komme med noen ideer for hva videre forskning kan ta utgangspunkt i og reflektere over temaet jeg har skrevet om.

2 Argentina som mottaksland

2.1 Innledning

I dette kapitlet skal vi gå inn på hvorfor NS-migrantene og andre nazi-migranter migrerte fra Europa og til Argentina. For å finne svaret på det, må vi også rydde opp i forestillingen om Argentina som et nazi-vennlig land. Det er flere grunner til at Argentina fikk sitt omdømme, som vi ser på til å begynne med. Deretter kommer vi inn på faktorer i Europa som gjorde at mange gikk med planer om å migrere. Etter det vil det bli fokusert på argentinsk utenrikspolitikk, fordi det er viktig å kjenne til den for å kunne forstå hvordan Argentina handlet under og etter 2. verdenskrig. Det er også viktig å kjenne til utenrikspolitikken fordi argentinsk innvandringspolitikk må forstås på bakgrunn av utenrikspolitikken. Vi vil i siste del se på historien til argentinsk innvandringspolitikk, fordi NS-migrasjonen er en del av den store transatlantiske migrasjonsstrømmen fra 1880 og frem til midten av 1900-tallet.

2.2 Argentinas omdømme

Argentina og argentinske myndigheter har i årene etter 2. verdenskrig hatt rykte på seg for å være et spesielt nazi-vennlig land, og det er ikke tilfeldig at argentinere har fått dette omdømmet. Det har vært uklart hvilke forbindelser myndighetene hadde til aksemaktene. For eksempel brøt ikke argentinere de diplomatiske forbindelsene til Tyskland før i januar 1944, og da Argentina erklærte krig mot Tyskland og Japan i mars 1945, var de det siste landet i verden som gjorde det. I tillegg var det blant de militære som tok makten i 1943, mange som åpent beundret både Hitler og Mussolini. En av dem var den fremtidige presidenten Juan Domingo Perón (Meding 1999, 38). Som om ikke det var nok, var det i praksis åpne dører for tyske migranter etter krigen. Dette inkluderte krigsforbrytere som den beryktede nazi-legen Josef Mengele og Adolf Eichmann, en av hovedorganisatorene av Holocaust. Lederen for den kroatisk Ustase-bevegelsen, Ante Pavelić, flyktet også til Argentina. Det samme gjorde Gerhard Bohne og Eric Priebke som ble avslørt og sendt til Europa i henholdsvis 1966 og 1996 for å dømmes for sine krigsforbrytelser. Det var ikke bare tyske krigsforbrytere og kollaboratører som dro, men også franskmenn, italienere, kroater, belgiere, baltere, østerrikere og nordmenn.

I 1998 ble det satt ned en kommisjon, CEANA, som skulle få klarhet i Argentinas rolle under og etter 2. verdenskrig. CEANA besto av forskere fra hele verden og de hadde alle god kjennskap til Argentina og argentinsk historie. I dette arbeidet så de på nazismens innflytelse i Argentina fra ulike perspektiv for å få en oversikt over omfanget, men også for å se på hvordan det ble lagt til rette for migrasjonen. Det var flere grunner til at kommisjonen ble nedsatt. En av dem var at det lenge hadde versert ryker om at deler av nazi-gullet hadde blitt fraktet til Argentina etter krigen. En annen var at det i 1992 og 1994 var to bombeattentat i Buenos Aires, ett mot den israelske ambassaden og ett mot det jødiske sentret Asociación Mutual Israelita Argentina (AMIA). I tillegg til dette, hadde Argentina rykte på seg for å huse krigsforbrytere, og man ville få klarhet i om dette stemte og hvordan det hadde gått til. I og med at arkivene etter nazi-migrasjonen ble åpnet i 1992, lå det til rette for at kommisjonen kunne få innsikt i mye relevant materiale.

Det var god grunn til å se på dette på grunn av mistankene om at Perón-administrasjonen hadde tette bånd til nazismen og nazi-sympatisører. Siden det var mangel på kunnskap og temaet ble tåkelagt, kunne konspirasjonene og mytene rundt Argentinas rolle under og etter krigen leve fritt. Utover 50- og 60-tallet kom det frem bevis på at krigsforbrytere hadde fått tilhold i Argentina, blant annet ble Adolf Eichmann oppsporet og bortført fra Buenos Aires til Israel av Mossad. Senere kom det også indikasjoner på at flere krigsforbrytere hadde fått beskyttelse fra argentinske myndigheter, noe som ytterligere styrket mistankene om tette bånd til krigsforbrytere og nazismen. I 1972 ga Frederick Forsyth ut romanen *The ODESSA files*,¹³ som handlet om en hemmelig organisasjon av tidligere SS-medlemmer, som hjalp sine meningsfeller å rømme fra Europa for å starte et fjerde rike. Til tross for at dette var fiksjon, har det vært en utbredt oppfatning at ODESSA faktisk eksisterte. Det har senere blitt motbevist, men flere studier gjennomført de siste tiårene viser at flukten til Argentina var organisert. Dette kan vi blant annet se i arbeidene til CEANA, Holger M. Meding, Beatriz Gurevich og det omfattende arbeidet til journalisten Uki Goñi. De tre sistnevnte var alle medlemmer av CEANA-kommisjonen, men Gurevich og Goñi trakk seg, da de mente kommisjonen dekket over mer enn den avslørte om hvordan argentinske myndigheter hadde forholdt seg til nazismen under og etter krigen (Goñi 2009, 374). Goñi har lagt ned mye arbeid i å studere arkiver så vel i Argentina som i USA og Europa over mange år for å få innsikt i nazi-migrasjonen til Argentina. Han har funnet mye interessant materiale, men noen

¹³ ODESSA sto for "Organisation der chemaligen SS-Angehörigen"- Organisasjonen for tidligere SS-medlemmer.

av analysene hans har av akademikere blitt kritisert for å trekke slutninger han ikke har hatt dekning for. Uansett har arbeidet til Goñi avdekket at minst 280 krigsforbrytere fikk opphold i Argentina, mens CEANA kun klarte å avdekke 180 (Goñi 2009, 5). Meding hadde før han kom med i kommisjonen skrevet sin doktoravhandling om fluktrutene tyskerne brukte for å komme seg til Argentina. Funnene hans kom ut i bokform i *La ruta de los nazis en tiempos de Perón*.¹⁴

Det er mange grunner til at Argentina fikk sitt omdømme. Det er derfor interessant å se at andre land, slik som USA, Sovjet, Frankrike og Storbritannia, som også tok imot kollaboratører og krigsforbrytere etter 2. verdenskrig, ikke fikk det samme stempelet som Argentina. Da den kalde krigen slo inn, forandret politikken overfor Tyskland seg, og landet ble en viktig brikke i internasjonal politikk mellom de tidligere allierte. Man fortsatte å lete etter krigsforbrytere, men fokuset var ikke lenger like sterkt. I tillegg ble avnazifiseringspolitikken mindre viktig. Etterhvert som avstanden mellom Vesten og Sovjet ble større, og frykten for kommunismen ble sterkere, begynte man derfor å se på hvilke kvaliteter de tidligere fiendene i Tyskland hadde for å kunne bekjempe den nye faren (Bangsund 1984, 38). I Nazi-Tyskland hadde man stor etterretningskunnskap om både Sovjet og Vesten, og dette ble etter krigen benyttet av de nye blokkene. I stedet for å forfølge tidligere nazister, ble de beskyttet av de allierte fordi de var en viktig informasjonskilde i det nye politiske landskapet. Om det var fare for at de skulle bli avslørt, ble det sørget for at de tidligere fiendene ble bragt i sikkerhet i andre land gjennom hemmelige ruter. Dette arbeidet ble drevet av CIC, en amerikansk kontraspionasjeorganisasjon.¹⁵ Et eksempel på en som ble beskyttet på denne måten var Klaus Barbie, *Slakteren fra Lyon*, som hadde jobbet for amerikanerne, men som ble bragt i sikkerhet i Bolivia gjennom CIC (Walters 2011).

En av grunnene til at mange tidligere nazister kom til Argentina etter krigen var fordi argentinske myndigheter søkte etter kompetente vitenskapsfolk de trengte for å utvikle egen industri og militæret. Men Argentina var ikke det eneste landet som søkte denne gruppen nazister. Myndighetene i land som USA, Sovjet, Frankrike og Storbritannia sto med åpne armer til personer de mente kunne tilføre landet deres noe. NASA hadde for eksempel stor nytte av rakettforskeren Werner von Braun som hadde erfaring fra utviklingen av Hitlers V2-rakett. Braun var endel av de hemmelige amerikanske Operation Paperclip og Operation

¹⁴ Mer om dette i kapittel 3

¹⁵ CIC står for Counterintelligence Corps

Overcast, som bragte 765 tyske vitenskapsmenn, ingeniører og teknikere til USA etter krigen. Mellom 50-75% av disse var tidligere medlemmer av nazi-partiet eller SS-menn (Friedman 2004). Ingen vil beskyldte myndighetene i verken USA, Sovjet, Frankrike eller Storbritannia for å ha nazistiske sympatier på bakgrunn av dette. Hvorfor Argentina er det landet som har fått det omdømmet det har, er derfor interessant å se på, og det er et sammensatt bilde. Vi skal videre i kapittelet se på bakgrunnen til det som kan ha vært med på å forme den oppfatningen, men først skal vi se på bakgrunnen for at mange gikk med planer om å migrere fra Europa.

2.3 Bakgrunn for migrasjon i Europa

Under og umiddelbart etter krigen var det i allierte kretser et ønske om å avindustrialisere Tyskland for å gjøre det til et jordbrukssamfunn, slik at landet ikke skulle ha militær makt til å gjøre noe lignende igjen. Dette, sammen med kravet fra Churchill om en betingelsesløs kapitulasjon- og med Versailletraktaten fra 1919 friskt i minne-, gjorde at mange tyskere mistet troen på muligheten til fredsforhandlinger og et oppgjør de kunne leve med. Med dette som utgangspunkt, var det mange som begynte å tenke på migrasjon som en utvei. I tillegg ble det umiddelbart etter krigen bekreftet at det ikke gikk mot lysere tider, da man så konsekvensene av at de allierte tvangsflyttet 12 millioner tyskere fra øst til vest, og at 2 millioner av disse døde på veien. Fremtiden i Tyskland så dystert ut; landet var utbombet, det kom krav om krigserstatning, de allierte eksproprierte og stengte tyske fabrikker, det var mangel på husvære, arbeid og livsnødvendige varer og det var et stort demografisk press. Migrasjon var derfor et reelt alternativ for mange (Meding 1999, 22).

En av hovedgrunnene til at de allierte gikk inn i krigen, var for å bekjempe nazismen en gang for alle. I praksis betydde denne avnazifiseringen at de allierte ville fjerne alle funksjonærer som hadde hatt en nær tilknytning til den nasjonalsosialistiske staten. De det gjaldt ble ilagt restriksjoner, yrkesforbud, straffearbeid og fengsel, og de kunne ikke gå tilbake til sine tidligere jobber. Siden tyske politikere fryktet at dette skulle skape bitterhet og hindre integrering i det nye, demokratiske samfunnet, valgte de derfor etterhvert å gå vekk fra denne linjen. Til tross for denne nye linjen, hadde den første tilnærmingen vært med på å skape grobunn for migrasjonen. De vestlig allierte var forberedt på dette, og prøvde til å begynne med å hindre migrasjon, ved at man forbød emigrasjon fra Tyskland. Men i kaoset etter krigen var det millioner av fordrevne flyktninger og det ble vanskelig å holde oversikt (Meding 1999).

Mange av disse faktorene var også gjeldende for hvorfor de norske kollaboratørene valgte å forlate hjemlandet. Økonomien i Norge var vanskelig, det var mangel på varer og mat, og fremtiden så ikke lys ut. Det var heller ikke enkelt å finne seg arbeid, spesielt ikke for dem som var dømt for landssvik. Mange arbeidsgivere krevde attest på nasjonal holdning. Noen av de dømte, ble også fradømt retten til å inneha bestemte offentlige stillinger som de hadde hatt under krigen. De måtte derfor ut på det private arbeidsmarkedet, men det sosiale stigmaet gjorde det vanskelig å få jobb også der. På grunn av dette, prøvde enkelte å starte opp for seg selv, men heller ikke det var uproblematisk. En av mine informanter fortalte at han ønsket å starte med svineoppdrett, men for å kunne gjøre det, trengte han finansiering. Det var i utgangspunktet vanskelig å få tatt opp lån etter krigen, og enda vanskeligere for dem med en landssvikdom på seg. Derfor ble det ikke noe av det prosjektet. En annen grunn som gjorde det vanskelig å få jobb, var at han på grunn av bakgrunnen sin ikke fikk papirer på utdanningen han hadde tatt i krigsårene.¹⁶

Resultatet av landssvikoppgjøret var også en grunn til å migrere fra Norge. Det kom kanskje som en overraskelse på mange at oppgjøret skulle få et så stort omfang. Dette er noe begge NS-migrantene jeg har intervjuet har nevnt, men som også går igjen i andre kilder. Det de var mest frustrert over var at de ble fradømt rettigheter og at de følte at dommen ikke var rettferdig. Selv hadde de en oppfatning at de hadde kjempet for Norge og mot kommunismen som de fryktet, og at andre hadde sviktet landet. De syntes derfor det var hardt å måtte ha landssvikdommen hengende over seg. Sophus Kahrs sa i et intervju at en av grunnene til at han dro, var at folk hatet ham så sterkt at han aldri ville kunne leve et normalt liv i Norge.¹⁷ I tillegg til de økonomiske grunnene til å migrere, og at man følte seg urettferdig behandlet, var det heller ikke enkelt å leve med det sosiale stigmaet. Et eksempel på dette forteller Wilmy Kahrs om i dokumentaren “Krigens stesønn”. Her beskriver hun hvordan forbipasserende spyttet ned i barnevognen hvor sønnen hennes lå mens de bodde i Bergen. En annen grunn til at andre dro, var at de var lei av Norge, ville prøve noe nytt og komme seg ut i verden. Endel av de som migrerte var unge gutter, som hadde blitt voksne under krigen. Det er flere grunner til at det var en mer attraktiv løsning for unge å migrere enn for eldre. En av dem er at kostnaden ved migrasjon er lavere for unge, både rent økonomisk, men også med tanke på tilpasning i det nye samfunnet og det å finne seg jobb der. I og med at de var unge og

¹⁶ Hans Sigstad 28.08.2010

¹⁷ Folk og Land mai 1978

krigstrøtte, spilte også utferdstrang en rolle. De ville bort for å starte på nytt et annet sted enn hjemme.

For en del av de som migrerte var det riktignok en annen grunn som var det mest sentrale. I rettsoppgjøret i Norge etter krigen ble over 90 000 saker etterforsket, og 53 000 personer ble dømt. Oppgjøret omfattet alle typer og grader av landssvik, fra politiske ledere, torturister, angiver og drapsmenn, til menige medlemmer av Nasjonal Samling (Andenæs og Sulland 2009). Av disse var det noen som rømte fra straffeforfølgelsen -enten før saken deres kom opp, eller etter at de var dømt, men ikke hadde avsonet straffen eller de rømte fra fengsel. Ole Kolsrud ved Riksarkivet anslår at 32 landssvikere rømte fra Norge før de hadde sonet ferdig.¹⁸ Hvor mange som rømte til Argentina kommer ikke frem av dette anslaget. I dette prosjektets materiale har det blitt dokumentert at minst 22 personer som rømte før de hadde sonet ferdig endte opp i Argentina. Det var altså en liten del av de som ble dømt i rettsoppgjøret som rømte fra straffene sine. Forutsatt at det kun er 32 som rømmer fra straffen sin, ender en stor andel opp i Argentina. De som rømte utgjør en betydelig del av NS-migrasjonen til Argentina, da omfanget av NS-migranter anslås å være mellom 350 og 400.¹⁹

For de 22 som rømte var illegal transport eneste måte å komme seg til Argentina på. De aller fleste reiste derfor med små båter som seilte ut fra Norge og over til Argentina. Den mest kjente av disse båtene var “Solbris”, som var den første flyktningebåten som dro. Deretter fulgte andre båter som “Nord”, “Ida II”, “Rex” og “Mi Casa”. De to sistnevnte båtene kom seg aldri frem til Argentina, og personene om bord fortsatte reisen til Argentina på andre måter. Det var også eksempler på flere båter som prøvde å ta turen, men som ikke kom seg av gårde, enten på grunn av problemer med båten eller at de ble stoppet av myndighetene. I kapittel 3 vil vi komme mer inn på omfanget og organiseringen av NS-migrasjonen til Argentina, men først skal vi se på Argentinas utenrikspolitikk, og hvorfor de førte den politikken de gjorde under krigen.

2.4 Argentinas utenrikspolitikk

En rød tråd i argentinsk utenrikspolitikk siden uavhengigheten i 1810, var å ha en selvstendig politikk, og da spesielt overfor USA. Argentinere fryktet at amerikansk innblanding i Latin-Amerika skulle true deres uavhengighet. Denne frykten for å miste uavhengigheten, kunne

¹⁸ Aftenposten 19.03.1988

¹⁹ I materialet til dette prosjektet fremkommer det at det var minst 330 NS-migranter.

man også tydelig se i første halvdel av 1900-tallet. Rivaliseringen mellom Argentina og USA kom spesielt til uttrykk på to områder. Den første kampen dreide seg om hegemoniet i den sørlige delen av kontinentet. Den andre var konkurransen om handelen med Storbritannia. Argentina hadde store deler av handelen sin med Storbritannia, et marked amerikanerne gjerne ville ha bedre tilgang til. Dette kombinert med en voksende argentinsk nasjonalisme, og USAs behov for å spre sin politikk og institusjoner rundt om i verden, gjorde at forholdet mellom Argentina og USA var spent (Meding 1999, 30).

For å forstå hvordan argentinske myndigheter handlet under og etter 2. verdenskrig, er det nødvendig å ta dette med i betraktningen. Det blir da lettere å forstå bakgrunnen for argentinske myndigheters adferd i utenrikspolitikken. Under 1. verdenskrig valgte Argentina en nøytral linje, til tross for at både britene og amerikanerne presset på for at de skulle ta side. Nøytraliteten og selvstendigheten var viktig for Argentina, og argentinere viste det blant annet da Argentina trakk seg fra Folkeforbundet siden seierherrene fra første verdenskrig ikke ville inkludere Tyskland der. Dette var Tyskland takknemlig for, og det kom til uttrykk ved at representantene i Riksdagen gav stående applaus da navnet til Argentinas daværende president, Hipólito Yrigoyen, ble nevnt og at den tyske marinen heiste Argentinas flagg i ett døgn 9. juli 1921 (Meding 1999, 30).

Da 2. verdenskrig brøt ut, var Argentina nær ved å oppgi sin nøytralitet for å støtte britisk linje, men uten å gå aktivt inn i krigen. Argentina valgte likevel til slutt å forbli nøytrale, slik også USA gjorde til å begynne med i krigen. Til tross for at de amerikanske landene hadde gått inn for en nøytral rolle, ble USA involvert i krigen etter angrepet på Pearl Harbor. De mente derfor alle andre amerikanske land skulle følge etter, og fordømte de landene som fremdeles forholdt seg nøytrale. I og med at forholdet til USA allerede var anstrengt, valgte Argentina en defensiv rolle. De fulgte samme politikk som de tradisjonelt hadde fulgt, men amerikanske myndigheter tolket det dithen at Argentina var en trussel på eget kontinent (Meding 1999, 32). På grunn av den argentinske nøytraliteten, kunne aksemaktene benytte anledningen til å innhente viktig etterretningsinformasjon i Latin-Amerika om blant annet allierte båter, samt at de fikk muligheten til å skaffe nødvendige forsyninger til Tyskland (Klich 1995, 195).

Amerikanerne ønsket å presse argentinere til å føre den politikken de ønsket. De innførte derfor en økonomisk boikott mot Argentina. Dette gikk blant annet utover en våpenhandel argentinere hadde prøvd å gjennomføre med amerikanerne. I tillegg til dette, og som en

provokasjon, sørget amerikanerne for at Brasil fikk kjøpt store mengder våpen. Argentinerne som hadde ambisjoner om å ha hegemoni i Latin-Amerika, fryktet at Brasil med dette skulle få en sterkere posisjon på kontinentet. Argentinerne vendte seg derfor mot Tyskland for å få gjennomført det ønskede våpenkjøpet. Resultatet var magert og lite i forhold til hva brasilianerne hadde anskaffet seg. Argentinerne fikk kun tak i 12 luftvernkanoner (Meding 1999, 32). Den argentinske regjeringen ga etterhvert etter for noe av presset fra USA, men dette førte til misnøye i militæret og blant argentinske nasjonalister. Regjeringen fremsto som svekket, og dette var en del av opptakten til militærkuppet 4. juni 1943. USAs politikk fikk derfor motsatt effekt av det amerikanerne hadde håpet på.

Blant de som sto bak militærkuppet, fantes det de som støttet aksemaktene. For eksempel hadde den nye presidenten, Pedro P. Ramirez, fått militærtrening i Tyskland mellom 1911 og 1913. Det argentinske militæret hadde i lang tid sett opp til Tyskland, siden de lå langt fremme militært. De var derfor organisert etter tysk modell og med tyske våpen. I tillegg dro tyske offiserer til Argentina for å drive opplæring, samt at argentinske militære dro til Tyskland for opplæring (Meding 1999, 46). Til tross for dette, var det få tyskere og nazister i det argentinske militæret (R. C. Newton 1992). I den gruppen som sto bak kuppet, sto ideen om nasjonal enhet mot utenlandske interesser og dominans sentralt. De var derfor imot å ta standpunkt for eller i mot de allierte eller aksemaktene. For dem dreide dette seg om en krig mellom imperialistmakter, og det var derfor ikke noe som berørte Argentina direkte (Nymark 2008, 110).

Det nye regimet ønsket tettere kontakt med Tyskland, siden kontakten med USA var dårlig. Militærregimet arbeidet for eksempel med den tyske ambassaden i Buenos Aires for å skaffe seg mer våpen. Da amerikanerne fikk vite om dette, reagerte de med en gang, og sørget for å øke våpenforsendingene til Brasil, legge økonomisk press på Argentina, samt å plassere deler av den amerikanske flåten ved utløpet til Rio de la Plata. Argentinerne var presset. Men presidenten og hans utenriksminister fant en måte de kunne bryte de diplomatiske forbindelsene med Tyskland på uten å miste ansikt. Man hadde nemlig avslørt et nettverk av tyske spioner i Argentina, og som følge av dette ble de diplomatiske forbindelsene brutt den 26. januar 1944. Blant de andre militære var dette upopulært, og presidenten ble avsatt en måned senere. Til tross for at de diplomatiske forbindelsene ble brutt, opphørte ikke kontakten, og det militære prøvde fremdeles å skaffe militært materiell fra Tyskland (Meding 1999, 37).

USA så denne kontakten med nazi-Tyskland som en fare og fryktet at Argentina skulle ha negativ innflytelse på resten av kontinentet. De økte dermed presset mot landet noen måneder etter at de diplomatiske forbindelsene med Tyskland var brutt. Dette innebar mer økonomisk boikott, våpenboikott, en propagandakampanje mot Argentina, samt at amerikanerne ba andre søramerikanske land redusere sine økonomiske bånd til landet. I Ronald C. Newtons bok *The "Nazi Menace" in Argentina 1931-1947*, argumenterer han for at mye av grunnen til at Argentinas rykte som nazi- og tysk-vennlig oppsto, var en bevisst strategi fra britisk og amerikansk side. På den måten kunne de få Argentina til å handle slik de ville, og de kunne rettferdiggjøre sin politikk overfor Argentina. Videre skriver han også at briterne og amerikanernes frykt ikke var reell, siden nazismen ikke sto så sterkt i Argentina. Grunnen til dette, var mye på grunn av de rasistiske og anti-kirkelige aspektene som ikke slo godt an på argentinsk høyreside (R. C. Newton 1992). Det kan tenkes at grunnen til at britene og amerikanerne misforsto dette, var at de ikke evnet å skille den tradisjonelle hispanisk-konservative bakgrunnen i Argentina fra germansk nasjonalsosialisme, men også på grunn av dårlig fundert arbeide. Newton skrev:

“Mucha de la “inteligencia” aliada en America Latina se basaba en acusaciones crudas y no analizadas que adquerían vida propia al copiarse y recopiarse, repetirse, parafrasearse y reparafrasearse, simplificarse, embellecerse y conectarse con otras (...) para transformarse en impresionantes informes que se dirigían a docenas de organismos y a numerosos grupos de registro de los Archivos Nacionales de EEUU y de la prensa” (Newton og Converse 1999).²⁰

Presset fra britene og amerikanerne om å erklære krig ble større og større, men det var få i den argentinske opinionen som ønsket å erklære krig mot aksemaktene. Mye av grunnen til dette var at store deler av den argentinske befolkningen besto av italienere eller mennesker med italienske aner. Faktisk hadde 40% av befolkningen italienske røtter på slutten av 1930-tallet. I tillegg til dette var det 240 000 med tysk bakgrunn i landet i mellomkrigsårene, og det kom enda flere da Hitler kom til makten i 1933. Dette førte til at de tyske innvanderne ble delt i to grupper (Steinacher 2011, 212). Det ville derfor være vanskelig å rettferdiggjøre krig mot sine egne for denne delen av den argentinske befolkningen (Meding 1999, 38).

²⁰ Mye av den allierte “etterretningen” i Latin-Amerika baserte seg på falske og uanalyserte anklager som levde sitt eget liv når de ble kopiert og kopiert igjen, gjentatt, omskrevet og omskrevet igjen, forenklet, forskjønnet og forbundet med andre kilder (...) for å gjøre det til imponerende rapporter som man gav til dusinvis av ulike organer og tallrike nasjonale arkiv og til pressen. (egen oversettelse)

Til tross for at amerikanske myndigheter la et stort press på Argentina, var amerikanerne også avhengig av argentinerne. Argentina sto for store deler av matforsyningene til de allierte. Dette gjorde at Argentinas handelsbalanse var positiv. Likevel mistet amerikanerne tålmodigheten. De satte som krav at Argentina måtte erklære krig om de ønsket å bli medlem av FN, som var under planlegging fra februar 1945, og for å kunne delta i det panamerikanske samarbeidet. USA kalte hjem sin ambassadør fra Buenos Aires, og oppfordret andre land til å gjøre det samme. Storbritannia vurderte å følge samme linje, og truet med økonomiske sanksjoner. Argentina var derfor så presset, både politisk og økonomisk, at de 27. mars 1945 erklærte, som det siste landet som gjorde det, krig mot Tyskland og Japan. Det ytre presset kom frem i krigserklæringen, og var et stikk i siden til USA. De erklærte krig mot Tyskland fordi de var alliert med Japan.²¹

Forholdet mellom argentinske og amerikanske styresmakter forble spent også etter 2. verdenskrig, og det ser ut til at amerikanske myndigheter ikke gjorde noe særlig for å dempe nazi-ryktene rundt argentinske myndigheter, kanskje heller motsatt. Den nye amerikanske ambassadøren, Spruille Braden, involverte seg i argentinsk innenrikspolitikk og kjempet åpent mot den sittende regjeringen. Det ble skrevet om Argentinas påståtte nazi-forbindelser i amerikanske aviser, og det hadde en avgjørende betydning for hvordan Argentina og argentinske myndigheter ble oppfattet i USA. Oppfatningen var at Argentina var et nazi-vennlig land. På den måten kunne amerikanske myndigheter rettferdiggjøre sin politikk overfor Argentina (Meding 1999, 39).

2.5 Juan Domingo Peróns forhold til USA

Juan Domingo Perón var en av de militære som tok over makten gjennom kuppet i 1943. Han gjorde karriere i det militære regimet og var blant annet statssekretær og arbeidsminister etter kuppet. Gjennom sin politikk for å bedre forholdene for arbeiderne gjorde han seg populær blant dem og i fagforeningene. Perón hadde åpenlyst beundret Mussolini, og trodde selv at Hitler ville vinne krigen. Under krigen hadde han hatt kontakt med høytstående sjefer i Tyskland og med den tyske ambassaden i Buenos Aires. At en slik person skulle kunne bli valgt til Argentinas president i 1946 bekymret amerikanske myndigheter. De publiserte derfor informasjon om at Perón hadde samarbeid med aksemaktene og denne informasjonen ble

²¹ Fra Decreto 6945/45 27. mars 1945 artikkel 3: “*Declárase igualmente el estado de guerra entre la República Argentina y Alemania, atento el carácter de esta última de aliada del Japón*”.

brukt i valgkampen for å sverte Perón (Meding 1999, 69). Det gikk ikke som amerikanerne hadde håpet på. Argentinerne følte seg krenket og Perón fikk istedenfor sympati av velgerne og ble i 1946 valgt til president i Argentina.

Politikken han førte skulle være en tredje vei. Det var noe annet en kapitalisme og kommunisme, og ble kalt *justicialismo*. Det var tre “søyler” eller hovedmål i denne politikken. Den besto av å utjevne forskjeller og å skape sosial rettferdighet, sørge for at Argentina beholdt sin økonomiske frihet og at landet skulle holde seg selvstendig fra andre lands innblanding, spesielt amerikansk innblanding (Meding 1999, 71). Den sosiale politikken besto blant annet av å bygge hus til arbeiderne, sørge for minimumslønn, betalt ferie og 40 timers arbeidsuke. I dette arbeidet sto Peróns kone Evita sentralt, og det er mye derfor hun har fått en viktig rolle i Argentinas historie. Levestandarden ble hevet og inflasjonen var forholdsvis lav de første årene, og arbeidet var en viktig del av propagandaen til Peróns regjering (Larsen 1997, 105). I tiden under Perón ble argentinsk politikk sterkt polarisert, i retorikken handlet det om “de andre og oss”. De andre var USA og oligarkiet i Argentina. Opposisjonen i Argentina anklaget Perón for å være totalitær, og Perón styrte til dels med hard hånd, men han tillot andre politiske partier. Perón ble valgt og han gav arbeiderne rettigheter de før bare kunne ha drømt om. Den økonomiske politikken besto av å beskytte og bygge ut egen industri og ved å forhindre import.²² Argentina skulle holde seg politisk selvstendig ved ikke å blande seg bort i de store internasjonale politiske blokkene.

Økonomien i Argentina hadde vært god under 2. verdenskrig. De hadde forsynt de allierte med store mengder jordbruksvarer og andre råvarer til høye priser på grunn av stor etterspørsel. Argentinas handelsbalanse var positiv (Meding 1999, 71). Dette gav det økonomiske grunnlaget for at Perón kunne sette i gang med sine sosiale og økonomiske reformer gjennom sin femårige plan *Plan Quinquenal*. I begynnelsen av Peróns periode gikk økonomien bra, men på sikt skulle det vise seg å bli vanskelig. Fra 1942-1949 var det strenge handelsrestriksjoner mot landet. Perón mente derfor at industrien måtte beskyttes, en politikk de ville føre, men som de også på sett og vis var tvunget til å føre gitt situasjonen landet var i. Det var også en utbredt oppfatning at man ikke kunne basere seg på import av varer, siden handelsforbindelsene mellom Latin-Amerika og den industrialiserte verden hadde blitt brutt tre ganger på knappe 30 år, under 1. verdenskrig, depresjonen og 2. verdenskrig. Man måtte

²² For mer om “import substitution industrialization-ISI”-politikk se “*The Puzzle of Latin American Economic Development*” s. 64-68 (Franko 2007)

derfor være mest mulig selvstendig for å ha sikker tilgang til produksjonen. Denne politikken skulle vise seg å være feilslått, og de måtte produsere varer de i utgangspunktet kunne ha kjøpt billigere i utlandet. Effektiviteten gikk etter hvert også ned siden industrien var beskyttet fra konkurranse. Eksportinntektene gikk ned, valutareservene ble borte og utenlandsgjelden økte. Argentina var i 1937 nummer 6 i verden målt i BNP per innbygger, foran land som Canada og Australia, men i 1960 var de falt ned på 20. plass, mye på grunn var dårlig politisk og økonomisk styre (Larsen 1997, 106).

Fordi økonomien gikk så bra til å begynne med under Peróns første regjering, kunne myndighetene tillate seg å føre en uavhengig politikk med tanke på resten av det amerikanske kontinentet. Argentina ønsket å være den mektigste militærmakten i Sør-Amerika, og jobbet iherdig for å gjennomføre handelsavtaler med andre land i Sør-Amerika og støttet nasjonale bevegelser i andre land som i Peru og Bolivia. Industrialisering var en nødvendighet for å kunne opprettholde et sterkt forsvar. De jobbet også imot alle forsøk på å bygge opp et felles forsvar på kontinentet og mot at Unión Panamericana skulle få overnasjonal makt, slik USA hadde foreslått (Meding 1999, 73).

I og med at Argentina var presset av USA og deres allierte, prøvde argentinerne å alliere seg med Franco i Spania for å skape en spansktalende union mot de to supermaktene i verden. Politikken i de to landene var begge bygget på forholdsvis like prinsipper. Argentinske myndigheter mente at en slik union burde være ledet av dem. Denne politikken aksepterte ikke USA, og amerikanerne gjorde det de kunne for å skille de to samarbeidspartnerne. Siden Argentinas økonomiske problemer nå begynte å bli betydelige, gikk det slik amerikanerne håpet. Argentina hadde store økonomiske problemer innad, de opplevde restriksjoner fra utlandet og nærmet seg insolvens siden "justicialismoens" økonomiske modell ikke var bærekraftig på sikt. Argentinske myndigheter var derfor tvunget til å gi etter for amerikansk politikk (Meding 1999, 74). Amerikanerne rettferdiggjorde sin politikk utad med at Argentina var et skjulested for nazister og fascister under og etter krigen, og at landet i fremtiden derfor kunne bli et viktig arnested for "*det fjerde riket*". I realiteten var det mest sannsynlig økonomiske hensyn som dannet bakteppet. USA ønsket Storbritannia bort fra "deres" bakgård, og å få tyske bedrifter bort fra det argentinske markedet (R. C. Newton 1986). Nedgangstidene som fulgte gjorde at Argentina måtte gi opp drømmen om hegemoniet i Sør-Amerika. USA hadde fått den kontrollen de ønsket og Perón ble presset til å gå av i et kupp støttet av amerikanske myndigheter i 1955 (Meding 1999, 75).

2.6 Argentinas innvandringspolitikk i historisk perspektiv

I tillegg til å se på utenrikspolitikken i et historisk perspektiv for å forstå hvordan argentinske myndigheter handlet under og etter krigen, er det nødvendig å se på innvandringspolitikken og den administrative praksisen i et lengre perspektiv for å forstå innvandringen etter 2. verdenskrig. Grunnen til det, er at politikken som ble ført ikke nødvendigvis hang sammen med den administrative praksis, og at det i argentinsk innvandringspolitikk har vært en kontinuitet i debatten fra midten av 1800-tallet. Men selv om det har vært en kontinuitet, har denne kontinuiteten vært preget av spenninger, tvetydigheter og motsetninger. Spenningene har vært mellom idealet om en åpen innvandringspolitikk og den administrative praksis som fikk stadig flere forskrifter og flere restriksjoner å forholde seg til uten at grunnidealet om en åpen innvandring ble forandret. Bakgrunnen for dette var at man mistet konsensus i den politiske eliten om hvordan Argentina skulle formes, men også fordi temaet migrasjon ble viktigere politisk. Denne mangelen på konsensus førte derfor til tvetydigheter både juridisk og i praksis (F. Devoto 1999). Om vi vet hvordan innvandringspolitikken var før Perón kom til makten, er det mulig å få klarhet i om hans innvandringspolitikk var et brudd med tidligere politikk, eller om det var en fortsettelse og hvilke spenninger det var i politikken. Det er tre plan vi da må se på, det første er ideene, det andre er lovgivingen og det tredje er den administrative praksisen.

Argentina opplevde fra midten av 1800-tallet en enorm innvandring. I perioden fra 1880 og frem til 1. verdenskrig var innvandringen til Argentina så høy at man kaller perioden for masseinnvandringstiden. Innvandringen per år i denne perioden er fortsatt den høyeste i landets historie. Migrasjonsstrømmen til Argentina var svakere enn den USA opplevde i absolutte tall, men sterkere relativt sett om man ser i forhold til folketall. I årene 1881-1914 ankom det totalt litt over 4,2 millioner personer til Argentina, hvorav 2 millioner var italienerne, 1,4 millioner spanjoler, 170 000 franskmenn og 160 000 russere (F. Devoto 2009, 247).

Denne perioden er karakterisert av å ha tilnærmet fri migrasjon internasjonalt, og med få juridiske begrensninger. Om det eksisterte begrensninger, kom de gjerne fra senderlandene som ikke ønsket emigrasjon. Immigrantene til Argentina var godt sikret juridisk, og fikk samme rettigheter som andre borgere i landet. Til tross for det, var det få immigranter som

brukte rettighetene sine og fikk seg argentinsk statsborgerskap. Noe av grunnen til det, var at den administrative praksis gjorde det vanskelig å få disse rettighetene. Det kan også tenkes at de immigrantene det gjaldt ikke var opptatt av dette, men det kan også være at politikerne ikke ønsket at de ble statsborgere, siden de fryktet politiske motstandere (F. Devoto 1999). Til grunn for den frie innvandringen lå grunnloven fra 1853, hvor det sto at Argentina var åpent “*a todos los hombres de buena voluntad que quieran habitar el suelo argentino*”.²³ Selv om det sto at landet var åpent for alle som hadde gode hensikter, var det i realiteten ikke åpent for alle. Juan Bautista Alberdi var en av inspirasjonskildene til den argentinske grunnloven, og mye av det han skrev i skriftet “*Bases y puntos de partida para la reorganización nacional*” lå til grunn for grunnloven fra 1853. I skriftet skriver han hvilke type innvandrere Argentina bør tilrekke seg:

*Poblar es civilizar cuando se puebla con gente civilizada, es decir, con pobladores de la Europa civilizada. Por eso he dicho en la Constitución que el gobierno debe fomentar la inmigración europea. Pero poblar no es civilizar, sino embrutecer, cuando se puebla con chinos y con indios de Asia y con negros de África. Poblar es apestar, corromper, degenerar, envenenar un país, cuando en vez de poblarlo con la flor de la población trabajadora de Europa, se le puebla con la basura de la Europa atrasada o menos culta (Alberdi).*²⁴

Alberdi mente også at “*Un inmigrante anglosajón valía por tres del mediterráneo*”, altså at en britisk immigrant var like mye verdt som tre fra middelhavsområdet. Den ideelle immigrant ble ansett å være en europeer som skulle være en nybygger i ødemarken og som skulle befolke landet. I tillegg til dette skulle han også sivilisere og modernisere argentinsk jord med sin kunnskap og sine arbeidsomme, flittige og moderne metoder og vaner (F. Devoto 1999).

Immigrasjonen til Argentina gikk tilbake på 1870-tallet på grunn av den verdensomspennende økonomiske krisen i 1873. Argentinske myndigheter ønsket derfor å fremme innvandringen. En av grunnene til det var at de ønsket å få flere innvandrere enn Brasil. De mente at antall mennesker sa noe om nasjonens styrke og sikkerheten til landet. Samtidig håpet de å skape økonomisk vekst etter krisen. De kom derfor med en ny innvandringslov i 1876, *La Ley 817*

²³ “for alle mennesker med god hensikt/vilje som ønsker å bo på argentinsk jord” (egen oversettelse)

²⁴ “Å kolonisere er å sivilisere når man befolker med siviliserte mennesker, det vil si, med nybyggere fra det siviliserte Europa. Derfor har jeg sagt i Grunnloven at myndighetene bør fremme europeisk immigrasjon. Men å kolonisere er ikke å sivilisere, men heller å brutalisere når man befolker med kinesere og indere fra Asia og svarte fra Afrika. Å kolonisere er å forpuste, forderve, forfalle, forgifte et land når man istedenfor å kolonisere det med blomsten av europeiske arbeidere, koloniserer med søppelet fra det foreldede eller mindre kultiverte Europa” (egen oversettelse)

de Inmigración y Colonización,²⁵ en lov som formelt var gyldig i hundre år. Denne loven tok opp i seg elementene fra 1853, men prøvde å styre innvandringen fra enkelte steder i Europa. Loven definerte en immigrant som en som kom til Argentina på andre eller tredje klasse med et oversjøisk skip. Loven gjaldt ikke de immigrantene som kom landeveien eller fra Stillehavet, og privilegiene innvanderne fikk gjennom loven, gjaldt kun de som kom fra Europa. Det ble sendt agenter til Europa for å rekruttere immigranter, og loven garanterte for eksempel losji i 7 dager på Hotel de inmigrantes, gratis togreise hvor som helst i landet, hjelp til å finne arbeid, og hjelp til å kunne bryte land i Argentina. I tillegg subsidierte myndighetene billettene til ønskede og nyttige immigranter, men også for å balansere innvandringen fra Italia, hvor de aller fleste immigrantene kom fra (F. Devoto 1999).

Loven fra 1876 var derfor på sett og vis et veiskille fra det å ha en fullstendig åpen tilnærming til immigrasjon, til at myndighetene begynte å blande seg inn i hvem som kunne komme. Til tross for myndighetenes ønske om mer nordeuropeisk innvandring for å balansere den italienske innvandringen, førte det ikke til store forandringer. Myndighetene ønsket å begrense italiensk innvandring fordi de fryktet en utenlandsk koloni i eget land. Til tross for dette utgjorde italienerne fremdeles 64% av innvandrerne i årene 1877-1880, i og med at de fleste nordeuropeerne dro til USA (Bjerg 2010, 22).

Økonomiske nedgangstider førte til at myndighetene i 1890 ikke lenger hadde ressurser til å videreføre denne politikken. Innvandringen var derfor så godt som fri igjen. Myndighetene hjalp mange immigranter, men det var ikke alle som trengte deres hjelp. Mange migranter hadde allerede et nettverk i landet som hjalp dem med det praktiske. Politikken hadde heller ikke vært særlig vellykket sett fra argentinske myndigheters hold, siden remigrasjonen av dem staten hadde rekruttert og subsidiert var stor. Mange mente derfor at det var best med de italienske innvandrerne som kom på egenhånd, styrt av markedet og at myndighetene ikke skulle blande seg. Man mente at markedet sørget for at kun de sterkeste kom, og at de derfor ville klare seg bedre. I perioden fra 1890 og frem til 1923 var det derfor en periode med fri innvandring uten statens innblanding, men innvandrerne hadde fremdeles tilbudet om å bo på Hotel de inmigrantes. I og med at mange hadde sosiale nettverk som tok seg av dem da de kom til landet, var det ikke så mange som hadde bruk for de tilbudene de fikk av staten. Av spanjolene som kom i perioden 1894-1904 var det for eksempel bare mellom 20% og 34% som benyttet seg av å bo på Hotel de inmigrantes. Dette kan tyde på at migrasjonspolitikken har

²⁵ Lov 817 om immigrasjon og kolonisering

en begrenset innvirkning på å redusere, fremme eller begrense migrasjonsstrømmene (F. Devoto 1999).

I følge en av nestorene i argentinsk migrasjonsforskning, Fernando Devoto, var det to temaer som gikk igjen i utformingen av argentinsk innvandringspolitikk. Det ene temaet var at man ønsket innvandring for å sivilisere landet. Landet skulle moderniseres og fjerne seg fra den tunge spansk-katolske arven. Det var to måter å gjøre det på. Den ene var å sivilisere ødemarken med bønder og den andre var å sivilisere ved å industrialisere urbane strøk. Det var enighet i den politiske eliten om at innvandring var ønskelig, men de diskuterte hva slags innvandring de ville ha. Om man ønsket å industrialisere, mente de at man måtte ha innvandrere fra det industrialiserte Europa som var vant til arbeidstider, konsum og sparing. Skulle man kolonisere ødemarken trengte man bønder. Det andre temaet var om det var markedet som skulle styre innvandringen. Det vil si at det var etterspørselen etter arbeidskraft i markedet som skulle regulere innvandringen, ikke staten (F. Devoto 2009).

Ifølge Devoto var det siviliserende aspektet viktigere enn det økonomiske aspektet frem til første verdenskrig. Staten prøvde å regulere innvandringen, til tross for begrensede ressurser for å styre innvandringen. Han peker på at argentinske myndigheter ikke søkte innvandring fra nabolandene, hvor de kunne ha fått billig arbeidskraft. Han vektlegger også at de prøvde å dempe innvandringen fra Italia rundt 1880, for å balansere innvandringsgruppene. Siden det siviliserende aspektet var det dominerende, innebar det at innvandrerne ideelt sett skulle være siviliserende aktører fra Sentral- og Nord-Europa. Det var politisk enighet frem til 1. verdenskrig om at innvandringen skulle virke siviliserende på landet, selv om det var ulike pressgrupper, innvandringspromotører, etniske grupper som skapte debatt om hvem som var de beste innvandrerne og hvordan man skulle få tak i dem. Etter 1. verdenskrig derimot, er det vanskeligere å finne en enighet hos de politiske elitene om hvordan innvandringspolitikken skulle være (F. Devoto 1999).

Den enorme innvandringen til Argentina i perioden før 1. verdenskrig førte til store omveltninger i det argentinske samfunnet. Fra å være et forholdsvis homogent samfunn, ble samfunnet mer komplekst både sosialt og kulturelt siden innvandrerne kom fra mange ulike steder i Europa. De nye innslagene i samfunnet var blant annet ortodokse jøder fra Øst-Europa, maronitter og muslimer fra Syria og Libanon (Bjerg 2010, 27). De øvre sosiale klassene og makthaverne så på dette som en trussel mot integreringen og den nasjonale identiteten (Bjerg 2010, 19). I tillegg til dette hadde befolkningen nesten fordoblet seg i

perioden 1895 til 1914, og besto av 27% innvandrere, hvor italienerne var flest, deretter spanjoler og franskmenn, men det kom stadig flere østeuropeiske jøder og syrisk-libanesiske muslimer og kristine. En stadig større del av befolkningen bosatte seg i urbane områder, og da spesielt innvandrerne (Bjerg 2010, 28).

Under 1. verdenskrig fikk den argentinske industrien og jordbrukssektoren store problemer med mangel på oppdrag og kapital, noe som gikk hardt utover landets økonomi og som førte til stor arbeidsledighet og sosiale konflikter i det argentinske samfunnet. Det sosiale opprøret under “la semana trágica” i januar 1919, ble begynnelsen på et urolig tiår med konflikter mellom arbeidere, arbeidsgivere og myndigheter. De blodige opprørene og den sosiale konflikten bekymret makthaverne som hadde sett hva som hadde skjedd under revolusjonene i Mexico og Russland. Dette er bakgrunnen for at argentinske myndigheter i 1923 innledet to tiår med mer restriktiv innvandringspolitikk (Biernat 2007, 19).

Den politiske eliten fryktet at sosiale konflikter og arbeidsledighet skulle øke, og de ville derfor stramme inn innvandringspolitikken. Innstrammingene skulle hindre at immigranter med sosialistiske og anarkistiske sympatier kom inn i landet. Dette var fordi mange i den politiske eliten oppfattet opprørene som en del av et marxistisk komplott satt i gang av utenlandske oppviglere. Blant de som skulle stå bak var sentraleuropeiske jøder, folk fra Midt-Østen og katalanere. De nye innstramningene innebar også at man ikke ønsket flyktninger, fordi man mente de var dårligere til å integrere seg og derfor ikke hadde like mye å tilføre samfunnet som de som kom av egen fri vilje. Et annet kriterium for å lette integreringen, var at immigrantene skulle ha så lik kulturell bakgrunn som mulig med de som allerede bodde i landet. Derfor ble de “latinske” prioritert, det vil si hovedsakelig italienerne og spanjoler, fordi de hadde lignende språk, kultur og religion. Et av tiltakene som ble satt inn for å begrense innvandringen var å kreve langt mer dokumentasjon enn tidligere av immigrantene. Denne dokumentasjonen var pass med bilde sammen med ulike attester som for eksempel vandelsattest og en legeerklæring på at man var frisk både fysisk og mentalt (F. Devoto 2009, 354).

Mest sannsynlig var det også andre grunner til at innvandringspolitikken ble strammet inn. Selve mengden av innvandrere ble sett på som urovekkende høy, og i 1923 kom det for eksempel over 200 000 innvandrere til Argentina. Man fryktet dette ville føre til stor arbeidsledighet. Sammensetningen av innvandringen var også annerledes enn før fordi USA hadde innført kvoter på hvilke immigranter de ville ha og Canada og Australia hadde innført

restriksjoner på innvandring (F. Devoto 2009, 167). Det kom derfor flere østeuropeere til Argentina, som den politiske eliten i utgangspunktet ikke ønsket. Argentinske myndigheter ville i tillegg begrense innvandringen etter karakteristikker på innvandrerne. Disse karakteristikkene var yrke, utdanning, alder og helsetilstand. Det ble vanskeligere å komme inn for dem med dårlig helsetilstand, de som var over 55 år, enslige kvinner med barn under 15 år, mennesker med sosiale problemer (tiggere, prostituerte, alkoholikere) og politiske aktivister. Til tross for disse innstrammingene, ble lov 817 fra 1876 ikke forandret. For å forandre den administrative praksis innførte man heller forskrifter til fortolkning av loven slik at man kunne velge ut og gjøre innvandringen mer restriktiv. En av grunnene til å ikke forandre loven var at det var en lettere utvei for politikerne. Det var vanskelig å finne konsensus, og det kostet derfor mindre politisk å finne en annen løsning enn å forandre loven (Biernat, 2007, s. 19).

Debatten rundt innvandring dreide seg nå mot å handle om at det var viktig å integrere immigrantene, og det var derfor viktig at immigrantene var så like argentinere som mulig. Den ideelle immigranten gikk derfor fra å være nordeuropeisk til å bli latinsk. Det var tre grunner til at integrering ble viktig. Den første var at man mente at den urbane innvandringen utfordret tradisjonelle verdier gjennom prostitusjon og kriminalitet. Derfor var den foretrukne innvandringen den rurale, siden den urbane innvandringen var forbundet med problemer og en mislykket innvandringspolitikk. Den andre var det sosiale aspektet. Den politiske eliten mente at kjernen til de sosiale konfliktene kom fra oppviglere av landsforviste og militante utlendinger, og at de ikke hadde grunnlag for opprør i det de mente var, et åpent Argentina med sosial mobilitet. De fryktet at oppviglerne og deres barn skulle komme seg opp i den politiske eliten i Argentina. Det ble derfor ført en restriktiv politikk mot disse, og de kunne sendes ut av landet om de ikke oppførte seg slik myndighetene ønsket. Det tredje aspektet var å assimilere immigrantene, og idealet var at Argentina skulle være en “crisol de razas”, eller en smeltedigel. For å få til det, måtte myndighetene føre en aktiv politikk for å “argentifisere” immigrantene. I skolen ble barna lært opp i viktige patriotiske ritualer rundt nasjonalsang, flagg og ulike fester, samtidig som de fikk intensiv opplæring i argentinsk historie, geografi og språk. De lagde også nasjonale høytidsdager, de gjorde førstegangstjenesten obligatorisk og det ble obligatorisk å stemme. Debattene rundt integrering og det sosiale og urbane aspektet, gjorde at tankene rundt en mer selektiv immigrasjonspolitik ble mer utbredt, spesielt med tanke på sosial og nasjonal bakgrunn til immigrantene, men også med tanke på politisk bakgrunn (F. Devoto 1999).

Da forskriftene til lov 817 kom i 1923, skapte det tvetydigheter om hvordan man skulle tolke lovverket. Dette skapte rom for innvandringsadministrasjonen til å kunne utvise skjønn for å avgjøre hvem som fikk innreise. Dette gjorde at det ble et større skille mellom den juridiske og den administrative praksis. Saksbehandlingen ble derfor tilfeldig siden den på mange områder var selvmotsigende. For eksempel hadde man fremdeles idealet om “åpne dører” for alle, selv om forskriftene sa at man skulle være selektiv for å hindre “ikke ønsket” innvandring. Dette forverret også problemene med korrupsjon på sikt. Til tross for store diskusjoner rundt migrasjon, klarte man ikke å lage et nytt lovverk som passet til den nye konteksten. Det paradoksale er derfor at forsøkene på å stramme inn immigrasjonen, gjorde at det ble lettere å komme inn i Argentina enn i andre land til tross for argentinernes ønske om å stramme inn regelverket. Grunnen til at det ble lettere å komme inn, var at det ble flere som hadde beslutningsmyndighet over migrasjonen, og det kompliserte den administrative praksisen. Fra da av ble immigrantene nemlig kontrollert både i opprinnelsesland av konsulatene og ved ankomst til Argentina av Dirección de Migraciones, og disse organene lå under to ulike departement (F. Devoto 1999).

I 1930 ble den demokratiske og liberale regjeringen etterfulgt av et autoritært og antidemokratisk regime. For å demme opp for ringvirkningene til den økonomiske krisen i verden, ønsket de å bremse innvandringen, men virkemidlene var igjen ganske moderate. Det ble kun innført forskrifter slik at praksis ble forandret på det administrative plan. Siden tiltakene hadde liten virkning, ble det fra 1932 påkrevd å ha en arbeidskontrakt for å få visum, noe som var forholdsvis greit å skaffe for de som hadde kontakter i Argentina. Immigrasjonen i Argentina sank utover 1930-tallet, men ikke på grunn av politikken, men på grunn av at det var færre som migrerte. Grunnene skal jeg se på nedenfor. Det argentinske systemet, lovgivningen og kontrollmekanismene fungerte ikke fordi det var så mange selvmotsigelser i forskriftene.

Utover 1930-tallet forandret altså innvandringen til Argentina seg. Det var da ikke lenger bare immigranter på utkikk etter en bedre økonomisk fremtid som kom, men også stadig flere politiske flyktninger fra fascistisk styrte land i Europa, som Italia, Spania og Tyskland. Det kom færre innvandrere til landet totalt sett på grunn av den verdensomspennende økonomiske krisen og høy arbeidsledighet. Samtidig med dette ble det flere restriksjoner på hvem som fikk innreise. Den politiske eliten brukte økonomiske argumenter for å hindre at flyktninger fikk opphold, men bak lå det også en frykt for hvem de politiske flyktningene var. Eliten

fryktet at flyktningene skulle bringe med seg ideologisk tankegodts til Argentina, men det lå også rasisme til grunn. Siden de som flyktet var republikanske spanjoler, antifascister, militante venstreradikale og jøder som flyktet fra det nasjonalsosialistiske Tyskland, fryktet de at kommunismen skulle få grobunn i Argentina. For å bremse flyktningestrømmen fikk konsulatene i Europa beskjed om at spesielt spanske republikanere og tyske og sentraleuropeiske jøder ikke skulle få innreise fordi man fryktet disse skulle bringe med seg uønskede ideologier (Bjerg 2010, 110). Dette var en praksis som også var vanlig andre steder i verden, slik som for eksempel i USA og i andre latinamerikanske land. Selv om myndighetene la vekt på at det var på grunn av arbeidsledighet de ikke ønsket flere innvandrere, la de altså heller ikke skjul på at uønskede ideologier også var en faktor. Det myndighetene i Argentina ønsket var den tradisjonelle, arbeidsomme og produktive bonden, og slippe alle disse “som søkte tilflukt fra sine nederlag”, som den politiske eliten kalte det (Bjerg 2010, 112).

2.6.1 Innvandringspolitikk under Perón

Peronismen har hatt en viktig betydning i argentinsk politikk og samfunnsliv siden midten av 1940-tallet og frem til i dag. Tradisjonelt har man tillagt bevegelsen stor betydning fordi den har blitt tolket som en ny start i det politiske Argentina og at bevegelsen var et brudd med tidligere ideer, tradisjoner og verdier. I den senere tiden er det blitt mer vanlig å se på peronismen som en fortsettelse av foregående argentinsk politikk. Det er derfor vi har sett på innvandringspolitikken og historien før Perón kom til makten. Vi skal nå se på hvordan innvandringspolitikken og administreringen av den var under Perón.

Peronismen var som vi har sett bygd på tre søyler; sosial rettferdighet og økonomisk og politisk uavhengighet. For å kunne stå på disse søylene, var det helt nødvendig med innvandring. For at man skulle kunne få til sosial rettferdighet trengte man mennesker med et åpent og moderne sinn for å erstatte katolisismens trange syn på arbeid. Økonomisk uavhengighet kunne man bare oppnå med en sterk industrialisering av landet. Til det trengtes det arbeidere, og da spesielt teknikere og ingeniører. Tyskere hadde tradisjonelt bra anseelse i Argentina, og argentinske myndigheter mente kunnskapen og erfaringen potensielle tyske migranter hadde, kunne komme landet til gode. Det var også et mål å modernisere landbruket, og til det trengte man kvalifisert arbeidskraft. For å oppnå politisk uavhengighet var argentinerne avhengig av å bli flere. Argentina hadde 16 millioner innbyggere i 1947, noe

som var langt færre enn Brasil hadde med sine 44 millioner. På grunn av det lave folketallet ble det vanskeligere å hevde retten til å ha hegemoni over regionen (Meding 1999, 76). Med bakgrunn i det presset Argentina hadde blitt utsatt for under krigen til å bryte nøytraliteten, mente den militære eliten at man måtte utvikle den militære industrien på grunn av nasjonale sikkerhetshensyn. Til utvikling av den militære industrien kunne man kanskje utnytte situasjonen i Europa til å skaffe teknikere og vitenskapsfolk med god og relevant erfaring.

I og med at Perón hadde behov for innvandring, var forholdene i Europa gunstige for ham etter 2. verdenskrig og han benyttet seg av det, slik som myndighetene også i andre land som USA, Sovjet, Canada, Brasil og Frankrike gjorde (Biernat 2007, 17). Industrien i Europa var i stor grad ødelagt, og kunne ikke gi arbeid til alle de soldatene som vendte hjem, og i alle fall ikke til alle flyktingene. Det var derfor millioner av arbeidsløse, som potensielt kunne føre til sosiale uroligheter i Europa. I Italia fryktet myndighetene at kommunistene skulle vinne valget på grunn av sosial misnøye, og tok derfor gladelig imot tilbudet fra Argentina om at de kunne ta til seg italienske emigranter. Argentinske myndigheter sendte derfor en delegasjon til Italia, *Delegación Argentina de Inmigración en Europa (DAIE)*,²⁶ som skulle organisere migrasjonen fra Europa til Argentina. Argentinske myndigheter kunngjorde at de ønsket 4 millioner innvandrere, noe som var et urealistisk og lite bærekraftig mål. Den faktiske nettoinnvandringen ble på ca 460 000 mennesker. Det var likevel den høyeste innvandringen på tre tiår. I tillegg kom det innvandrere på ulovlig måte, og de vil ikke komme frem i statistikken (F. Devoto 1999). Argentinske myndigheters holdning til immigrasjon kommer til uttrykk i denne bulletinen fra 1946:

*Immigration is the only solution to increase rapidly the number of men physically apt for rural and industrial labour, and the Five Year Plan lays down the basis for the organization and encouragement of immigration. However, the criterion of giving free entrance to immigrants without any kind of discrimination can no longer be accepted. Modern conditions make it imperative that governments treat demographic problems bearing in mind national interests and also the especial conditions of the immigrants. New principals of spontaneity and selection guide the migratory policy of General Perón's Government. (...) Acting in accordance with a criterion of Social Justice, immigration will be encouraged, not to provoke difficult social problems but to increase the population and thus also the economic power of our agriculture and industry.*²⁷

²⁶ Argentinsk delegasjon for innvandring fra Europa (egen oversettelse)

²⁷ Fra Bulletin n° 222, Buenos Aires December 13 1946: Immigration in the Five Year Plan utgitt av Argentine Republic, Ministry of Foreign Affairs and Worship, Department of Culture, News Service, i Riksarkivet, UD's arkiv, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter

Perón førte en forholdsvis åpen innvandringspolitikk, men til tross for det, hadde han fremdeles de samme bekymringene man hadde hatt gjennom store deler av Argentinas innvandringshistorie. Det var frykt for at den nasjonale identiteten og selvfølelsen ville svekkes av et heterogent samfunn og for at ulike politiske ideologier og innvandrene kulturelle bakgrunn skulle skape sosiale problemer. Derfor var det fremdeles noen restriksjoner på innvandringen. Argentinere foretrakk innvandrere med latinsk bakgrunn, som var økonomisk nyttige og ikke de som på grunn av etnisitet, religion eller ideologi ville ha vansker med å integrere seg (Bjerg, 2010 s. 115). Dette kommer til uttrykk i Peróns femårsplan:

“El hecho de que nuestro país sea un magnífico crisol en el que se pueden fundir todas las nacionalidades de origen, no puede eximirnos del hecho indubitado de preferir como más apta para esa fusión integradora a los que por su procedencia, usos y costumbres e idiomas se hallan más cercanos a nuestras características y personalidad nacionales” Fra Primer Plan de Gobierno 1946-1951.²⁸ (Bjerg, 2010 s. 114).

Som i innvandringen før 2. verdenskrig, var også innvandringspolitikken etter krigen et virkemiddel for å modernisere landet, og de følger derfor de samme linjene. Peronistene arvet spesielt to ideer fra før krigen, den med åpne dører til europeisk immigrasjon og den som gikk på utvelgelse, som jo er to selvmotsigende ideer. I dekretet for opprettelsen av DAIE, sto det at prinsippene til innvandring var *“espontaneidad, selección y encausamiento”*.²⁹ I og med at det var så mange som ønsket å migrere til Argentina, hadde argentinske myndigheter muligheten til være selektive i hvem som fikk innreise. Spørsmålet ble bare hvem man skulle velge og hvordan. I gruppen av dem som var uønsket, var den viktigste dem man kunne mistenke var kommunister, men også etniske og religiøse grupper som fra før krigen var uønsket. Myndighetene ønsket heller ikke marginaliserte sosiale grupper, eldre og syke fordi de ikke ville kunne integrere seg i arbeidsmarkedet. Det ble også diskriminert på grunn av nasjonalitet, for eksempel ble potensielle migranter fra kommunistiske land nektet å komme, da man fryktet at de var kommunister. Men man kunne også diskriminere innenfor land, for eksempel ønsket myndighetene at de italienske immigrantene skulle komme fra nord for Roma. Myndighetene ønsket heller ikke etniske østeuropeere uavhengig av deres religiøse

²⁸ Det faktum at vårt land er en herlig smeltedigel hvor alle nasjonaliteter kan smelte inn, kan vi ikke komme bort ifra det utvilsomme faktum at de som er mest egnet for en slik integrering er de som på bakgrunn av sin opprinnelse, bruk og skikker og språk fordi de befinner seg nærmere våre karakteristikk og nasjonale personlighet. (egen oversettelse)

²⁹ “Spontanitet, utvelgelse og kanalisering” (egen oversettelse)

tilknytning. Jøder og muslimer var også uønsket. Grunnen til at de var uønsket var at man mente at vanene, religionen og språket ikke ville føre til god integrering (Biernat 2007, 16).

På tross av dette, fikk mange av de som var uønsket lov til å komme inn i Argentina. Dette på grunn av hemmelige klausuler, tilfeldig administrativ praksis, og av og til på grunn av korrupsjon (Klich 1995). Bakgrunnen for det, var måten den administrative praksis hadde utviklet seg fra 1923. De selvmotsigende forskriftene førte til at det ble nødvendig å utvise skjønn i den administrative praksis. Dette gjorde at praksisen ble tilfeldig og at det faktisk ble lettere å komme inn i landet. (Biernat 2007).

Noe av grunnen til at Argentina fikk rykte på seg for å være nazi-vennlig, må direktøren for Dirección de Migraciones, Santiago Peralta, få ansvaret for. Han la ikke skjul på sin rasisme, selv om han også var inkonsekvent og selvmotsigende. Han mente at immigrantene måtte være av den hvite rase, de skulle helst være jordbruksarbeidere og de skulle helst komme i familiegrupper. Dette var motstridende til hvordan DAIE mente immigrantene skulle være, de mente de beste immigrantene var enslige. Peralta mente videre at urban immigrasjon ikke var ønskelig, noe som ikke samsvarte med femårsplanen om økt industrialisering og militæropprustning. Peralta gjorde seg også bemerket hos norske myndigheter og i aviser verden over, da han i 14. august 1946 uttalte at argentinske myndigheter åpnet opp for at 1000 norske "quislinger" kunne få opphold i Argentina, og at de ikke brydde seg om politisk fortid på de som immigrerte til Argentina.³⁰ Det ser ut til at den argentinske opinionen ikke var enig med Peralta. På grunn av uenighet i innvandringen og fordi hans uttalelser ble pinlige for Perón, ble han avsatt i juli 1947 (Senkman 1992).

Peronismen arvet en usammenhengende og selvmotsigende immigrasjonspolitik. På det juridiske plan var loven den samme, men praksis ble styrt av selvmotsigende forskrifter. Kontrollmekanismene var de samme, man måtte vise den samme dokumentasjonen og arbeidskontrakt. Når det gjaldt hvem som hadde ansvar for innvandring, ble det opprettet enda flere institusjoner som gjorde kontrollen av immigrasjonen vanskelig og uoversiktlig. I tillegg til Dirección de Migraciones og Utenriksdepartementet, ble DAIE opprettet, men også andre fikk myndighet over immigrasjonen. Slik som Banco Central (Sentralbanken), el Consejo de Defensa Nacional (Forsvarsrådet), la Secretaria Técnica de la Presidencia (Det tekniske departementet) og Secretaria de Trabajo y Provisión (Arbeidsdepartementet). I tillegg til dette

³⁰ Rapport til norsk UD, Innvandringsforhold i Argentina, datert 18. 08.1946 i Riksarkivet, UDs arkiv, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter

ble Dirección de Migraciones flyttet fra Innenriksdepartementet til Secretaria de Trabajo y Provisión, deretter til Secretaria Técnica de la Presidencia og til slutt til Utenriksdepartementet i løpet av årene 1946-1954.

Ansvar for innvandringen var derfor på mange hender. Siden det ikke var enighet blant de ulike organene om hvordan administreringen av innvandringen skulle være, var det praktisk talt kaos og stor forvirring blant funksjonærene som administrerte innvandringen, i alle fall frem til 1950 (F. Devoto 1999). På grunn av stort arbeidspress i Dirección de Migraciones, valgte de å forfremme personale i lavere stillinger, med dårlige kvalifikasjoner og erfaring i lederstillinger. Dette svekket administrasjonen ytterligere.

Det var nå et enormt tilbud av potensielle immigranter; arbeidere, flyktninger og krigsforbrytere som var villige til å forlate Europa. Denne situasjonen var ny på to måter, tilbudet var enormt og sammensetningen var annerledes enn før, blant annet kom det nå rømlinger. Dette gjorde at argentinske myndigheter i større grad kunne velge hvilke immigranter de ville ha, en idé arvet fra tidligere tider.

Det juridiske rammeverket og det administrative maskineriet peronistene arvet, var ikke effektivt nok og ikke dimensjonert for immigrasjonen som kom etter 2. verdenskrig. Administrasjonen ser ut til å ha vært handlingslammet og ineffektiv. Dette er kanskje ikke så overraskende tatt i betraktning at det ikke ble veldig mange flere ansatte i de avdelingene som var ansvarlig for innvandringen. De som jobbet der måtte behandle en enorm mengde søknader i tillegg til at de hadde svake kvalifikasjoner. I Dirección de Migraciones måtte de for eksempel behandle 1000 søknader hver dag. Når man ser på det enorme antallet søknader som skulle behandles, i tillegg til at komitéer fra ulike nasjonaliteter skulle hjelpe til i utvelgelsen av immigranter, kan man derfor spørre seg om de i realiteten hadde mulighet til å velge ut immigranter. De politiske redskapene man arvet og kapasiteten til å gjennomføre en effektiv utvelgelse av migranter, ble ødelagt av det administrative anarkiet og det enorme antallet immigranter. Korrupsjon ble også høyere enn tidligere på grunn av interne konflikter i peronistadministrasjonen.

Argentina var derfor faktisk et mer åpent land enn det så ut til å være, og mange valgte å reise dit siden de var mindre restriktive enn andre aktuelle land å emigrere til. Dette ser også ut til å gjelde nordmennene som emigrerte. Mine informanter sa at de hadde prøvd å søke om visum til mange land, men Argentina var det eneste landet de fikk reise til. Det var mulig for stort

sett alle å få opphold i Argentina, både flyktninger, krigsforbrytere, arbeidere og jøder, fordi administrasjonen ikke fungerte. Det som spilte en rolle var om innvandrerne hadde ressurser, venner eller anbefalinger for å komme forbi kontrollene. Innvandringen til Argentina etter 2. verdenskrig er derfor kompleks. For eksempel var Argentina det landet som tok i mot flest jøder sett i forhold til folketall, etter Palestina, selv om vi også har sett at det var en sterk jøde-fobi i Peróns politikk (Meding 1999, 52) Blant de jødene som kom var mange akademikere, vitenskapsfolk, bedriftseiere og kunstnere som raskt ble innlemmet i samfunnet og økonomien. Til tross for at politikken var anti-jødisk på mange måter, ser det ikke ut til at argentinske myndigheter var mer anti-jødiske enn andre land i Latin-Amerika på samme tid (Klich 1995, 213).

Rundt 1950 sank migrasjonstrykket til Argentina fordi emigrasjonen fra Europa var mindre, men også fordi økonomien i Argentina gikk dårligere. I årene 1945-1951, hadde det kommet minst 100 000 innvandrere årlig, men på slutten av 1950-tallet kom det bare litt over 20 000 årlig (Bjerg 2010, 32)

2.7 Oppsummering av kapitlet

I dette kapitlet har vi sett på faktorer som var avgjørende for at Argentina fikk et omdømme som et nazi-vennlig land hvor nazistene kunne gjemme seg etter 2. verdenskrig. Det er et komplisert bilde. Oppfatningen av denne migrasjonen har vært preget av en svart-hvitt-tankegang, der Argentina har kommet svært dårlig ut. Tradisjonelt har mange sett på Peróns politikk som et stort brudd med politikken som ble ført før ham. Det vi har sett her, er at politikken som ble ført, stort sett var den samme som før krigen. For eksempel har Argentinas nøytralitet under krigen blitt brukt som et argument for at argentinerne var vennlig innstilt overfor aksemaktene. Argentina har tradisjonelt valgt å holde seg nøytrale i slike konflikter, og for argentinske myndigheter var deres handlemåte en reaksjon mot USA fordi Argentina ikke ønsket amerikansk innblanding i Latin-Amerika, i tillegg til at argentinerne selv ønsket å ha hegemoniet der. Argentinsk politikk overfor USA ble ytterligere tilspisset under Peróns styre, og amerikanerne rettferdiggjorde sin politikk utad med at Argentina var en trussel mot resten av verden fordi landet kunne være et arnested for "*det fjerde riket*". Mest sannsynlig var bakgrunnen for denne politikken økonomiske hensyn. Det er grunner til at Argentina fikk sitt omdømme, men det kan også se ut til at omdømmet er overdrevet.

Også i innvandringspolitikken var det kontinuitet fra før krigen, og da spesielt fra 1923 og fremover. Politikken etter krigen var mye arv fra tidligere tider, men denne arven besto også av spenninger, tvetydigheter og motsetninger. Grunnen til at det ble motsetninger i innvandringspraksisen var at den politiske eliten ble splittet i innvandrings spørsmål. Istedenfor å ta den politiske kostnaden med å forandre lovgivningen, innførte man heller flere og flere forskrifter som etter hvert ble selvmotsigende og tvetydige. Praksis var derfor annerledes enn det som ble ytret. I og med at det var tvetydigheter i hvordan praksis skulle være, ble det opp til funksjonærene å vise skjønn, som igjen skapte rom for korrupsjon. Etter krigen ble det også mange flere organer som skulle administrere innvandringen, og det ble derfor faktisk lettere å få opphold, bare man visste hvordan man skulle utnytte systemet. Utad var politikken diskriminerende, spesielt overfor jøder, men faktum er at Argentina var det landet som tok i mot flest jøder i forhold til folketall, etter Palestina. I og med at systemet og den administrative praksis ikke fungerte slik det skulle, lå det også til rette for at krigsforbrytere kunne komme gjennom byråkratiet uten å bli fanget opp. Det var derfor ikke nødvendigvis en ønsket politikk at krigsforbrytere kom til Argentina, men at systemet åpnet for korrupsjon, og den enorme mengden innvandrere som kom etter krigen gjorde at man ikke hadde oversikt. Det skapte smutthull for immigranter som i utgangspunktet ikke skulle ha fått opphold.

For argentinske myndigheter var situasjonen i Europa en gylden mulighet til å skaffe seg godt kvalifisert arbeidskraft, en mulighet også andre land som USA, Brasil, Frankrike, Canada og Sovjet benyttet seg av. Det har vært et ensidig fokus på Argentina som mottaksland for nazi-migrasjonen etter krigen, nazi-migrasjon til andre land har derfor blitt oversett. Det er også slik at de fleste nazister ble værende igjen i Tyskland og Østerrike. Det hadde derfor vært interessant om det hadde blitt gjort flere studier på nazi-migrasjon til også andre steder enn Argentina for å sammenligne de ulike migrasjonene.

Likevel, det er slik at det kom krigsforbrytere og kollaboratører til Argentina etter krigen. Forholdene lå til rette for migrasjon. Argentina var et land som tok imot migranter som kunne være nyttige i deres utvikling av industrien, uavhengig av politisk fortid. Noe av grunnen til at det var lett å komme seg inn i Argentina, var fordi den administrative praksis var dårlig. Rent økonomisk var forholdene i Argentina bedre enn i Europa, noe som gjorde migrasjon til et attraktivt alternativ for mange. Å starte opp i Argentina ble en ny start for mange som ikke ville leve med det sosiale stigmaet i Europa. For de som hadde noe å rømme fra, var

Argentina også et godt alternativ å reise til. Det var langt unna Europa, slik at det var lett å gjemme seg bort.

I dette kapitlet har vi sett mye på den generelle politikken i Argentina, som er et viktig bakteppe for å forstå nazi-migrasjonen til Argentina, som også den norske NS-migrasjonen må sees i sammenheng med. I neste kapittel skal vi se nærmere på hvordan nazi-migrasjonen og NS-migrasjonen til Argentina ble organisert og hvem som organiserte den. Vi skal også se på omfanget av migrasjonen.

3 Omfang og organisering av nazi-migrasjonen

3.1 Innledning

I forrige kapittel fikk vi innblikk i hvordan forholdene var i Argentina før, under og etter 2. verdenskrig når det gjaldt utenriks- og innvandringspolitikk. Vi så der at det ikke var en entydig argentinsk innvandringspolitikk og at det fantes mange med ulike interesser innenfor innvandringsfeltet. I dette kapitlet skal vi se på omfanget av nazi-migrasjonen og hvordan migrasjonen til Argentina ble organisert. Vi vil her se på hvordan deler av byråkratiet og enkeltpersoner hadde en viktig rolle i organiseringen av fluktrutene og migrasjonen til Argentina. I nettverket rundt dette byråkratiet, finner vi også personer som er knyttet til NS-migrasjonen fra Norge. På grunn av denne kontakten åpnet det seg muligheter for norske NS-migranter, som de ikke ville ha fått om de ikke hadde hatt disse kontaktene. Argentinske myndigheter var interessert i å få tak i vitenskapsmenn og spesialister, slik også andre land var etter det tredje rikets fall. Mens russerne, britene og amerikanerne siktet seg inn på toppnivået av spesialister, konsentrerte argentinerne seg om midtsjiktet.

Argentinerne konsentrerte rekrutteringen av nazister rundt Italia, og de argentinske konsulatene i Genova og Roma var viktige steder i prosessen. Som vi så i forrige kapittel, hadde Argentina et tett forhold til spesielt Italia, i og med at en stor del av befolkningen kom derfra. Argentina hadde også forbindelser til Tyskland, og da de skulle rekruttere spesialister og vitenskapsmenn til Argentina, brukte Peróns diplomater argentinerne med tyske aner. Gjennom å samarbeide med SS-menn og italienske menneskesmuglere, fikk argentinerne organisert et effektivt rekrutteringssystem i Italia. SS-mennene hadde gode kontakter, men hadde også en egen agenda å følge. De var derfor ikke nødvendigvis bare interessert i å skaffe spesialister til Perón, men også å hjelpe sine kamerater over grensen til Italia og videre til Argentina. Dette inkluderte krigsforbrytere og SS-offiserer med en tilsmusset fortid. Selv om det ikke var offisiell politikk av Perón å ta imot krigsforbrytere, var det et tolerert faktum. Den politiske fortiden var ikke viktig for argentinerne, så lenge den ikke var kommunistisk (Steinacher 2011, 209).

3.2 Omfanget av migrasjonen

Det er vanskelig å få fullstendig oversikt over denne migrasjonen, fordi de som dro var interesserte i å skjule sine spor. Det er derfor ikke lett å finne gode kilder som gir innsikt. Likevel finner man noe informasjon her og der, som til slutt fyller ut noe av bildet, samt at det allerede finnes noe materiale om migrasjonen. På grunn av problemene med kildegrunnlaget, er det vanskelig å anslå hvor omfattende nazi-migrasjonen til Argentina var. Blant enkelte har det vært spekulert i helt usannsynlige antall tyskere og nazister i Argentina etter krigen. I følge allierte skulle det visstnok av 70 000 krigsforbryterne være 50 000 som havnet i Latin-Amerika, mens nazi-jegeren Ladislav Farago mente at mellom 40-50 000 mistenkte krigsforbrytere hadde tatt veien til Argentina. Tyske utenriksmyndigheter anslo at mellom 5-10 000 tyskere hadde emigrert i perioden 1945-1951. Argentinske myndigheter offentliggjorde tall på at 5871 tyskere hadde kommet inn i landet i samme periode, ut av en total innvandring på 374 000 innvandrere (Meding 1999, 193). Det er store forskjeller i anslagene, og det skyldes spekulasjoner og mangel på kunnskap og kilder. En grunn til at argentinske myndigheter hadde et lavt anslag, skyldes at innvandrernes fødested ble lagt til grunn. Derfor ble etniske tyskere født i andre land ikke regnet som tyskere (ibid.). Det er også vanskelig å få oversikt over østerrikere, og Holger M. Meding har derfor gjort et overslag av antall tysktalende i Argentina i perioden 1945-1955 basert på folketellinger og migrasjonsmyndighetenes tall. Han kom frem til at 66 327 tyskere født i Tyskland og 13 895 østerikere født i Østerrike kom til Argentina i perioden, mens 51 398 tyskere og 9 710 østerikere forlot landet. Dette gav en nettoinnvandring av tyskere og østerikere på 19 114. I tillegg kommer de som reiste med falske papirer og som ikke er medregnet, det er heller ikke tyskere født andre steder enn i Tyskland (ibid.). Noe av grunnen til at nettoinnvandringen til Argentina ble forholdsvis lav, var at mange av de tyske jødene som søkte ly i Argentina før og under krigen forlot landet igjen da krigen var over.

Når det gjelder antall krigsforbrytere, prominente nazister eller fascister er det også vanskelig å anslå hvor mange som dro til Argentina. Holger Meding mener det kom et sted mellom 300 og 800, mens CEANA listet opp 180. CEANA listet bare de mest kjente tilfellene, og deres liste er derfor en ufullstendig (Steinacher 2011, 214). Uki Goñi har gjennom sitt arbeid identifisert nesten 300 krigsforbrytere som søkte tilflukt i Argentina (Goñi 2009, 374). En av grunnene til at det er vanskelig å anslå antallet, er at det er forskjellig hvordan man definerer

krigsforbrytere. En annen grunn er at en del av de som migrerte reiste på falske identiteter eller falske nasjonaliteter, det vil si at navnene, fødested og nasjonalitet var forfalsket.

Det er også vanskelig å anslå det nøyaktige antallet nordmenn, men det er noe enklere siden dette var en mindre gruppe, og derfor lettere å få oversikt over. Om vi ser på statistikken over innreise og utreise av nordmenn i Argentina i perioden 1945 til 1954, kan vi sette opp en tabell som den under:

Tabell 1: Antall innreisende og utreisende nordmenn i Argentina 1945-1958

År	Antall innreise	Antall utreise	Netto
1945	257	301	-44
1946	338	318	+20
1947	407	351	+56
1948	473	270	+203
1949	453	294	+159
1950	298	277	+21
1951	315	497	-182
1952	149	187	-38
1953	78	84	-6
1954	117	117	0
1956	227	225	+2
1957	250	302	-52
1958	296	288	+8

Kilde: Dirección General de Migraciones. Tallene omfatter alle reisemåter og alle klasser man reiste på for årene 1945-1951 og 1956-1958. Årene 1952-1954 gjelder bare fluvial, aerea og terrestre. Skipstrafikk er ikke med og tallene er derfor ikke sammenlignbare med tallene fra 1945-1951. Tallene for 1955 er ikke tilgjengelig.

Blant nordmenn er det ikke så mange som var født utenfor Norge, slik som det var med tyskere, men vi har samme problematikk når det gjelder illegal innvandring. I en liste som er utarbeidet i forbindelse med dette prosjektet, er det en rekke personer som ikke er å finne i Dirección General de Migraciones (DGM) sine oversikter. En del skyldes at noen kom til landet på andre måter enn med skip, siden listen fra DGM kun har med dem som kom med skip. Det ble mer vanlig å reise med fly i perioden etter krigen. Det kan også skyldes at migrantene enten kom under falskt navn eller at de ikke ble registrert da de kom. For eksempel ble de som kom i småbåter fra Norge ikke registrert, slik som de som reiste med

“Solbris”. Uki Goñi omtaler “Solbris”, og mener at siden han ikke har funnet papirer på dem som var om bord, dreide “Solbris” seg om en illegal innreise (Goñi 2009, 442). De som er inkludert i tabellen over er alle nordmenn som kom og dro fra Argentina, og inkluderer derfor også de som ikke var NS-migranter. Det vi likevel kan se av tabellen er en tendens til når innvandringen fra Norge tok til, når den var på topp og når den avtok. I tabellen ser vi at 1948 og 1949 var toppår for norsk migrasjon til Argentina, og at migrasjonen går tilbake i 1951 og utover. Det vil si at flere nordmenn drar ut av Argentina enn det som kommer til landet. Denne tendensen kan også ses i de offisielle tallene over alle migranter som kom til Argentina i denne perioden. 1948 og 1949 var toppår for innvandring til Argentina (Bjerg 2010, 31).

I dette prosjektet har det blitt utarbeidet en liste over alle NS-migranter som dro til Argentina. Denne listen har gjort det mulig å holde oversikt over omfanget, men også å systematisere materialet. Dette har vært en viktig del av arbeidet, og kan være et godt utgangspunkt for videre forskning på feltet. Denne listen har blitt utarbeidet fra starten av prosjektet, og personer har blitt ført opp på listen når det har blitt klart at de var NS-migranter. Det har vært et omfattende arbeid å definere hvem som skulle med på listen og ikke. Utgangspunktet for listen var en liste på 77 navn som Lars Skahjem utarbeidet for Bjørn Østring.³¹ Denne listen har deretter blitt utvidet etter hvert som jeg har kommet over navn i ulike arkiv og i samtale med informanter. Spesielt viktig for utarbeidelsen av listen har CEMLAAs liste over innreisende til Argentina vært. Der har det fremkommet hvem som har reist sammen, når de kom til Argentina, hvor de reiste fra og hvilke adresser de oppgir til innvandringsmyndighetene i Argentina.

Informasjonen jeg har prøvd å finne om den enkelte migrant har vært navn, yrke, ankomstdato, reisemåte, bosted i Argentina, hjemreisedato, fødested og hva de eventuelt ble dømt for etter krigen. Dessverre har det ikke vært mulig å skaffe all denne informasjonen om alle migrantene. Skahjem opplyser i samme kilde at det skulle eksistere en liste over alle NS-migrantene i Argentina, utarbeidet av Roald Astrup-Nielsen. Denne listen hadde det vært svært interessant å få tak i, men det har ikke vært mulig. Det er uklart hvor den kan befinne seg, og om den i det hele tatt fremdeles eksisterer.

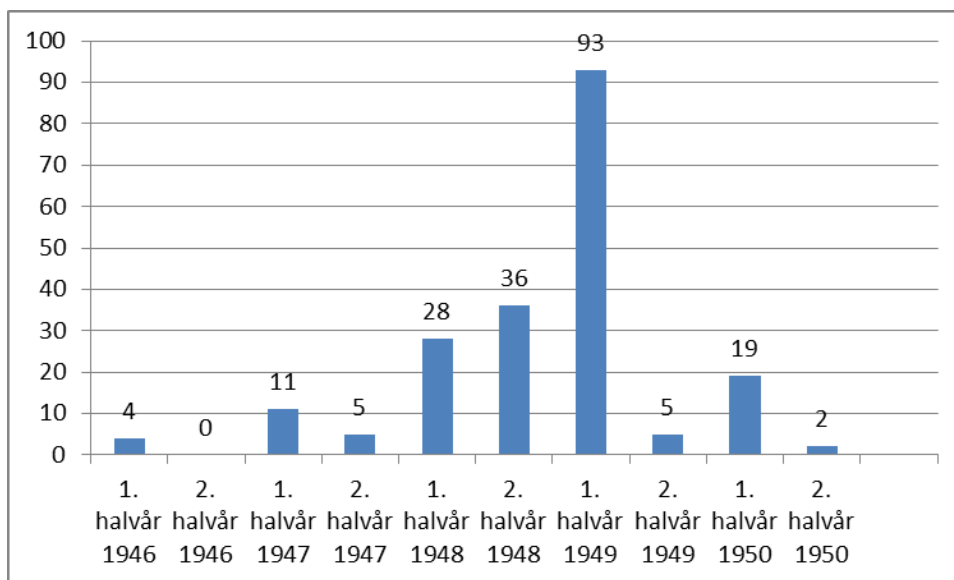
De navnene som er på listen har blitt kontrollert mot *Polititidene* i årene etter krigen for å være sikker på at det er snakk om NS-migranter. *Polititidene* har en oversikt over alle dømte

³¹ Se brev datert 25.12.1991 i i Riksarkivet, Bjørn Østrings privatarkiv 1267, Argentina FL1. Lars Skahjem har i perioder bodd i Argentina og hatt kontakt med NS-migrantene.

og etterlyste i landssvikoppgjøret. De som regnes som NS-migranter er både de som direkte var involvert i landssvikoppgjøret, men også deres familier. I overkant av 40% av de som står på denne listen har en sak på seg i landssvikoppgjøret. Det er også enkelte som var NS-migranter, men som vi ikke finner i landssvikoppgjøret, enten fordi de kom seg unna eller av andre grunner. De er kommet med på listen fordi det har vært opplagt ut i fra kildene at de var NS-migranter. I tillegg til dem som var direkte involvert i rettsoppgjøret, kommer de som dro sammen med familien, altså kvinner og barn som ikke var innbefattet i rettsoppgjøret. I og med at dette er mennesker som fremdeles er i live, og som ikke har noe med hva foreldrene gjorde under krigen, vil listen ikke bli vedlagt denne oppgaven. Listen har fungert som et arbeidsredskap for å få oversikt over omfanget av migrasjonen.

Totalt er det i den utarbeidede listen registrert 328 personer. I den listen har vi kjent ankomstdato på 203 migranter, mens det er ukjent ankomstdato på 125 migranter. Av dem vi vet ankomstdato på, er det også personer som ikke er registrert i DGM, siden ankomstdatoene til noen har kommet frem gjennom annet materiale. Dette gjelder for eksempel de som kom med små båter som ikke ble registrert. Når man går gjennom ankomstdatoene, ser det ut til at ankomstene samsvarer nokså godt med tallene fra DGM. Dette kan vi se i figuren under:

Tabell 2: Antall ankomne NS-migranter til Argentina fordelt på ankomstens tidspunkt

Kilde: Hovedsakelig passasjerlister fra CEMLA, men også annet materiale forfatteren har kommet over.

Det er flere grunner til at 1948 og 1949 ble toppår. Fløgstad skriver at en av grunnene til at det tok noe tid før migrasjonen tok til, var at mange ble overrasket av omfanget av landssvikoppgjøret (Fløgstad 1999). Jeg tror også at vi ser “smitteeffekten” av at migrantene

så at andre lyktes. Roald Astrup-Nielsen skrev blant annet at nyheten om at Ottar Ubøe og operasangeren Jon Otnes hadde kommet seg vel frem, nådde Norge og de innsatte i fengslene, og at det gav håp. Det gjorde også at flere anså at dette kunne være noe for dem.³² Otnes ankom i midten av 1946 og Ubøe i februar 1947. I og med at migrasjon er en stor avgjørelse, kan det ta tid å fatte beslutningen. Det var også vanskelig å få plass på båtene som gikk til Argentina på denne tiden fordi de var fullbooket.

En av de største inspirasjonskildene må ha vært at lystyatchen “Solbris” lyktes med å komme seg over til Argentina. En del av de som var med på båten hadde rømt fra fengsel i Bergen, og det ble skrevet mye i avisene om denne ferden. I tiden etter krigen var det mange som klarte å rømme fra fengslene, og det var en skandale at de på “Solbris” kom seg unna slik de gjorde. Norske myndigheter prøvde å få dem utlevert i Brasil, men de ble ansett som politiske flyktninger av brasilianske myndigheter og de kunne fortsette ferden sin til Argentina. “Solbris” la ut fra Norge i begynnelsen av juli 1947, og kom frem til Argentina i juli 1948.

En annen avgjørende grunn til at migrasjonen topper seg i 1948 og 1949 var at personer som var sentrale i organiseringen av NS-migrasjonen ikke kom til Argentina før i 1947. Med tanke på at det tok tid å organisere migrasjonen og få den nødvendige kunnskapen før migrasjonsavgjørelsen ble tatt, kom derfor migrasjonstoppen etter at disse organisatorene ankom landet. Ubøe var en av disse, en annen var argentinskfødte Nico Solberg. Solberg kom til Argentina i april 1947. Nøkkelpersonen i organiseringen, Elling Ljoså, bodde i Argentina under krigen. Vi skal se nærmere på organiseringen av migrasjonen senere i kapittelet.

En siste grunn til at migrasjonen topper seg i 1948 og 1949, er at mennene ofte dro i forveien og at familiene kom etter at mennene hadde kommet seg på plass. Derfor er det flere familiegrupper som reiser sammen i slutten av 1948 og begynnelsen av 1949. I og med at det kommer familiegrupper, blir tallene også høyere. Selv om lysten til å migrere falt mot slutten av 1940-tallet, var det også enkelte som ønsket å migrere etter toppårene. For eksempel ble det i *Folk og Land* nr 7, 1950, annonsert at man søkte etter en del personer som kunne få bli med på båt til Argentina mot at de betalte innskudd. Innskuddet minus kostpenger skulle betales tilbake når de kom frem til Argentina. I og med at det var snakk om innskudd som skulle tilbakebetales, var det mest sannsynlig snakk om en småbåt. På de andre småbåtene som dro ble det også innbetalt innskudd som ble utbetalt når båten ble solgt i Argentina. I og

³² Folk og Land nr 8, 1988

med at det ikke er kjent om det kom flere småbåter til Argentina etter at denne annonsen sto på trykk, ble det mest sannsynlig ikke noe av denne turen.

I tabell 2 ser vi at innvandringen stopper brått i andre halvdel av 1949. Innen markedsføring har man et begrep som heter “crossing the chasm”, altså det å komme over kløften. Det går ut på at når et produkt lanseres er de første som prøver det innovatører. Innovatørene kan sammenlignes med migrantene som kom først til Argentina. Deretter kommer det man kaller “early adopters”, og det er de som starter å bruke et produkt etter at man har sett at det fungerer. Slik jeg ser det, er de som kommer i slutten av 1948 og begynnelsen av 1949 sammenlignbare med early adopters. Det kritiske punktet er å komme seg over kløften, og få produktet “til å ta av”, altså at mange tar det i bruk. Dette skjer ikke med migrasjonen til Argentina, og det er flere grunner til det. En av hovedgrunnene var at Argentina fikk store økonomiske problemer det året, og det ble mindre gunstig å være migrant der (Meding 1999, 148). De migrantene som var ankommet hadde derfor ingen grunn til å prøve å få flere til å komme, da det var vanskelig å hjelpe nye migranter på plass i Argentina.

At det var minst 328 norske NS-migranter stemmer godt overens med beregninger gjort av andre. Roald Astrup-Nielsen som var en sentral person i miljøet rundt NS-migrantene anslo at det var over 300 som kom, noe som virker som et pålitelige tall.³³ Dette var også et tall Nordmannsforbundet tok utgangspunkt i.³⁴ Det er sannsynlig at enkelte NS-migranter ikke har blitt fanget opp i dette arbeidet. Det reelle antallet vil derfor være et sted mellom 350 og 400.

Det er litt uklart hvem Astrup-Nielsen og Nordmannsforbundet regnet som migranter. Var det kun de som hadde vært innbefattet i landssvikoppgjøret, eller var det også familiene deres? I dette prosjektets materiale regnes både de som var direkte involvert i rettsoppgjøret og deres familier. Sannsynligvis har Astrup-Nielsen og Nordmannsforbundet også regnet det sånn, hvis ikke ville det totale tallet ut i fra mine kriterier ha blitt minst doblet eller tredoblet. Et slikt tall er usannsynlig, i og med at kildene jeg har brukt ikke gir grunnlag for å tro at det har vært så mange. Det var også en viss NS-migrasjon til andre latinamerikanske land, slik som Chile, Venezuela, Brasil og Mexico, men også land som Spania, Irland og USA. Migrasjonen dit har ikke vært fokus i denne oppgaven, og jeg vet derfor ikke det totale omfanget, selv om jeg har kommet over enkelte navn i kildematerialet til denne oppgaven.

³³ Folk og Land nr 8, 1988

³⁴ Nordmannsforbundet, 11. hefte, november 1950.

3.3 Utvandringslyst

I perioden rett etter krigen, meldte Utenriksdepartementet at det var stor pågang til departementet angående utvandring, og da spesielt fra ungdommer.³⁵ Blant dem som ønsket å migrere var det mange som hadde vært i de norske styrkene i Storbritannia og Sverige. Grunnen til at de ville migrere var tilstanden i Norge, altså at det var mangel på jobber og at landet var krigsherjet. Aktuelle land de ønsket å utvandre til var Australia, Canada, Chile og andre land i Sør-Amerika. Departementet meldte også at landssvikere ikke ville få pass, men at andre fritt kunne få pass og migrere om de ville. Problemet var bare å komme inn i de landene de ønsket å dra til, fordi disse landene ville føre sine soldater inn i arbeidslivet og komme tilbake i gjenge igjen før de åpnet grensene for innvandring. Arbeidsdirektoratet i Norge ønsket derfor å sette i gang tiltak for de ungdommene som hadde gått glipp av utdanning under krigen, slik at de ikke skulle migrere, da de mente de trengtes for å bygge opp landet igjen.

Interessen for utvandring merket også ambassadene. Allerede 6. desember 1945 får den norske ambassaden i Argentina forespørsel fra NS-folk om migrasjon til Argentina. Det ser ikke ut til at de som sendte forespørselen dro, og ambassaden var ikke spesielt hjelpelig heller. Før de svarte på forespørselen, ville de ha avklart om “det dreier seg om en person som er verdig å ydes den forønskede bistand”.³⁶ Da det ble klart at han ikke var det, ble han kun henvist til de aktuelle lands legasjoner i Norge. Det var mange NS-folk som planla å flykte eller migrere, men mange av forsøkene mislyktes.³⁷ I september 1946 meldte Nordmannsforbundet at utvandringslysten var blitt svekket betraktelig i forhold til året før, og at det var ytterst få personer som søkte om utreisetilatelse til Australia, Canada og Argentina.³⁸

I juli 1947, etter at “Solbris” hadde reist fra Norge, var norske myndigheter i kontakt med den argentinske ambassaden i Norge, for å høre hvor lett det var å få visum og hvem som hadde fått det. Det ble spurt om de om bord på “Solbris” hadde fått visum, og fikk til svar at det var bare en av dem som hadde fått det.³⁹ I et notat fra den norske ambassaden i Argentina i januar

³⁵ Verdens Gang 20.10.1945

³⁶ Brev datert 06.12.1945 i UDs arkiv, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter

³⁷ Se Aftenposten 28.07.1951, 4.12.1948, 27.11.1947

³⁸ 9. hefte, september 1946, Nordmannsforbundet.

³⁹ I UDs arkiv, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter

1948, frarådet ambassaden migrasjon til Argentina fordi ambassadens ansatte mente det var vanskelige forhold i landet. I følge notatet var det få jobber, vanskelig å lære språket, høy inflasjon, levestandarden og lønnen var lavere enn i Norge, det var vanskelig å finne husvære og de klimatiske forhold passet ikke nordmenn. Om dette var et forsøk på å hindre eventuelle NS-migranter til å migrere er usikkert. Til tross for dette var altså en god del nordmenn som valgte å migrere til Argentina.⁴⁰

3.4 Reiseruter

Adolf Eichmann, Josef Mengele og Erick Priebke er kanskje de mest kjente krigsforbryterne som kom seg bort fra rettsforfølgelsen i Europa og til Argentina etter krigen. Det var mange som gikk med tanker om å rømme. Vidkun Quisling fikk blant annet tilbudet om å bli med den belgiske SS-offiseren og grunnleggeren av den belgiske Rex-bevegelsen, Léon Degrelle, fra Oslo til Spania sammen med 5 likesinnede 7. mai 1945.⁴¹ Quisling takket nei, mens Degrelle endte opp i Spania hvor han var trygg under Francos vinger (Foged og Krüger 1985, 30).

Avisene skrev etter krigen ofte om at Argentina var blitt et land nazister og fascister gjemte seg bort i. Ryktene svirret om at Hitler var rømt med ubåt til Argentina. Dette ble også gjengitt i norske aviser.⁴² Det kom riktignok to tyske ubåter til Argentina i månedene etter krigen, men Hitler var selvfølgelig ikke om bord. Den ene av disse hadde vært innom Norge før den dro av gårde, men det er ikke klart om det var nordmenn med ombord (Meding 1999, 95). Senere skapte Frederick Forsyth myten om ODESSA⁴³, en myte som gikk ut på at det sto en mektig og pengesterk organisasjon bak nazistene og at de med tiden skulle ta makten tilbake for å opprette det fjerde riket. ODESSA skulle også ha organisert nazi-migrantenes flukt. Dette var en myte som blant andre Simon Wisenthal benyttet seg av (Walters 2011). Det er lite trolig at det eksisterte en organisasjon som kalte seg ODESSA, i og med at det var skjulte operasjoner man drev med, og da ville det være dumt å legge SS-betegnelsen inn i organisasjonens navn. Forskere har heller ikke funnet materiale i ulike lands etterretningsarkiver som kan bekrefte at ODESSA virkelig eksisterte. Hadde det eksistert, er

⁴⁰ Notat datert januar 1948 i UD's arkiv, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter

⁴¹ Degrelle blir av enkelte kalt Belgias "quisling".

⁴² Blant annet i Aftenposten 16. og 17. juli 1945

⁴³ Organisation der ehemaligen SS-Angehörigen- Organisasjonen for tidligere SS-medlemmer (forfatterens egen oversettelse)

det utenkelig at det ikke hadde blitt plukket opp hos etterretningen (Steinacher 2011). Likevel, det var løse nettverk som sto bak fluktrutene til krigens tapende part. Det var hovedsakelig fire ruter som gikk gjennom landene Italia, Sverige/Danmark, Spania og Sveits, men det er gjort flest studier på rutene gjennom Italia og Spania.⁴⁴ Holger M. Meding skrev en bok, basert på sin doktoravhandling, om de ulike fluktrutene til Argentina. Det meste av det som skrives i denne oppgaven om disse rutene, er basert på boken hans *La ruta de los nazis en tiempos de Perón*.

3.4.1 Den italienske ruten

Den italienske ruten er den ruten som var viktigst med tanke på antall mennesker som migrerte, og er også den ruten som har blitt mest studert av forskere.⁴⁵ Denne ruten gikk fra de tidligere tyske områdene og over Alpene, ned til Italia. Det kom også flyktninger fra Kroatia til Italia. Italia var et naturlig sted å organisere oversjøisk migrasjon fra, siden havnene i Italia tradisjonelt hadde kontakt med havnene i Argentina og andre aktuelle havner. I tillegg hadde Argentina og Italia hatt tette migrasjonsbånd fra tidligere. I tiden etter krigen befant det seg mange flyktninger i Italia, og IRO (International Refugee Organization) og Røde Kors hadde en enorm jobb med å få plassert flyktningene. På grunn av det store trykket med flyktninger, var det ikke alltid like enkelt å verifisere papirene og kontrollere hvem man sto overfor, samtidig ville italienske myndigheter bli kvitt flyktningene, og la derfor ikke byråkratiske hindre i veien for at de kom seg av gårde til andre land.

Det største hindret på reisen var å komme seg inn i Italia på grunn av grensekontrollene. De allerede eksisterende smuglerrutene i grenseområdene ble gjort om til fluktruter for mennesker. Lokalkjente guider sørget derfor for at man kom seg inn i Italia. Det var forbundet liten risiko med denne fluktruten, i og med at det var tette bånd språklig, kulturelt og familiært i grenseområdene mellom Italia, Østerrike og Sveits. I tillegg til å krysse grensene, var det et problem med identifikasjonspapirer. Det var vanskelig å skaffe nødvendige dokumentasjonspapirer i Tyskland på grunn av situasjonen i landet etter krigen, men også fordi mange hadde en fortid som gjorde at de ikke fikk utstedt nødvendige papirer.

Det var ulike strategier for å få tak i dokumentasjon. Enkelte blandet seg med folketyskere på flukt, slik at de ble behandlet på lik linje med dem. De fikk da pass, kost og losji av IRO.

⁴⁴ Se blant annet Meding (1999), Steinacher (2011), CEANA (1999).

⁴⁵ Se blant annet Holger Meding og Gerald Steinacher.

Andre kjøpte seg falske pass, mens atter andre fikk Røde Kors-pass. Røde Kors stilte ikke spørsmål om hva den enkelte hadde gjort under krigen. Reisepapirer utstedt av Røde Kors sørget for at flere tusen nazister, krigsforbrytere og kollaboratører fra hele Europa unnslapp rettsforfølgelse og kunne søke tilflukt i Nord- og Sør-Amerika, Spania og Midt-Østen (Steinacher 2011). Røde Kors samarbeidet tett med den katolske kirken, og var i mange tilfeller direkte involverte i smuglingen av nazister. Hovedgrunnen til at den katolske kirken hjalp nazister var for å redde katolikker ut av kommunistiske områder og for bekjempe kommunismen. De hadde også et ønske om å hjelpe katolikker og personer som konverterte til katolisismen, uavhengig av politisk bakgrunn (Meding 1999, 111). Etter hvert utviklet man et system der den katolske kirken sørget for losji og koordinering av operasjonene. Røde Kors skaffet dokumentasjonen og det argentinske generalkonsulatet, sammen med argentinske immigrasjonsmyndigheter sørget for visum. I en del tilfeller betalte de også for reisen til Argentina (Meding 1999, 116).

3.4.2 Den iberiske ruten

Under den 2. verdenskrig forholdt Spania seg nøytrale, selv om Franco sympatiserte med aksemaktene. Tyskland og Spania hadde et gjensidig samarbeid, og selv om Franco ikke tok aktivt stilling til krigen, hjalp han aksemaktene politisk, økonomisk og logistisk. Til tross for at Franco offisielt ikke var krigførende, sendte han en divisjon, División Azul, til Østfronten for å kjempe sammen med aksemakten (Meding 1999, 146). På grunn av Spanias nære forbindelser til Latin-Amerika, ble landet inngangsporten for aksemaktene under krigen til kontinentet og Argentina. Spania hadde hjulpet aksemaktene og deres politiske system under krigen, og ble derfor stengt ute av det gode selskapet etter krigen. De ble hindret medlemskap i FN og fikk ikke ta del i Marshallhjelpen. I tillegg ble det innført restriksjoner på handelen og de ble straffet hardt økonomisk. Argentina ble derfor et land det gikk an å samarbeide med etter krigen. Argentinske myndigheter lånte Spania penger og sørget for at spanjolene fikk forsyninger med mat. Spanjolene kunne eksportere industrivarer til Argentina, og argentinerne kunne bruke Spania i sitt arbeide med å oppnå drømmen om hegemoni i Latin-Amerika (Meding 1999, 147).

Utover 1940-årene strømmet det spanske immigranter til Argentina, og da krigen nærmet seg slutten, var det mange tyskere som fant veien til Spania over Pyrenéene, for så å bli fraktet til Argentina med båt fra de spanske havnene. Til å begynne med var flukten gjennom Spania

ikke spesielt organisert, men foregikk på et individuelt plan. Rett etter krigen var Spania en trygg havn for de som fryktet rettssakene som kom i kjølvannet av krigen og de alliertes forfølgelse. Etter hvert som etterretningen til de allierte ble bedre i Spania, ble de spanske myndighetene presset til å utlevere en del av flyktingene. Landet ble derfor mindre trygt, og flyktingene måtte gå i skjul. De fikk da ofte hjelp av lokale myndigheter og den katolske kirken, siden tyskernes innsats under borgerkrigen ikke var glemt i Spania (Meding 1999, 149).

Det var ikke bare tyskere som reiste gjennom Spania. Også små skandinaviske båter gikk via det nordlige Spania, som blant annet "Solbris". Den stoppet ved Vigo da den fikk problemer etter uvær på sjøen. I sin bok om "Solbris" skrev Astrup-Nielsen at rømlingene ikke fikk bistand under reisen til Argentina. Det er likevel sannsynlig at de fikk hjelp av lokale myndigheter eller andre spanjoler. Da "Solbris" var i Nord-Spania, var båten i dårlig forfatning, og Astrup-Nielsen var blitt syk og trengte sykehusbehandling. Han ble sendt til Madrid for å få dette. Han må også ha fått støtte til flybilletten til Argentina, da de ifølge eget utsagn hadde dårlig med penger på reisen. For å få til dette må de ha fått hjelp av noen, og det er påfallende hvor enkelt de kommer i kontakt med de lokale. Oppholdet i Vigo var ikke planlagt, men at de har fått bistand på et eller annet vis, er ganske sannsynlig. I følge et brev til Utenriksdepartementet datert 25.05.1948, skal mannskapet om bord visstnok ha ordnet seg med innreisetillatelse til Argentina i Vigo, noe de ikke ville ha klart uten hjelp siden de reiste uten gyldige reisepapirer. Da de kom lenger sør ønsket de også å komme inn til Spania, men de ble nektet å komme inn til havn. Det kan tenkes at grunnen til det, var at spanske myndigheter ikke ønsket oppmerksomheten det ville gi, siden Solbris-affæren var en mye omtalt sak i Norge. En annen båt som fikk bistand på vei til Argentina, var "Nord". De fikk hjelp i Tanger av den tidligere norske konsulen i Casablanca, herr Thorwald Nilsen.⁴⁶

Røde Kors var også viktig i Spania for å skaffe flyktingene dokumenter, men var ikke like aktive som i Italia. De fryktet for konsekvensene av å bli tatt, og derfor ble flere ettersøkte og illegale flyktinger overgitt til de allierte. Det var derfor tryggere å flykte som blindpassasjer, noe som ser ut til å ha vært ganske vanlig på den tiden. I arkivene fra Archivo General Intermedio i Buenos Aires ser det ut til at det var forholdsvis vanlig å komme som blindpassasjer. I papirene til mange av båtene er det eksempler på blindpassasjerer, men det er

⁴⁶ I Den norske ambassaden i Buenos Aires sine arkiver: 38.8.169 Rømte landssvikere på motorkutter "Bolla" Arne Høygaard, Kaare Knudsen, Finn Støren m.f. (Nord) Bind I, brev fra den norske konsulen i Casablanca 12.01.1949.

i det tilgjengelige materialet ikke kommet frem at nordmenn reiste på den måten. Det er likevel ikke usannsynlig at enkelte nordmenn kan ha reiste på som blindpassasjerer. Om blindpassasjerene ikke ble oppdaget om bord, kom de seg av og skaffet papirene de trengte uten problemer i Argentina, ved hjelp av nettverket der. Ble de oppdaget, ble de satt i arrest av den argentinske marinen. De kunne da hentes ut for en viss pengesum, noe en tysk-argentinsk gruppe med handelsfolk gjorde. Denne gruppen sørget videre for at de fikk ordnet sine papirer (Meding 1999).

3.4.3 Den sveitsiske ruten

Sveits var også et viktig sted for nazi-migrasjonen til Argentina, til tross for at Sveits hadde gitt etter for presset fra de allierte og så godt som hadde stengt grensene sine. De som ble oppdaget av sveitsiske myndigheter, ble kastet ut av landet. Det ble også vanskeligere å krysse landegrensene fordi man hadde lister over ettersøkte personer. Likevel fikk personer som var anklaget for mindre forseelser utskrevet reisebevis, og inntil 1949 godtok den argentinske legasjonen i Bern Røde Kors-pass som reisebevis. De som ikke kunne reise på legalt vis, krysset grensen til Italia med hjelp fra lokalkjente smuglere. Argentina brukte Sveits' strategiske plassering til å finne så mange "nyttige tyskere" som mulig, og sendte argentinsk personell for å få gjort den jobben. I konkurranse med de allierte landene, tok de imot søknader fra tyske vitenskapsfolk, sjekket ut deres kompetanse, tilbød kontrakter og la til rette for reisen til Argentina, enten gjennom Italia eller med fly (Meding 1999, 156).

En nordmann som kan ha benyttet seg av denne ruten var NS-medlem, frontkjemper og stabssjef for Rikshirden, Thorvald Thronsen. I et intervju fra 1997, vil han ikke avsløre hvordan han rømte til Argentina, men han sa at han var innom Sveits, Tyskland og Spania på veien dit. De som hjalp ham var hyggelige folk, og det var ingen som prøvde å stoppe ham. Han kom senere tilbake til Norge (Thronsen 1997). En annen nordmann som var innom Sveits, og som endte opp i Argentina var Johan Henrik Reichborn. Han hadde i 1947 vært innom Sveits, Spania og Portugal, og ankom Argentina i november 1948 (Pryser 2011). Han hadde da reist med båten "Entre Rios" fra Vigo i Spania, under navnet Henrik Reichborn Schulz. Dette er mest sannsynlig Reichborn, siden alderen og navnene samsvarer. Dette er interessant av flere grunner. For det første reiser han med et delvis falskt navn, for det andre reiser han gjennom Vigo, som var en viktig havn for nazister som dro gjennom Spania, og for det tredje oppgir han å være katolikk. Som vi tidligere har sett, hjalp den katolske kirken

mange som “konverterte” til katolisismen, og det kan tenkes at det er det som har skjedd her også. Norske NS-migranter kan da knyttes direkte til de større fluktnettverkene i Europa.

3.4.4 Den nordiske ruten

Den nordiske ruten gikk gjennom Danmark og Sverige, og brakte migrantene til Argentina derfra. Sverige og Danmark var gunstige land å reise gjennom, siden svenske myndigheter ikke ville utlevere nazi-kollaboratører, og danske myndigheter ville ha minst mulig oppmerksomhet rundt nazi-migrasjonen (Pryser 2011). Svenske myndigheter fryktet for summariske rettsaker i nylige frigjorte land og at utleverte personer skulle bli dømt til døden. De brukte også noen av dem som kom til Sverige i sitt etterretningsarbeid (Löow 1988, 135).

I desember 1944 var det 194 800 flyktninger i Sverige, og blant dem også personer mistenkt for å ha vært krigsforbrytere eller kollaboratører. I april 1945 befant det seg rundt 38 000 norske flyktninger i Sverige, dette inkluderte også flyktende nazister. Av disse skal det likevel bare ha vært ca 300 nordmenn og dansker som var mistenkt for krigsforbrytelser eller å ha vært kollaboratører (Löow 1988, 138). De nordmennene som var mistenkt for krigsforbrytelser og for å være kollaboratører hadde i hovedsak jobbet for SS, SD, Gestapo eller i den sivile administrasjonen, og kom seg i hovedsak over til Sverige i den siste tiden av krigen (ibid.).

Under krigen var det etablerte fluktruter fra Tyskland, gjennom Danmark og Sverige. De som hadde muligheten til det, betalte for at profesjonelle menneskesmuglere skulle få dem over til nøytrale Sverige og dermed ut av Europa. Det var derfor allerede et fluktnettverk på plass da krigen nærmet seg slutten. Forskjellen var at menneskesmuglerne nå hjalp de som hadde grunn til å frykte for utfallet av rettsoppgjørene som fulgte i kjølvannet av krigens slutt (Foged og Krüger 1985, 37). Disse gjemte seg blant de andre flyktningene i kaoset som oppsto da livet i Europa skulle normaliseres. Flere av disse kom seg ut av Tyskland, gjennom Danmark og til Sverige med hjelp av det tyske Røde Kors. De ble fraktet over grensen mellom Tyskland og Danmark i deres ambulanser. I tiden etter krigen sto de tyske styrkene fremdeles igjen i Danmark. Om sovjetiske styrker skulle rykke frem, ville de allierte kunne sette inn de tyske soldatene mot dem. Det at det var tyske styrker igjen i Danmark, gjorde det også enklere å smugle flyktninger inn i Danmark (Meding 1999, 132). Gjennom mineryddegruppen “Diensgruppe Dänemark”, fikk Oberstleutnant Günter Toepke fraktet illegale flyktninger inn i Danmark. I arbeidet med å rydde miner på grensen mellom Danmark

og Tyskland, hadde de ofte behov for å krysse grensen mellom landene. Toepke ble ansett som pålitelig av de allierte, og kunne derfor krysse grensen tilnærmet fritt. Dette gjorde at også illegale flyktninger kunne benytte seg av minerydnerne for å komme seg inn i Danmark (Pryser 2011, 470).

Etter at de tyske flyktningene hadde kommet inn i Danmark, oppsøkte de det argentinske konsulatet i København, hvor de fikk hjelp av generalkonsulen Carlos Piñeyro og konsulen Mouret. Piñeyro var sendt av den argentinske staten med det formål å finne forskere, ingeniører og militære som ville være interessante for Argentinas industriutvikling. Da konsulene hadde fått ordnet med de papirer som trengtes og satt spanskklingende navn på flyktningene, ble flyktningene satt på flyet over Atlanteren (Meding 1999, 133). Dette prosjektet ble avslørt av danske myndigheter da en person som utga seg for å være Ernesto Foucard viste seg å ha et argentinsk pass som ikke hadde fått stempel ved innreise til Danmark. Hele nettverket ble rullet opp, og det var helt innlysende at Piñeyro og Mouret var innblandet i denne diplomatiske skandalen. Diplomaterne ble bedt om å forlate Danmark (Foged og Krüger 1985, 84).

I november 1944 fikk Hitlers personlige sekretær og kansellileder for NSDAP, Martin Bormann en idé om å opprette en styrke bak fiendens linjer som skulle drive med sabotasje og terror for å forsinke de alliertes fremrykking. Denne gruppen skulle også brukes ved en eventuell kapitulasjon som et fluktnettverk kalt "Varulv". Varulv-nettverket ble svekket etter krigen fordi en del av medlemmene ble arrestert, men de som ikke ble det, var aktive i fluktnettverket (Foged og Krüger 1985, 29). I følge Tore Pryser, er det mye som tyder på at Piñeyro benyttet seg av det danske Varulv-nettverket. Om dette stemmer, er det interessant med tanke også på de norske NS-migrantene, og deres forbindelse til fluktnettverket fra Europa til Argentina. Det fantes nemlig også et Varulv-nettverk i Norge, og de skal ha stått i nær kontakt med de danske varulvene (Foged og Krüger 1985).⁴⁷

Det svenske og danske politiet hadde koordinert en operasjon mot dette fluktnettverket etter den dansk-argentinske diplomatiske skandalen, men det var deler av nettverket som ikke ble tatt. Selv om det ikke ble delt ut argentinske pass lenger, var det fremdeles veldig lett å få visum for dem som krysset grensene ulovlig, til tross for at de manglet verifisert identifikasjon eller ikke hadde identifikasjonspapirer i det hele tatt. På grunn av dette, mottok

⁴⁷ Foged og Krüger baserer dette på en rapport til Stortinget om den norske riksadvokats undersøkelser i forbindelse med rettsoppgjøret (1950).

Argentina en offisiell protest fra USA for å få slutt på praksisen med at migranter fikk visum på et dårlig identifikasjonsgrunnlag (Meding 1999, 137).

Forbindelsen til Norge

I det tyske miljøet i Argentina var det mange som ønsket å støtte gamlelandet på humanitært grunnlag, uten at de nødvendigvis sympatiserte med nazismen. De sendte derfor nødhjelp til det krigsherjede landet. Andre ønsket å hjelpe til med utvandring og fluktkanaler til Argentina. En som hjalp på den måten, var Carlos Werner Eduardo Schulz. Han hadde gode kontakter med ulike industrier i Argentina. For å hjelpe med flukten, dro han til Skandinavia for å planlegge å bringe flyktninger fra Tyskland, Baltikum og Skandinavia til Argentina med båten Liberty. Ved ankomst til Argentina skulle han skaffe dem jobb i de ulike bedriftene han var i kontakt med. Prosjektet med Liberty mislyktes på grunn av økonomiske problemer (Meding 1999, 139).

Til tross for dette nederlaget, fortsatte Schulz sitt arbeid, og hadde god kontakt med Dirección General de Migraciones i Argentina. Blant annet fikk han et anbefalingsbrev av lederen Santiago M. Peralta for å gjøre det arbeidet han gjorde. Det var avklart at han kunne ta med seg 1000 norske quislinger tilbake til Argentina. I avisene, både i Norge og Argentina, sto det at Peralta og Argentina ville ta imot 1000 "quislinger".⁴⁸ Dette reagerte blant annet den norske ambassaden i Argentina på, og sendte rapporter om dette hjem til Norge. Peralta uttalte at europeisk politikk var uinteressant i Argentina, det han brydde seg om, var om migrantene var skikkelige arbeidsfolk uten krigsskader som kunne bidra til argentinsk vekst. Selv om ikke europeisk politikk var interessant, ville ikke Peralta ha kommunister som migranter. Den norske ambassaden skrev hjem at det Peralta sa bare kunne tolkes slik at Argentina ville foretrekke nazister.⁴⁹

For å fullføre oppdraget sitt, reiste Carlos Schulz rundt i Europa og var blant annet i Oslo. Hit reiste han sammen med den svenske passforfalskeren Torkel Lindeberg (Fløgstad 1999, 211). Her skal han etter eget utsagn ha utgitt seg for å være fra kirken Sínodo Evangélico La Plata, og visstnok ha bidratt til at kollaboratører fikk kortere straffer. Hvordan han fikk til det,

⁴⁸ Blant annet i "Noticias graficas", "La Prensa" og "La Nación" 16. august 1946 og i VG 15. august 1946 (I VG har de bare referert til 100, men i de argentinske avisene står det 1000. "Quislinger" var betegnelsen avisene brukte.

⁴⁹ Argentina og immigrasjon, datert 11.02.1947 av Leif Borthen i I UD's arkiv, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter

fremkommer ikke. Han opererte likevel hovedsakelig i Sverige, hvor han utarbeidet lister over flyktninger, og alle disse fikk ordnet sine papirer for innreise til Argentina, uten spørsmål. Det skal ha dreid seg om et par tusen mennesker han fikk hjulpet til å migrere før han ble arrestert 17. november 1947 sammen med sine svenske samarbeidspartnere og passforfalskere (Meding 1999, 140).

Dette var en hendelse som ble slått stort opp i norske aviser, og de spekulerte i om dette nettverket også hadde forgreininger inn i Norge. Enkelte aviser stilte også spørsmål om han hadde forbindelser til landssvikavdelingen i Norge på et eller annet vis.⁵⁰ Det har jeg ikke funnet indikasjoner på at han hadde, men at han hadde bånd til Norge, er sikkert. Han var her ved flere anledninger, og flere nordmenn reiste gjennom Sverige på vei til Argentina. Schulz reiste sammen med nordmannen Erling Eik på båten “Falken” 30.12.1947 (Pryser 2011). Politiet i Trondheim skal i følge Aftenposten ha medvirket til opprullingen av Schulz-saken fordi de kom på sporet av Rinnan-agenten Einar “Bamse” Johannessen, som hadde skaffet seg falskt pass i Sverige, og derfor varslet svensk politi om dette.⁵¹

Sommeren 1947 var det mulig for alle nordmenn å få seg pass for å reise til Sverige og Danmark på opp til en periode på seks måneder, uten at det ble foretatt “(...) forundersøkelse i rikskartoteket og landssvikavdelingen”.⁵² Hvor mange som benyttet seg av dette, er uklart, men praksisen ble senere strammet inn. Aftenposten bekreftet 26.11.1947 at fire norske nazister hadde skaffet seg forfalskede pass i Oslo. De hadde deretter kommet seg til Sverige, og reist videre til Sør-Amerika. Aftenposten skrev også at det var bevist at det var samarbeid mellom norske og svenske nazister, i og med at flyktingen Frank Svendsen visste nøyaktig hvor han skulle henvende seg da han kom til Sverige. Videre skrev de at de som kom seg i sikkerhet i utlandet, sørget for å gjøre rede for ruten sin til dem som var hjemme. Det er grunn til å anta at det Aftenposten beskriver har sammenheng med Schulz arbeid i Sverige.

Schulz ble stilt for retten, men slapp unna straff på betingelse av at han forlot Sverige (Meding 1999, 141). Da Schulz kom tilbake til Buenos Aires, vakte arbeidet han hadde gjort i Skandinavia beundring, og han ble etter hvert ansatt hos oberstløytnanten Domingo Mercante, som var borgermester i Buenos Aires og nær venn av Perón. På den måten kunne han fortsette arbeidet med flyktingene og migrantene som kom fra og gjennom Skandinavia. Han fungerte

⁵⁰ F.eks Verdens Gang og Aftenposten aften 26.11.1947

⁵¹ Aftenposten morgen 26.11.1947

⁵² Aftenposten aften 26.11.1947

på samme tid som rådgiver på tysk migrasjon for Pablo Diana, den nye lederen for Dirección General de Migraciones. Han jobbet med å gjenforene familier, men også med å hjelpe de som kom av politiske årsaker (ibid.).

Via Nord

Én måte Schulz fortsatte arbeidet med å hjelpe migrantene på, var gjennom samarbeid med det svenske reisebyrået Via Nord. Etter at Schulz var tilbake i Buenos Aires, ordnet han innreisetillatelse, mens Via Nord ordnet alt det andre praktiske. Dette reisebyrået var drevet av en svenske, den tidligere SS-offiseren, Hans-Caspar Krüger, sammen med den svenske SS-soldaten Thorolf Hillblad. Krüger emigrerte til Argentina i 1946 (Schön 2001, 136). Schulz fikk lister av Krüger med migrasjonskandidater, som han sendte til immigrasjonsmyndighetene. Immigrasjonsmyndighetene gav så innreisetillatelse til de som sto på den listen og som befant seg i Europa. Når de som ønsket å migrere fikk disse papirene, kunne de ordne med visum på alle argentinske konsulat i Europa (Meding 1999, 142).

Det svenske sikkerhetspolitiet mente at Via Nord ikke var et vanlig reisebyrå, men hjalp krigsforbrytere og andre som ville forlate sine hjemland av ulike grunner (Schön 2001, 136). Via Nord hjalp minst sju norske migranter inn i landet. Dette vet vi fordi listene vi har fått tilgang til gjennom CEMLA, viser at disse sju oppgav adressen til Via Nord som sin referanse ved innreise til Argentina. Denne adressen var Suipacha 156. Det er også grunn til å tro at de hjalp flere norske kollaboratører inn i landet, men jeg har ikke funnet dokumentasjon på det i det tilgjengelige materialet. Det var flere NS-migranter som reiste om Sverige på sin vei til Argentina. Blant annet skal Einar Øistein "Bamse" Johannessen Schelbred sammen med en politimann i Sverige ha laget falske pass til norske frontkjempere og andre politiske fanger som rømte fra de norske fangeleirene og tok seg over til Sverige (Høygaard). Dette må ikke bety at de reiste gjennom Via Nord, siden Sverige hadde viktige havner med forbindelse til Argentina. Likevel, i en avisartikkel fra Argentina 14.06.1949,⁵³ står det at fire svensker kom med båten Annie Johnson 13.06. Disse fire "svenskene" var norske NS-migranter, og de er ikke registrert i CEMLA sine lister som nordmenn. Om disse har kommet gjennom nettverket til Via Nord, vet vi ikke med sikkerhet, men vi vet at noen av de som dro gjennom Sverige var knyttet til nettverket.

⁵³ Uvisst hvilken avis, men er et utklipp som ligger i den norske ambassadens arkiver i mappen Landssvikere, ankomne nasister.

Det tyder på at det norske nettverket i Argentina var knyttet til fluktnettverket i Sverige og Danmark. Hillblad, som selv emigrerte til Argentina i 1953, har forklart at han var med på organiseringen for å få kollaboratører og krigsforbrytere ut av Europa og til Argentina. Han har også forklart at han hjalp nordmenn til Argentina, blant annet ved å skjule rømte nordmenn i Sverige, skaffe dem arbeid på ulike gårder og flytte dem rundt slik at de ikke skulle bli avslørt (Schön 2001, 136). Han skal også ha hjulpet til med å skaffe pass og visum til de som ønsket det og han hadde kontakt med nordmenn som befant seg i Argentina både før og etter at han selv migrerte.⁵⁴ I Sjømannskirken i Buenos Aires' kirkebøker kommer det også frem at en Hans Kreuger var fadder for et av NS-migrantenes barn i 1954. Om dette er Hans-Caspar Krüger er uvisst, men det ser ut hans etternavn har blitt skrevet både Krüger og Kreuger i andre kilder, og det er derfor ikke usannsynlig at det dreier seg om samme mann. Det bekrefter i så fall at NS-migrantene hadde tett kontakt med det svenske fluktnettverket. Det trengs likevel mer forskning på hvordan dette nettverket fungerte i Argentina.

Nettverket rundt Via Nord og andre svensker, var knyttet til nettverk rundt kjente nazister og krigsforbrytere. Blant annet skal det bak den nynazistiske avisen "Der Weg", hvor den svenske nynazisten Per Engdahl jobbet og som ble trykket i Argentina, ha stått fremtredende nazister. Det var for eksempel Himmlers adjutant Hubertus von Alvensleben, belgieren Léon Degrelle, kroaten Ante Pavelic og tidligere nevnte Krüger (Schön 2001, 137). Carlos Piñeyro, som er nevnt tidligere, samarbeidet blant annet med Per Engdahl da han var i Danmark. Engdahl var en del av det svenske fluktnettverket som hjalp NS-migranter. I et interjvu fra 1986 med Rolf K. Nilsson fortalte han hvordan fluktnettverket i Sverige fungerte:

"Flyktnätet blev uppbyggt efter ett cellsystem. Några få personer arbetade tillsammans utan att veta vad de andre grupperna sysslade med. Vi kontaktade verandra med ett kodsystäm och talade hela tiden om boktitlar eftersom vi visste att våra telefoner var avlyssnade. Det enda poliserna kunde komma fram till var att vi var mycket litterärt intresserade. Vi hjälpte minst 1000 flyktingar med att få arbete i Sverige. Hur många vi hjälpte totalt har jag ingen aning om. Det finns de som menar att det landade på rundt 4000." (Schön 2001, 140).

Nettverket rundt Via Nord i Argentina hadde også sine forgreininger inn i Perón-administrasjonen, og i fronten for hele operasjonen stod Ludwig Freude, som var god venn av Perón. Hans sønn Rudi Freude, var en av de som skulle organisere og finansiere fluktrutene

⁵⁴ Brev datert 4. august 1997, fra Thorolf Hillblad til Institutt for norsk okkupasjonshistorie, i Riksarkivet, INOs materiale PA 1193, L0002

fra Europa, og hadde eget kontor i Casa Rosada.⁵⁵ Derfra skal han ifølge amerikanske myndigheter ha ledet operasjonen via ulike statlige organer (Schön 2001, 138). Dette ble bekreftet i en studie av sosiologen Beatriz Gurevich gjort i 1997, hvor hun gransket 22 000 dokumenter hos det argentinske utenriks- og innenriksdepartementet. Peróns administrasjon hadde hjulpet til med å få utenlandske kollaboratører og krigsforbrytere til Argentina. Det kom også frem at Krüger og Hillblad hadde fremtredende roller i flyktingetrafikken over Atlanteren. Dette skjedde ved at Via Nord hadde lagt til rette for det praktiske, blant annet med billett kjøp, noen fra svenske og danske havner, men de fleste fra Vigo i Spania (Schön 2001, 139).

Videre jobbet Via Nord under bedriften Capri som var styrt av den tysk-argentinske SS-kapteinen Carlos Horst Fuldner, som jobbet sammen med Rudi Freude. Fuldner var en sentral person i hele organiseringen av å få tyskere til Argentina. Capri sørget for å plassere ingeniører i ulike byggeprosjekter i Argentinas fjerne provinser. Sjansen for at tyske “ingeniører” ville bli oppsøkt der, var liten (Schön 2001, 139). Blant annet jobbet Adolf Eichmann for Capri i provinsen Tucuman som “vanningeniør”. Det har ikke kommet frem at noen av NS-migrantene fikk arbeid gjennom Capri.

3.5 Hvordan reiste de norske migrantene?

Det var mange nordmenn som gikk med planer om å migrere, noe det var mulig å se i fengslene i tiden etter krigen. Blant annet var det en del som brukte tiden til å lese spansk.⁵⁶ I tillegg brukte Erling Windingland-Eliassen tiden han satt i fengsel til å lage seg en sekstant, som han senere brukte da han førte den lille båten “Ida II” fra Norge til Argentina i slutten av 1949.⁵⁷

Blant migrantene som etter krigen dro til Argentina var det både NS-migranter, men også nordmenn som ikke hadde tilknytning til NS. NS-folk med planer om å migrere, møttes på en restaurant i Oslo.⁵⁸ Som vi har sett var Argentina et velegnet land for de med en grumsete

⁵⁵ Casa Rosada er det argentinske presidentpalasset.

⁵⁶ Opplysning fra S.H, se også Astrup-Nielsen og Aftenposten 26.11.1946

⁵⁷ Edvard Windingland-Eliassen, 20.02.2011.

⁵⁸ Flukten til Syd-Amerika, Dr. Arne Høygård, upublisert manuskript. Han skriver at restauranten heter Columbia, men navnet er muligens forvekslet med en restaurant i Buenos Aires migrantene som var i Argentina møttes på. Den het Columbia. Vet derfor ikke hva restauranten i Oslo heter.

politisk fortid i Norge. Argentina ønsket innvandring, var langt borte og deres politiske fortid ville ikke være et hinder. I tillegg befant det seg etter hvert en god del likesinnede i landet.

På restauranten i Oslo skal det ha blitt diskutert hvordan man kunne reise og hvor man skulle henvende seg for å få de riktige kontaktene. Det var viktig å ha de riktige kontaktene av flere grunner. Argentina var et land langt borte hvor man snakket et språk mange ikke hadde kjennskap til. Den lokale kunnskapen man trengte, slik som alt av praktiske gjøremål, måtte man få et sted. Det var også slik at man trengte en referanse for å få innreisetillatelse til Argentina på det tidspunktet, og den referansen måtte komme fra noen som var i Argentina. I tillegg var det nødvendig at noen kunne anbefale migranten, for å få arbeid.

Ulovlig og lovlig migrasjon

De som vurderte migrasjon kan vi dele i to grupper. Det var de som reiste på lovlig måte og de som reiste på ulovlig måte. De som reiste på lovlig måte hadde ikke noe uoppgjort med norske myndigheter. Det vil si at de eventuelt hadde sonet straffene sine, eller at de ikke hadde noe å sone. De som reiste på lovlig måte fikk norske pass, og fikk ordnet seg med innreise til Argentina før avreise.

De som reiste på ulovlig vis, hadde ikke lovlige norske reisebevis. Det vil si at de enten reiste uten pass eller reisepapirer, eller at de reiste med falske pass. De uten gyldig pass måtte reise med små båter. Det var også mange som reiste uten dokumentasjon, for eksempel de som var med på "Solbris". Der var det kun en av passasjerene som hadde gyldig pass og innreisetillatelse, mens resten reiste uten papirer fra Norge (Astrup-Nielsen 1952). Mest sannsynlig hadde de som reiste ulovlig ikke alltid ordnet med innreisetillatelse før de kom til Argentina. Da fikk de enten ordnet det underveis eller når de kom til Argentina gjennom nettverket sitt der. Blant annet fikk de som reiste med båten "Mi Casa", ordnet sine innreisepapirer mens de var i La Coruña i Spania.⁵⁹ De som reiste med falske pass, fikk disse mest sannsynlig gjennom passforfalskningnettverket i Sverige, eller av passforfalskere i Oslo. Mange av dem som reiste ulovlig var i kontakt med det svenske nettverket som forfalsket pass, og nordmenn var involvert i passforfalskningskandalen i Sverige i 1947.⁶⁰

⁵⁹ Kopi av brev datert 04.11.1947, La Coruña, i UDs arkiver. S-6168 Legasjon i Buenos Aires, serie Da, eske 64, mappe 1, Landssvikere 1947-1953, M/K "Solbris".

⁶⁰ I november 1945 ble en gruppe med nordmenn kalt "Victorgruppen" avslørt i Sverige med falske pass. (Pryser 2011)

Om man reiste lovlig eller ulovlig avgjorde i de fleste tilfeller hvordan man reiste. De som hadde papirene i orden, reiste helst med passasjerbåt som gikk i trafikk mellom Europa og Argentina. Av dem vi vet hvordan reiste og som reiste på lovlig måte, reiste 47 stykker gjennom Storbritannia, 45 direkte fra Norge, 38 fra Sverige, 5 gjennom Spania, 5 gjennom USA, 4 gjennom Italia, 3 gjennom Frankrike, 1 gjennom Brasil og 1 gjennom Portugal. De som hadde råd til det og som hadde papirer, tok fly. Ofte var det familiene til dem som først hadde reist ulovlig som reiste lovlig. Det var i de aller fleste tilfellene familiefedre som reiste først, og kone og barn kom etter når det var praktisk mulig.

De uten falske papirer, måtte finne en annen måte å reise på enn de som hadde falske papirer. 37 personer, altså over 10% av migrantene, måtte reise med små båter ut fra norskekysten, fordi de ikke hadde papirene i orden og på grunn av presset økonomi. Ikke alle reiste hele veien i små båter, noen reiste deler av den, eller byttet til andre båter underveis. De som valgte å reise med disse små båtene, var nok i en desperat situasjon. Denne reisemåten var ikke uten risiko for eget liv. Enkelte av båtene var i så dårlig stand, at de ikke kom seg lengre enn til Portugal og Tanger, før de havarerte, mens andre båter var av bedre kvalitet og holdt hele veien til Argentina. De båtene vi vet kom seg til Argentina var “Solbris”, “Ida II” og “Nordland/Nord”. Båtene “Rex” og “Mi Casa” måtte gi opp i henholdsvis Portugal og Tanger, og mannskapet kom seg videre ved hjelp av de andre båtene eller på annen måte. I følge Holger M. Meding, skal det ha kommet 12-13 slike små båter i perioden 1947-1950 til Argentina. 3 av disse var altså norske.

Om man reiste med falske papirer på skip i trafikk til Argentina, løp man også en risiko for å bli satt i land. Den norske handelsflåten var ikke vennlig innstilt overfor dem som ikke hadde vært på alliert side. Et eksempel på hvordan det kom til uttrykk skjedde i Rio de Janeiro. En sjømann som hadde vært medlem i NS, ble satt i land da mannskapet oppdaget hans bakgrunn, selv om han ikke hadde gjort noe alvorlig og det ikke var blitt reist sak mot ham.⁶¹

3.6 Nettverket i Argentina

Uansett om man reiste på lovlig eller ulovlig vis, ser det ut til at de fleste NS-migrantene har vært i kontakt med det norske nettverket i Argentina. Dette nettverket kretset rundt norsk-argentineren Elling Ljoså, som skal ha vært den eneste kjente nordmannen som var nazist i

⁶¹ Brev datert 16.08.1949 fra den norske legasjonen i Buenos Aires til UD, i S-6168 Legasjonen i Buenos Aires: serie Da, eske 64, mappe 1- Landssvikere.

Buenos Aires under krigen.⁶² Nico Solberg, som hadde argentinsk pass fra før krigen, var også en del av nettverket. Han var i Norge under krigen, men rømte fra rettsaken mot ham, og ankom Argentina 23. april 1947.⁶³ Den tredje sentrale figuren i dette nettverket var Ottar Ubøe som ankom Argentina 20. februar 1947. De norske kollaboratørene som ankom etter krigen, kom i hovedsak etter disse datoene. I mitt materiale er det kun en familie og en mann som kommer før denne datoen.

Trioen Ljoså, Solberg og Ubøe er omtalt i et brev skrevet av Ljoså, hvor han skriver at de møttes praktisk talt hver dag på Ljosås kontor for å utveksle tanker og planer angående migrasjon.⁶⁴ I brevet beskriver han i detalj hvordan de som ønsket å migrere skulle gå frem for å få visum til Argentina. Han skriver videre at:

“...Vi har ogsaa en del at gjøre med de fleste av dem, der er underveis allerede, eller skal dra av sted i den nærmeste fremtid. Vi fortsetter med at gjøre hvad vi kan for at hjelpe alle dem, der vil hit til Argentina, til rette, saalenge de ikke er tilhengere av steppetroen,⁶⁵ Dem vil de her ikke vite noe av, og jeg heller ikke.”

Ut i fra dette sitatet er det helt klart at de kun hjelper nordmenn som tilhører eller ble tilhørende den nye norske kolonien i Argentina. Videre i brevet skriver han også:

“...så autoriserer jeg dere tilat la ogsaa andre benytte sig av vore ovennevnte navne som referance, saalenge der ingen invendinger gjøres. Men paa betingelse av, at det er tros- og lidelsesfeller, det dreier seg om, folk vo kan stole på i enhver retning, og som ikke alene ønsker at komme paa gjesterolle, men som vil bli her i landet og bli gode og nyttige borgere.”

I det samme brevet forklarer Ljoså for vedkommende at de kan oppgi hans navn som referanse,⁶⁶ eventuelt hr. Ubøes navn, og hvis ikke de kan bruke dem, oppgir han et par argentinske navn. Den norske ambassaden i Argentina var klar over at Ljoså var med på å hjelpe migrantene inn i Argentina, blant annet fikk de vite det gjennom en person som sa hun hadde vært i kontakt med Ljoså før hun reiste til Argentina.⁶⁷ Vi har tidligere sett at sju nordmenn oppgav adressen til Via Nord som referanse. Det er enda flere som oppgir Ljosås kontoradresse, Cangallo 380, og postboksadressen hans, Casilla de correo 3986. Totalt er det

⁶² Brev skrevet av Elling Ljosaa i Riksarkivet i Føreren og ministerpresidentens kanselli. Utenriksavdelingen - S-3485, E. Ljosaa, Buenos Aires 1941, 1941-1942

⁶³ Liste over innreisende, Archivo Nacional Intermedio, Buenos Aires

⁶⁴ Avskrift av brev datert 19. november 1947, Buenos Aires, i Bjørn Østrings arkiv PA-1267, FL2

⁶⁵ Jeg antar at “steppetroen” er kommunister, da Ljoså var antikommunist og at det han skriver henger sammen med argentinsk innvandringspolitikk.

⁶⁶ Dette skriver han også i Folk og Land 7. oktober 1949

⁶⁷ Notat fra den norske legasjonen i Buenos Aires 02.09.1948, S-6168, Da, eske 64, mappe 1, Landssvikere

26 personer som oppgir disse to adressene. Det er også 6 personer som oppgir gateadressen Sarmiento 3005 og Sarmiento 3013 i Olivos. Sarmiento 3005 er oppgitt av en NS-migrant i Sjømannskirkens papirer, mens det er uklart hvem som holdt til i Sarmiento 3013. Det ser derfor ut til at mye av organiseringen rundt nettverket foregår i forstaden Olivos, vest for Buenos Aires.

Det er sannsynlig at nettverket har hatt kontakter i immigrasjonsmyndighetene, enten gjennom Via Nord eller på andre måter. I brevet til Ljoså nevnes det at de skal få ordnet papirene med det samme, og få dem sendt til Norge. Som han skriver *“Vi er velset, og faar hvad vi ber om”*. I følge Hans Sigstad fikk Sigstad beskjed på det argentinske konsulatet i Oslo om at det var en nordmann i Buenos Aires som kunne stille med garantier man trengte for visum mot en betaling på 100 norske kroner. Denne nordmannen var enten Ljoså eller Solberg. Den andre migranten jeg har snakket med, møtte Solberg da han kom til Argentina. Han fortalte at Solberg fungerte som en guide for nye migranter, og at han kjøpte dokumentene de trengte hos myndighetene.

Det ser også ut til at den norske ambassaden mistenker at de nyankomne nordmennene og Ljoså har kontakter opp i Perón-administrasjonen, gjennom den tidligere nevnte Ludwig Freude. Ambassaden skrev:

*“En av de siste landssvikere Ljosaa har hjulpet, er SS-mannen, skiløperen P.O, som er blitt skitrener i det argentinske vintersportcentrum, Bariloche. Ljosaa har i dette tilfellet benyttet seg av den fra krigen saa beryktede Ludwig Freude, president Peróns tyske venn og raadgiver, som er en stor vintersportentusiast, og sjefstreneren Hans Nöbel, som er velkjent for sine nazistiske sympatier. Bariloche hörer til den argentinske nasjonalparken Nahuel Huapi. Den argentinske stat er derfor sterkt engasjert i utnyttelsen av sportsmulighetene i distriktet. Opplysningen om P.O skriver seg fra et medlem av den argentinske stats sportsraad for nasjonalparken.”*⁶⁸

I følge ambassaden skal de ha fått informasjon om at Nico Solberg var ansatt i den argentinske regjerings tjeneste, i en stilling høyt oppe i det argentinske sjøfartsdepartementet, noe som sikkert gjorde det lettere å hjelpe NS-migrantene.⁶⁹ I et brev fra den norske legasjonen i Argentina til Utenriksdepartementet i Oslo datert 04.08.1948, omtales en av måtene Nico Solberg hjalp nordmenn til Argentina. En journalist i avisen *“La Época”*, som ambassaden hevdet besto av fascister og falangister og var nært knyttet til presidenten, hadde

⁶⁸ Notat fra den norske legasjonen i Buenos Aires 02.09.1948, S-6168, Da, eske 64, mappe 1, Landssvikere

⁶⁹ Brev til Det Kgl Utenriksdepartement skrevet av Chargé d’Affaires F.Eckell i Buenos Aires, 16.08.1949, i S-6168, Da, eske 64, mappe 1, Landssvikere. Også informasjon fra Nico Jevanord 20.05.2011

fått et brev fra en nordmann som han ville ha oversatt av ambassaden. Brevskriverne hadde fått oppgitt at journalisten kunne være garantist for å sikre innreise for nordmenn. Journalisten ble forskrekket, og ville ikke vite noe om dette, siden han selv ikke hadde de samme politiske sympatier som arbeidsgiveren. Videre fortalte han at det sannsynligvis var en nordmann ved navn Solberg, som hadde mange venner i avisen, som sto bak. Det skal også ha kommet frem at avisens medarbeidere stilte seg til rådighet for å hjelpe kollaboratører til Argentina. Videre skrev ambassaden at det:

“...later ellers til at norske landssvikere får organisert hjelp både til å oppnå oppholdstillatelse og arbeid i Argentina. Det er påfallende å legge merke til at ved de høve en har hatt anledning til å kontrollere det, er de norske landssvikerne, som kommer til dette landet, alltid blir tatt imot av enten herr Ljoså eller herr Solberg...”

Det at Elling Ljoså møtte mange av de som dro til Argentina, blir også bekreftet i boken “Eventyret om Solbris”, skrevet av Roald Astrup-Nielsen og i et upublisert manus av Arne Høygård. I Astrup-Nielsens beretning skrives det blant annet at de hadde kontaktet sine forbindelser i Argentina før avreise fra Norge, og at da de ankom Olivos rett utenfor Buenos Aires, ble de møtt av sine landsmenn og Ljoså. Astrup-Nielsen skrev senere i en artikkel at det ble opprettet en hjelpekomité i Argentina av de som hadde fått fotfeste i landet som bisto interesserte med opplysninger, råd og visum. De fikk spesielt støtte fra “kjøpmannen Elling Ljoså som i denne situasjonen stillet sin erfaring og innflytelse til disposisjon for de hundrer av landsmenn som med hans bistand fikk lagt grunnlaget til en ny tilværelse”.⁷⁰ Uki Goñi, som har gjort en enorm arkivinnsett for å kartlegge denne innvandringen, har ikke funnet dokumentasjon på Solbris-besetningen i arkivet til migrasjonsmyndighetene i Argentina, noe han mener skyldtes at det var en illegal innreise (Goñi 2009, 442). De fikk likevel ordnet sine oppholdspapirer da de kom til Argentina.

I følgende sitat forklarer Ljoså hvorfor han hjalp de nye migrantene:

“Under mitt arbeide for å hjelpe alle de forfulgte og ulykkelige tidligere medlemmer av Nasjonal Samling, som har måtte vende Norge ryggen, er det mange som har søkt meg både på kontoret og i lunsjpausen på kafé Columbia, deriblant atskillige frontkjempere, noen krøplinger, som i mer eller mindre grad har vært forfulgt av den norske legasjonen, ved presseattaché Borthen....”⁷¹

⁷⁰ Folk og Land nr 8 1988

⁷¹ Folk og Land nr 14 1950

Det tok tid før nettverket som organiserte migrasjonen var på plass. I argentinsk UD sine arkiver finnes det dokumenter som viser at flere faktisk søkte formelt om innreisetillatelse, men at de fikk avslag.⁷² En gruppe søkte 12. november 1947 om å få visum til Argentina, og dette må regnes som et forsøk på å unndra seg straff, i og med at dommene deres ikke var oppgjort. Denne gruppen besto av flere kjente polarforskere og hvalfangere, som hadde jobbet for tyskerne under krigen. Blant dem var rektor ved Universitetet i Oslos under krigen, Adolf Hoel, legen og polarforskeren Arne Høygård, fangstmannen Hallvard Ophuus Devold og juristen Gustav Smedal.⁷³ De ville starte en fiske- og hvalfangerkoloni på Argentinas østkyst, og ba om tillatelse til å få utdelt et område hvor de kunne slå seg ned. Det ble opplyst om at de hadde pass, men det kan ikke ha vært pass utstedt av Norge, i og med at de alle var under etterforskning etter krigen. Om de var i besittelse av pass, må disse derfor ha vært forfalsket, eller det kan tenkes at opplysningen de gav ikke stemte. Hoel, Devold og Smedal valgte å ikke dra til Argentina, og de fikk heller ikke visum. Arne Høygård, som også fikk avslag, endte opp i Argentina. Høygård reiste på ulovlig måte til Argentina med båten "Nord" sammen med blant andre Finn Støren, og de kom til Argentina 1. februar 1949. Det kan se ut til at Argentina var av interesse for hvalfangere og polarforskere på grunn av deres nærhet til relevante områder. Så godt som alle norske polarforskere og hvalfangere som opererte i Antarktis og Sørishavet før 1940, hadde vært innom argentinske og/eller chilenske havner, og det var derfor kjent farvann.

Det ser ut til at NS-migrantene fikk ordnet seg visum, gjennom blant annet Ljosås, Solberg og Ubøe, men også gjennom det svenske nettverket. Nordmennene hadde etter hvert et støtteapparat bak seg i Argentina med gode kontakter, og det ser ut til at migrasjonen var organisert både fra Norge og fra Argentina. Selv om ikke avisene nødvendigvis alltid treffer i sine antakelser, kan det likevel se ut til at Dagbladet gjør det 19. januar 1949. De skriver at nordmennene har kontakter inn i den argentinske immigrasjonskontrollen, og at det gjør at de får oppholdstillatelse på kort tid. I Norge hjalp nettverket til med falske papirer, og med å skaffe finansiering og andre nødvendige ting til dem som trengte det.⁷⁴

Måten NS-migrasjonen ble organisert på, skjedde gjennom nettverk som er beskrevet tidligere. Dette nettverket var sentrert rundt en sentral gruppe i Argentina bestående av Ljosås,

⁷² Archivo del Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto (MRECIC), Departamento de Política, Hungría-Noruega-Grecia-Italia, 1947, Caja no 17, Expediente 8, Noruega

⁷³ Disse tre var blant annet med på den norske okkupasjonen av Eirik Raudes Land på Øst-Grønland i 1931.

⁷⁴ Karin Jevanor forklarer at de skaffet penger og nødvendige varer til flytningebåtene som reiste til Argentina, i et intervju med Norgesdokumentasjon (Jevanor 1997).

Solberg og Ubøe. De var sentrale fordi de hadde kunnskap og kontakter som de norske NS-migrantene var avhengige av. Det var langt i fra alle som kjente disse tre, men gjennom sine bekjenskaper og kontakter med lik politisk bakgrunn i Norge, kom de i kontakt med dem som var i Argentina. Det var et uformelt system og løst organisert, og de aller fleste oppnådde visum ved å være i kontakt med disse tre. En grunn til at jeg kaller det nettverk og ikke en organisasjon er at relasjonene var frivillige og at aktivitetene ikke var styrt av et reglement eller kontrakter slik formelle organisasjoner er. Siden nettverket var uformelt, er det vanskelig å få innsikt i og forholde seg til hvordan nettverket fungerte (Schiefløe 2003, 337). Grunnen til at nettverket fungerte, var at migrantene hadde noe til felles. De var utstøtt både politisk og sosialt. Gjennom nettverket fikk migrantene mulighet til å skaffe seg informasjon som de kunne bruke til sitt eget beste og som fremmet migrasjon. Det er grunn til å tro at nettverket rundt nordmennene var knyttet til nettverket rundt nazi-migranter fra andre land. De hadde mye til felles, og det er sannsynlig at en del av dem kjente hverandre fra krigen. Det er likevel nødvendig med mer forskning på det feltet.

3.7 Oppsummering av kapitlet

I dette kapitlet har vi sett på omfanget og organiseringen av NS-migrasjonen til Argentina. Ut i fra det materialet som er tilgjengelig kan vi anslå at det var et sted mellom 350 og 400 norske NS-migranter som dro til Argentina. De fleste av migrantene kom i 1948 og 1949. Grunnene til dette ble toppår var flere. Det tok tid å få organisert migrasjonen, det tok tid før “smitteeffekten” inspirerte flere til å dra, det tok tid før nettverket rundt NS-migrantene var på plass og det var først i 1948 og 1949 at familiene til mennene som hadde dratt i forkant kom etter.

Den norske NS-migrasjonen kan hovedsakelig knyttes til den nordiske ruten, men det er også noen som får hjelp av nettverkene i de andre rutene på veien til Argentina. De får muligens også hjelp av Røde Kors og den katolske kirken, som var sterkt involvert i nazi-migrasjonen fra Europa. I forrige kapittel så vi at argentinsk politikk var tvetydig, og i dette kapitlet har vi sett at deler av byråkratiet og argentinske myndigheter engasjerte seg for å få tak i personer som kunne være viktige for utviklingen av argentinsk industri og forsvar. For myndighetene var det ikke et mål å få krigsforbrytere til landet, men det ble en akseptert konsekvens av politikken med å få forskere og teknikere til landet.

Den norske NS-migrasjonen må sees på som en del av hele nazi-migrasjonen til Argentina, spesielt med tanke på hvilke kontakter og nettverk de har i Argentina, blant annet kontakten de har hatt til Ludwig Freude. I mars 1950 skrev Nordmannsforbundet at en del av de fremtredende norske NS-migrantene skal ha fått økonomisk støtte fra tyskere i Argentina. Om det stemmer, er det nok en grunn til at den norske migrasjonen er en del av nazi-migrasjonen.

De som migrerte til Argentina for å unnsnippe straffeforfølgelse, var trygge der. I og med at argentinske myndigheter anså dem som politiske flyktninger, gav norske myndigheter opp å få dem utlevert. De hadde prøvd da “Solbris” var i Brasil, men det hele endte med at norske myndigheter kom dårlig ut, og det var et nederlag for myndighetene da “Solbris” fikk seile videre til Argentina. Norske myndigheter prøvde ikke å få noen utlevert fra Argentina, da *“muligheten for å få dem utlevert skal være håpløst liten”*.⁷⁵

Det er mye som ennå er å finne ut om hvordan flukten og migrasjonen var organisert av nordmenn som migrerte til Argentina etter 1945. Dessverre har det i denne oppgaven ikke vært mulig å gå dypere inn i dette siden fokuset har vært på Argentina. Det er likevel noe som det bør forskes videre på, og mye materiale vil finnes i Säpos arkiver i Stockholm siden nettverket i Sverige var knyttet til nettverket i Norge. Säpos arkiver er en god kilde til dette fordi den svenske etterretningen hadde god oversikt over det svenske nettverket, og at materialet de har er frigitt for innsyn.

Vi har nå sett hvor mange norske NS-migranter det var, hvordan de kom seg til Argentina og hvordan de var organisert i nettverk som hang sammen med andre nettverk i Europa. I neste kapittel skal vi se hvordan det gikk med NS-migrantene i Argentina. Vi skal da se på forholdet til andre nordmenn og institusjoner. Vi skal også se mer på nettverkene og hvordan nettverkene fungerte da de var kommet til landet.

⁷⁵ Norsk handels- og sjøfartstidene 04.04.1949

4 I Argentina

4.1 Innledning

I kapittel 2 så vi på hvordan argentinsk utenriks- og innvandringspolitikk var i perioden før, under og etter andre verdenskrig. Vi fikk da innsikt i de store linjene i politikken. I kapittel nummer tre, beveget vi oss frem i tid for å se på omfanget og organiseringen av selve migrasjonen. I dette kapittelet skal vi bevege oss enda litt lenger frem i tid. Vi skal nå se på samfunnet NS-migrantene møtte i Argentina og hvordan livet ble for dem der. Først skal vi se på de politiske og økonomiske forholdene som møtte dem i Argentina og deretter hvilken mottakelse de fikk da de ankom landet. Deretter skal vi se på forholdet NS-migrantene hadde til den gamle norske kolonien, ambassaden og sjømannskirken. I Argentina ble det store motsetninger blant det som gjerne kalles “den gamle kolonien”, altså de nordmennene som bodde i Argentina før og under krigen, og “den nye kolonien” som besto av NS-migrantene.

4.2 Politiske og økonomiske forhold i Argentina

Det Argentina NS-migrantene møtte var et land som blomstret økonomisk. Argentina var i en gunstig økonomisk posisjon etter krigen. De eksporterte etterspurte varer som kjøtt, korn og andre industrivarer til det krigsherjede Europa. Argentinsk industri skulle utvikles videre for å fremme bedre økonomisk og teknologisk utvikling. Kjernen i Peróns økonomiske politikk var nasjonal orientering, sterk statsstyring og et ønske om å være selvberget. Derfor ble utenlandske bedrifter nasjonalisert eller forsøkt nasjonalisert, staten tok over sentralbanken og en rekke tjenesteytende næringer slik som togtransport, gass og energi, sjø- og elvetransport og luftfart ble tatt over av staten. Myndighetene tok seg også av handelen med utlandet på alle de viktigste områdene for argentinsk eksport. I landbruket kjøpte de opp varer fra mindre produsenter til lav pris, og solgte det videre til en langt høyere pris. Inntektene de fikk fra denne handelen ble brukt til sosiale tiltak og til å føre en industripolitikk basert på subsidier og proteksjonisme. I årene etter krigen var Argentina gjeldfritt og faktisk en kreditor på grunn av pengereservene de hadde lagt seg opp under 2. verdenskrig (Fuglestad 1994, 281). Industrien hadde også fått en “flying start” fordi argentinske myndigheter hadde konfiskert tyske bedrifter da de erklærte krig mot aksemaktene i 1945. I årene 1946-1949 økte industriproduksjonen i Argentina med hele 31% (Nymark 2008, 124). Økonomien til folk

flest forbedret seg betraktelig utover 1940-årene, og kjøpekraften ble bedre, spesielt blant arbeiderne. De kunne derfor leve bedre enn de noen gang hadde gjort.

Argentina så derfor ut til å være et land hvor NS-migrantene kunne starte et nytt liv med gode økonomiske utsikter og vekst. Dessverre ble den økonomiske oppgangen kortvarig for Argentinas del. Oppgangen var stort sett over i 1949 og man kunne allerede da se konturene av økonomiske nedgangstider (Fuglestad 1994, 282). Det var flere grunner til det. For det første hadde myndighetene investert for lite i utbygging av samferdsel slik som jernbane og veier, men også i å bygge ut energinettet og andre offentlige tjenester. Industrien krevde store mengder energi som landet måtte importere til en høy pris. Det krigsherjede Europa ble bygget opp igjen, og etterspørselen etter argentinske produkter sank. Spesielt gikk etterspørselen av korn ned. USA hadde lagt inn en klausul i Marshall-hjelpen om at landene som mottok hjelpen forpliktet seg til å kjøpe korn fra amerikanerne, og dette rammet argentinerne hardt. Industrien fikk også problemer siden det ble dyrt å importere produksjonsutstyr, råvarer og reservedeler til fabrikkene på grunn av dårlig vekslingskurs. Fabrikkene hadde vært skjermet for konkurranse og effektiviteten gikk ned. Denne måten å satse på industrien, var ikke vellykket. Det var ikke bare i industrien det var problemer, også landbruket ble skadelidende. I og med at staten kjøpte opp varene til en lav pris, fikk ikke landbruket penger nok til å investere i bedre produksjonsmetoder og effektivisering. Problemene ble enda større da deler av Argentina ble rammet av en omfattende tørke i årene 1950 og 1951 (Nymark 2008).

De statlige inntektene sviktet for Perón og utgiftene ble høyere. Kostnadene med å utjevne forskjeller og holde seg selvstendige økonomisk var overkommelige i oppgangstider, men ble for høye da nedgangstidene kom. I 1951 var inflasjonen på 30%, noe som var mye på den tiden. Den økonomiske politikken ble lagt om slik at bøndene fikk bedre betalt, lønningene ble frosset og forbedringstiltak i arbeidslivet stoppet opp. Det ble også lettere for utenlandske investorer å investere i landet og ta utbyttet ut av landet. Inflasjonen sank i 1952 og 1953 til henholdsvis 4% og 3%, men tiltakene var upopulære blant folk flest (Nymark 2008, 126). Den teknologiske og økonomiske utviklingen Perón hadde ambisjoner om, var ikke bygget på et godt nok fundament.

Det er vanskelig å definere peronistisk politikk. Ideologien er uklar, og peronismen på 1940- og 1950-tallet tok opp i seg mange elementer fra politiske retninger i andre deler av verden. Noen av disse elementene har blitt tolket dithen at Perón var fascistisk. Dette var spesielt

knyttet til at Perón var en sterk, karismatisk og populistisk leder, men også nazi-innvandringen har vært et argument for at Perón var fascistisk. I en latinamerikansk kontekst har det vært et kjent fenomen med sterke ledere, en “caudillo”. Peronismen var nasjonalistisk i den forstand at peronistene ønsket å være uavhengig av de store politiske blokkene kommunisme og kapitalisme. Johannes Nymark (2008) sammenligner mye av Peróns politikk med Charles de Gaulles politikk i Frankrike, og Perón uttalte blant annet at han beundret de Gaulles politikk. Til felles hadde de to presidentene at de var autoritære militære og at skjebnen hadde kalt dem begge til å redde fedrelandet. De hadde også en lignende mystikk hengende ved seg, de var samlende i en kaotisk verden, de hadde begge stor personlig makt og retorikken og terminologien de brukte var lik. De var begge skeptiske til allianser, og forsøkte derfor å holde seg borte fra alliansene og storpolitiske spillet om det lot seg gjøre. Det som skilte de to, var at Perón fikk kontroll over fagbevegelsen, mens de Gaulle ikke gjorde det. Nymark definerer peronismen under den første perioden som en nasjonal bevegelse basert på classesamarbeid og katolsk humanisme. Bevegelsen var anti-imperialistisk, støttet en latinamerikansk integrasjonslinje og baserte politikken på sosial fordeling, økonomisk frigjøring og full nasjonal suverenitet.

Peronismen var kompleks og hentet elementer fra mange ulike politiske retninger, men den ville gå en tredje vei, en annen vei en kapitalisme og kommunisme. Men til tross for at peronismen tok opp i seg mange ulike elementer, er det de fascistiske elementene som har blitt hengende ved. Dette har blant annet å gjøre med en bevisst strategi fra amerikanske myndigheter, som vi så i kapittel to. For peronistene var USA den store fienden, og selv om peronistene var anti-kommunister, søkte argentinerne diplomatisk vennskap med Sovjet og andre østeuropeiske land, samtidig som de tok imot nazistiske og fascistiske flyktninger (Meding 1999, 71).

De norske NS-migrantene var store beundrere av Perón og hans politikk. De hadde blitt tatt imot med åpne armer og fått en ny sjanse i Argentina. De kom til et land i vekst, og var begeistret over det de så. Den politiske støtten kom blant annet frem i avisen Folk og Land, der det ble publisert flere artikler til Perón og Evitas forsvar.⁷⁶ De likte den sterke lederen som samlet nasjonen og som utjevnet de sosiale forskjellene. Det ble skapt arbeidsplasser, rettighetene ble forbedret og den generelle velstanden økte. I tillegg var han imot alliansene,

⁷⁶ Blant annet Folk og Land nr 29, 1953 og nr 17, 1954

noe som samsvarte med mange av NS-migrantenes syn, de var anti-kommunister, men heller ikke tilhengere av amerikanerne.

Det var ikke bare økonomisk det gikk dårligere for peronismen utover 1950-tallet, det var også politisk. Perón fikk kirken, marinen og flyvåpenet imot seg, og det ble umulig å føre den politikken han tidligere hadde ført. I september 1955 ble Perón avsatt i et kupp, og i årene etter vekslet Argentina mellom ulike militærdiktatur og demokratiske regimer. Økonomisk var det vanskelige tider, og 1950- og 60-årene var preget av tilspissede sosiale og politiske kamper (Nymark 2008, 150).

Det Argentina NS-migrantene møtte i årene frem til 1950 var et helt annet enn det som utviklet seg utover 1950- og 1960-tallet. Tidene var forandret, økonomisk og politisk var det ustabil. I tillegg mistet NS-migrantene viktige kontakter de tidligere hadde hatt i Perón-administrasjonen. Migrantene fikk det vanskeligere, som de fleste andre i Argentina, og slet med arbeidsledighet, lavere kjøpekraft, inflasjon og sosial usikkerhet. Vi skal nå se hvordan NS-migrantene ble møtt i Argentina.

4.3 Mottakelsen av migrantene

Sofus Kahrs, som reiste med “Solbris”, uttalte at Solbris-ekspedisjonen var ventet av venner i Buenos Aires. Vennene hadde ordnet med en del praktiske ting før migrantene kom til Argentina, og de dro derfor ikke til landet helt på det uvisse.⁷⁷ Kahrs og hans medpassasjerer var ikke de eneste som fikk hjelp da de kom til Argentina. De aller fleste migrantene ble møtt og godt tatt imot av NS-nettverket i Argentina, som vi så i kapittel 3. Nettverket hjalp migrantene den første tiden de befant seg i landet. Denne hjelpen besto hovedsakelig av å sørge for kost og losji, hjelp til å ordne sine papirer, slik som for eksempel arbeids- og oppholdstillatelse og hjelp til å finne arbeid.⁷⁸

I forrige kapittel så vi at Elling Ljoså og Nico Solberg var viktige i organiseringen av migrasjonen til Argentina. Disse to spilte også en viktig rolle etter at migrantene var kommet frem til Argentina. Da migrantene kom til Argentina ble de stort sett møtt av enten Solberg eller Ljoså. Om de ikke ble møtt av dem, hadde de kontaktinformasjonen deres, og det viser at

⁷⁷ Folk og Land mai 1978.

⁷⁸ Se brev skrevet av Erling W. Eliassen datert 08.06.1951 i Riksarkivet, PA-1195 Erling Windingland Eliassen eske 3 og intervju med Edvard W. Eliassen 20.02.2011 og Erik Bay 07.03.2011.

kontakten mellom potensielle migranter i Norge og organisatorene i Argentina var god. Gjennom denne kontakten sendte Solberg signaler om at Argentina var et fint sted å bo. Landet var i vekst, og Solberg fungerte som en inspirator på potensielle migranter.⁷⁹ Et godt eksempel på hvordan denne mottakelsen var, er beskrevet i memoarene til en av NS-migrantene som kom med fly i 1949:

(...)i delegasjonen var Solbris-vennen og Argentina-kjenneren Nico Solberg, en legende og reddende engel blant havarerte emigranter i B-klassen. (A-klassen besto den gang av kondisjonerte norsk-argentinere, med nasjonal holdning og medlemmer av Norsk Argentinsk Forening). Jeg ble invitert til å overnatte i Solberg's villa i Bs.As. inntil jeg kunne reise videre med jernbane til Tucumán. Det var full vår i Bs.As. på denne tiden, med ca. 20 til 25 gr. C, altfor varmt for meg. Jeg ble syk og delvis liggende/værende klimasyk i en uke. Da jeg var blitt noe bedre, tok Solberg meg med til immigrasjonsmyndighetene for å bli registrert og få midlertidig oppholdstillatelse. Det fikk jeg etter diverse smøring og bestikkelser for å få fart i sakene, ellers ville det tatt uker og måneder, slik det senere gjorde i Tucumán for å skaffe identitetskort (...) (Min livshistorie 1999).

Nico Solberg var en sentral skikkelse i miljøet rundt NS-migrantene, og han hjalp mange som var i samme situasjon som beskrevet i sitatet over. Han hjalp til med å finne bosted, ordne papirer og å finne arbeid. Rent økonomisk var det ikke mulig å gi så mye hjelp, men han hjalp til slik at migrantene fikk en mykest mulig overgang til det argentinske samfunnet. Huset hans i Cramer-gaten i Belgrano i Buenos Aires utviklet seg til å bli et samlingssted for NS-migrantene i de første årene etter at migrantene kom, selv om miljøet ikke var så veldig stort. En type arrangement det var stor oppslutning om, var fiskemiddagene, som Nico Solbergs kone sto for. Hun lagde fiskekaker og fiskepudding, og da strømmet NS-migrantene til, slik at de fikk spist norsk mat og treffe mennesker som var i samme situasjon.⁸⁰

Det var ikke bare Solberg som hjalp nordmennene å komme på plass i Argentina. Følgende historie kan vise det. En lettmatros som ble satt i land i Rio de Janeiro på grunn av sin NS-fortid, kom seg til Argentina over grensen fra Brasil. Han ønsket hjelp av den norske ambassaden, og fortalte dem sin historie. På grensen til Brasil ble han anholdt av politiet fordi han manglet identitetspapirer. Da politiet fikk vite at han var norsk fikk de tilkalt en sivil politimann som snakket norsk. Politiet gikk ut ifra at han var politisk flyktning, og det ble sagt at han ikke ville bli straffet for å ha kommet inn i Argentina på ulovlig måte. Han kunne derfor bli værende i landet, men ble frarådet å oppsøke det norske konsulatet. Vedkommende

⁷⁹ Intervju Nico Jevanord, 20.05.2011.

⁸⁰ Intervju Nico Jevanord, 20.05.2011.

ble ført til en danske av den norsktalende politimannen, og deretter til en tysker som bodde utenfor Buenos Aires. Dagen etter ble han ført til en nordmann ved navn Torkildsen. Denne Torkildsen førte ham til en kafé, og Ljoså ble tilkalt. Ljoså fortalte ham at han ikke måtte kontakte ambassaden, og at han skulle ta inn på et hotell hvor de innlosjerte var nazister. Han skulle melde seg hver dag på den kaféen han hadde møtt Ljoså. Mest sannsynlig er denne kaféen den tidligere omtalte Columbia som var et møtested for nordmenn. Ifølge lettmatrosen var det ca 50 norske frontkjempere med NS-merke der og et større antall kvinner da han var innom. Dette var i juli/august 1949. Det er uklart om vedkommende ble værende lenge i landet, men han hadde kontakt med andre NS-migranter en god stund etter dette. Den norske ambassaden i Argentina mente at om disse opplysningene var riktige, ville det bety at det var et visst samarbeid mellom de norske NS-migrantene og de argentinske politimyndighetene i og med at lettmatrosen ble hjulpet over grensen.⁸¹

Det kan tenkes at NS-migrantenes nettverk hadde kontakter til myndighetene som gjorde at deres behandling av papirene gikk raskere. I kapittel to så vi at korrupsjon etter hvert ble utbredt i administrasjonen, og det kan også være det som gjorde at NS-migrantene fikk behandlet sine papirer raskt. At NS-migrantene fikk ordnet sine papirer raskt, er noe som har blitt påpekt av flere, også den norske ambassaden. De hevdet at *“det har vært eksempler på at en nazist har fått sin oppholdstillatelse både fortere og lettere enn en god nordmann.”*⁸² Gjennom nettverket til NS-migrantene fikk de nye migrantene også jobber, men det skal vi se nærmere på senere i kapitlet.

4.4 Sosiale forhold

Da NS-migrantene kom til Argentina var det gode tider, og overgangen til det nye samfunnet ble mykere fordi de ble møtt av nettverket sitt i Argentina. Til tross for det, møtte NS-migrantene de samme utfordringer de aller fleste migranter hadde da de kom til landet. De måtte starte et nytt liv på bar bakke, og de kunne ikke vente seg mye hjelp fra offisielt hold. De måtte finne seg et nytt sted å bo, en jobb, lære seg et nytt språk og en ny kultur å kjenne, alt dette mens de var langt hjemmefra. I tillegg hadde også mange av dem traumatiske

⁸¹ Brev datert 16.08.1949 fra Chrgé d’Affaires F.Eckell ved den norske ambassaden i Buenos Aires til Utenriksdepartementet i Riksarkivet. S-6168 Legasjonen i Buenos Aires: serie Da, eske 64, mappe 1-Landssvikerne.

⁸² Notat datert 02.09.1948 i i Riksarkivet. S-6168 Legasjonen i Buenos Aires: serie Da, eske 64, mappe 1-Landssvikerne. Se også VG 14.11.1949.

opplevelser i bagasjen fra fem år med krig og et rettsoppgjør etter krigen. En del av dem var unge menn som hadde tapt sine ungdomsår i krigen, andre hadde tapt stort politisk og sosialt. En del av dem opplevde bitterhet over dette, slik også mange i Norge gjorde det. Men i Argentina fikk de derimot muligheten til å kunne starte helt på nytt, uten det sosiale stigmaet de møtte i Norge.

Selv om de var vant til store utfordringer, var nok ikke dette den største utfordringen de hadde hatt i livet sitt. De hadde vært i krigen, og det å flytte til et nytt land var mindre dramatisk enn det de tidligere hadde opplevd. I tillegg hadde minst 9 av migrantene vært sjømenn før de migrerte. Det reelle tallet er sannsynligvis mye høyere, siden dette kun er de som oppgir å være sjømenn da de ankom Argentina. Det var flere som hadde vært sjømenn før de tok annen utdanning eller et annet yrke. For dem var ikke Argentina et så fremmed land som mange i Norge kanskje trodde. På de tre små flyktningebåtene “Solbris”, “Ida II” og “Nordland”, var det erfarne sjømenn om bord.

Det har vært vanskelig og komplekst å karakterisere hvordan det gikk med NS-migrantene i Argentina fordi de tilgjengelige kildene i dette prosjektet har vært sprikende. Enten sier kildene at det har gått veldig bra med dem, eller det motsatte, og det har vært vanskelig å finne nyansene i kildene. Disse skillelinjene finner man ikke bare mellom ny og gammel koloni, men også innad hos NS-migrantene. Det kan tenkes at det er minst to grunner til dette. Den ene er at enkelte NS-migranter hadde behov for å bortforklare egne nederlag også i Argentina. Det var også store forskjeller på hvordan det gikk med dem, og det kan være grunnen til at enkelte svartmaler mens andre beskriver situasjonen på en langt mer positiv måte. Den andre grunnen er at den gamle kolonien hadde behov for å svartmale situasjonen og man ville helst ikke se at en nazist kunne lykkes, på grunn av det de hadde gjort under krigen. Det var også en bitterhet over at NS-migrantene kom til Argentina. På den måten ble omdømmet også til den gamle kolonien svertet i Norge, og den gamle kolonien kunne forveksles med NS-migrantene i Norge. Utfordringen med å bruke disse kildene er å kjenne til situasjonen kildene har oppstått i, slik at kildene kan tolkes på best mulig måte.

Det er interessant å se på hvordan det gikk med NS-migrantene i forhold til andre migranter. Det kan virke som om inntrykket i Norge har vært at det gikk ganske dårlig med dem, mye på grunn av rapportene den norske ambassaden gav til norske aviser. Utover 1950-tallet kom det også rapporter om at flere NS-migranter var på vei hjem til Norge, og at flere trengte hjelp av

ambassaden for å komme seg hjem.⁸³ Nå skal vi se på noen faktorer og utfordringer som var avgjørende for hvordan det gikk for NS-migrantene.

4.4.1 Språk og kultur

En av de første og største utfordringene migrantene hadde da de kom til Argentina var språket. De var helt avhengige av å lære seg spansk, det ikke var nok å kunne engelsk eller tysk i Argentina. Tysk kunne for så vidt fungere som språk i en del miljøer, men for å få gode jobber, var spansk det språket man måtte kunne. Dette var migrantene klar over før de dro, og derfor var det en del som leste spansk før de reiste og underveis til Argentina.⁸⁴

Det varierte hvor gode migrantene ble i språket. Enkelte tok språket ganske fort og ble svært gode, mens andre hadde større problemer. Man hadde ikke annet valg enn å lære seg språket fordi spansk var nøkkelen til å klare seg og få jobb i Argentina. Når det gjaldt hvor fort man lærte seg språket, var det flere faktorer som slo inn. For det første var det om man hadde språkkø og om motivasjonen var til stede. I og med at de fleste migrantene så for seg sin fremtid i Argentina, er det rimelig å anta at motivasjonen hos de fleste var god i utgangspunktet. Mange migranter kunne allerede minst et fremmedspråk før de kom til Argentina, som gjorde utgangspunktet bedre. Jo flere språk de kunne, jo lettere var det å lære et nytt språk. Mange snakket tysk eller engelsk, men det var også de som snakket fransk. I mange kilder har det blitt fremhevet at den viktigste faktoren for hvor bra de lærte språket var utdanningsbakgrunn og alder. Jo høyere og bedre utdanning, desto lettere lærte de språket.⁸⁵ I tillegg var det en fordel å være ung, siden de unge var mer tilpasningsdyktige enn de eldre.

En ting var å lære seg språket, en annen ting var å lære kulturen å kjenne og å tilpasse seg den. Også her var det varierende grad av hvor godt integrert migrantene ble. Jo bedre man var i språket, jo lettere var det å integrere seg, og det vil også si at de med best utdanningsbakgrunn var også de som klarte seg best med tanke på integrering. Likevel var det store kulturforskjeller mellom det norske og det argentinske samfunnet. Dette gjorde at veldig mange av nordmennene hadde kontakt med andre personer med forholdsvis lik kulturbakgrunn og gjerne også politisk bakgrunn.⁸⁶ Det var derfor mange som holdt seg til

⁸³ Blant annet VG 14.11.1949 og VG 01.02.1955

⁸⁴ Se (Min livshistorie 1999), (Astrup-Nielsen 1952) og Aftenposten 3.12.1948

⁸⁵ Brev skrevet av Lars Skahjem datert 25.12.1991 i Riksarkivet, Bjørn Østrings privatarkiv 1267, Argentina FL1. Nico Jevanord 20.05.2011

⁸⁶ S.H 12.08.2010 og Edvard Windingland Eliassen 20.02.2011

europere, og da gjerne nordeuropeere og tyskere. De hadde lignende bakgrunn som en selv, skjønte hvordan det var å være ny i et fremmed land, og delte samme skjebne. De kunne da også kommunisere på et språk de behersket bedre enn spansk. Det var nok en fordel å være nordeuropeer i Argentina, da de ofte ble sett opp til av argentinerne.⁸⁷ Dette kan ha lettet integreringen for nordmennene.

Det ser ut til at nordmennene prøvde å holde kontakten med hverandre så godt som mulig, og de besøkte hverandre når de hadde muligheten. Men siden mange av nordmennene etter hvert bodde spredt i landet, fikk de ikke besøkt hverandre veldig ofte. De som bodde i nærheten av andre beholdt den sosiale omgangen med dem, selv om de ikke hadde et fast sted å møtes. De hadde ingen organisasjon slik de i den gamle kolonien hadde, og den nye kolonien møttes derfor hjemme hos hverandre, og besøkte hverandre når de var i områder der de visste at det fantes andre nordmenn.⁸⁸

Det har av flere blitt antydnet at nordmennene var mye sammen med tyske og nordeuropeiske miljøer. Det trengs derfor mer forskning for å finne ut hvem disse tyskerne var. Det er ikke overraskende at mange av nordmennene søkte til miljøer hvor de fant mennesker med lik kulturell bakgrunn, siden disse var i samme situasjon og helt sikkert opplevde mange av de samme utfordringene i sitt nye hjemland. I og med at noen av migrantene var i slike tyske miljøer, ser det ut til at noen av dem ble "tyskifisert", altså, at de identifiserte seg mer med det tyske enn med det norske. Noe av grunnen til det var at de var ekskludert fra norske miljøer. NS-migrantene snakket tysk og mange av dem hadde vært i Tyskland under krigen. Dette gjorde at enkelte av NS-migrantene sendte barna sine på tyske skoler, og at en del av migrantene arbeidet på tyske fabrikker i Argentina. Om de tyske miljøene var miljøer som var der allerede før krigen eller om det var miljøer som ble etablert etter krigen, er uklart. Om det var miljøer med samme politiske oppfatning, slapp de å føle frykt for kritikk for det som skjedde under krigen.⁸⁹

Det har vært uklart i Norge hva som skjedde med NS-migrantene og hvilke kontakter de hadde i Argentina. For å få en klarhet i hvordan denne kontakten var i Argentina, trengs det mer forskning på feltet, både med tanke på politisk arbeid, men også hvordan og hvem som

⁸⁷ Edvard Windingland Eliassen, 20.02.2011

⁸⁸ Edvard Windingland Eliassen 20.02.2011

⁸⁹ Edvard Windingland Eliassen 20.02.2011

holdt sammen i Argentina. Det er indikasjoner i kildematerialet på at NS-migrantene har hatt gode og direkte kontakter til Perón-administrasjonen og kjente tyske nazi-migranter.

4.4.2 Bosted

Buenos Aires var det første stedet alle migrantene kom til, og de fleste bodde i nærheten av den argentinske hovedstaden, i alle fall til å begynne med. Det er vanskelig å fastsette hvor de enkelte bosatte seg, i og med at en del av dem flyttet flere ganger. Etter at migrantene kom til Buenos Aires, var det flere som beveget seg ut av hovedstadsområdet. For eksempel var det i området rundt Salta i Nord-Argentina minst 19 NS-migranter som slo seg ned, blant disse var 5 leger.⁹⁰ Det ser ut til at de som bosatte seg i Salta i stor grad ble værende der resten av livet. Det var hovedsakelig to grunner til at de dro til Salta. For det første var det legemangel i området, siden det var få argentinere som søkte seg dit. Det var derfor arbeid å få der. I tillegg var guvernør Cornejo peronist, og “meget godt innstilt til folk med den politiske fortid”.⁹¹ Forholdet mellom guvernøren og NS-migrantene er noe det er interessant å se nærmere på. Hvorfor bosatte de seg der, og hvordan fikk migrantene kunnskapen om at det trengtes arbeidere der? Hvordan spilte migrantenes nettverk inn? Dette er spørsmål det vil være svært interessant å finne svar på.

I et annet område i Nord-Argentina, sør for Salta, var det også en gruppe migranter som endte opp. Det var i Tucumán. 4 av dem var tilknyttet Instituto de Genética, ved universitetet i byen. De forsket på tørråte på potet fordi dette var et problem i Argentina, og også i Norge, på den tiden. Dette prosjektet var finansiert av den argentinske staten, og drevet av dr. Gunnar Hiort og dr. Gunnar Weisæth som begge fikk problemer med å få jobb i Norge på grunn av forholdene under krigen (Min livshistorie 1999). Da de økonomiske problemene ble synlige utover på 1950-tallet fikk prosjektet problemer med finansiering, og det ble lagt ned. De på forskningsprosjektet var ikke de eneste som endte opp i Tucumán, og det ser ut til at det var minst 14 migranter der totalt. I motsetning til i Salta, ser det ut til at de fleste dro fra Tucumán igjen, men med noen unntak. Universitetet i Tucumán er interessant med tanke på nettverk til andre nazi-migranter. Capri, bedriften som skaffet mange nazister arbeid i Argentina, var knyttet til enkelte personer ved Universitetet i Tucumán (Senkmann 1995, 690). Om NS-

⁹⁰ Folk og Land nr 8, 1991

⁹¹ Brev skrevet av Lars Skahjem datert 25.12.1991 i Riksarkivet, Bjørn Østrings privatarkiv 1267, Argentina FL1

migrantene kan knyttes til disse, er uvisst, men er noe som må undersøkes. Det er ikke kommet frem i dette arbeidet om NS-migrantene var knyttet til Capris arbeid i Tucumán.

Det var også NS-migranter som endte opp i Bariloche og Cordoba, men omfanget var ikke så stort som det var i Tucumán eller Salta. Det som likevel er interessant med Bariloche, var at blant annet Erich Priebke bodde der frem til 1996. Bariloche er ikke en stor by, og om nordmennene i Bariloche “tyskifiserte” seg, kan det tenkes at det har vært en viss kontakt der, men det er noe man må se videre på i senere prosjekter.

De aller fleste NS-migrantene endte opp i området i og rundt Buenos Aires. Ut i fra det materialet som har vært tilgjengelig, ser det ut til at migrantene slo seg ned i nærheten av hverandre, men at det var flere områder de etablerte seg i. I forstedene Turdera, Adrogue og Ranelagh var det en god del som endte opp. Disse forstedene ligger øst for Buenos Aires sentrum. Astrup-Nielsen skrev at de familiene som hadde problemer med å finne bolig slo seg sammen og leide mindre hus.⁹² Det er uklart om dette skjedde med de etablerte seg øst i Buenos Aires, men det bodde minst 13 personer i Ranelagh, i Adrogue var det 7 og i Turdera var det 13. Det var også en del som bosatte seg ned vest i byen, og da enten i Olivos eller Belgrano, men færre enn i Ranelagh, Adrogue og Turdera.

4.4.3 Arbeid

Det var viktig for NS-migrantene å få jobb så fort som mulig, siden det ikke var alle som hadde oppsparte midler da de dro. Nettverket rundt NS-migrantene hjalp dem med det. Et eksempel, var Sophus Kahrs som fikk jobb som elektriker allerede etter fire dager i Buenos Aires.⁹³ Dette var kort tid med tanke på at han på det tidspunktet ikke behersket spansk. Sannsynligheten for at han må ha fått hjelp er stor, i og med at de aller fleste arbeidsgivere krevde en anbefaling av andre før man ble ansatt.

I CEMLA's liste over innreisende oppgav migrantene yrke. Når vi ser hvilke yrker de oppgir, er det overraskende mange som oppgir tekniske yrker. 33 menn oppgir enten å være ingeniører, teknikere, elektrikere eller konstruktører. Om det var slik at så mange av dem hadde teknisk bakgrunn, passer disse migrantene godt med kvalifikasjonene argentinske myndigheter etterspurte hos migrantene, men det kan godt være at de ikke hadde den tekniske

⁹² Folk og Land nr 8, 1988

⁹³ Folk og Land, mai 1978

bakgrunnen de oppgav. Det kan i så fall bety at de var klar over at argentinske myndigheter ønsket slike migranter, og at de derfor oppgav disse yrkene for lettere å få innreisetillatelse. Av listen fremkommer det også at de aller fleste kvinnene var hjemmeværende.

Språk og utdanningsbakgrunn var viktig for å tilpasse seg arbeidsmarkedet.⁹⁴ Som vi har sett hadde 33 av migrantene teknisk bakgrunn og 5 var leger. Mange av dem som migrerte til Argentina var derfor i utgangspunktet ressurssterke mennesker. De hadde gode forutsetninger for å klare seg i Argentina med tanke på jobb. Det som kunne være et problem for migrantene var å få den første jobben. I Argentina krevdes det en anbefaling for å få jobb. Det var flere som fikk jobb på grunn av anbefalinger de fikk av kontakter og kjente.⁹⁵ Men det var også de som ikke fikk disse anbefalingene, og det var derfor noen som måtte reise tilbake til Norge fordi de ikke fikk jobb.⁹⁶

4.4.4 Kvinner

Beklageligvis har det ikke vært mulig å fremskaffe så mange kilder om hvordan det gikk med kvinnene som kom til Argentina. Om kvinnene er omtalt, har det gjerne vært i en bisetning, og derfor har informasjonen ikke vært så omfattende. Når informantene har fått spørsmål om hvordan livet ble for de kvinnelige migrantene, har det vært liten kunnskap om hvordan det var for dem å starte et nytt liv i Argentina.

Ut ifra passasjerlistene ser det ut til at de fleste kvinnene kom etter sine respektive menn til Argentina. Mennene hadde da lagt til rette for at kvinnene kunne komme til landet sammen med eventuelle barn. I det tilgjengelige materialet er det kun er fire kvinner som kom uavhengig av sine menn eller uten menn. Disse kvinnene har klart å livnære seg selv, to av dem som musikere.⁹⁷

De aller fleste kvinnene oppgav at de var hjemmeværende i passasjerlisten, selv om hva de oppgav ikke nødvendigvis var korrekt. Det var enda mer uvanlig for kvinner å være i arbeid i Argentina enn det var i Norge, og derfor holdt de aller fleste migrantkvinnene seg utenfor arbeidslivet i Argentina også. Dette fikk konsekvenser for hvordan det gikk med dem. De hadde heller ikke den samme omgangskretsen som mennene hadde, som gjorde livet i

⁹⁴ Brev skrevet av Lars Skahjem datert 25.12.1991 i Riksarkivet, Bjørn Østrings privatarkiv 1267, Argentina FL1 og Nico Jevanord 20.05.2011

⁹⁵ Arne Bergsvik 09.12.2010, Erik Bay 07.03.2011 og Edvard Windingland Eliassen 20.02.2011

⁹⁶ Hans Sigstad 28.08.2010

⁹⁷ Margit Ljoså 13.11.2010

Argentina spesielt vanskelig. Siden de ble gående hjemme og ikke fikk møtt argentinere ble det vanskeligere å lære seg språket, komme inn i kulturen og å bli integrert. Kvinnene ble gående alene på dagtid mens mennene var på jobb, og gjorde at det ble tungt og ensomt for mange av dem. I og med at kvinnene ikke snakket språket, fikk de heller ikke snakket med eventuelle naboer. De ble derfor på mange måter isolert fra omverden og var prisgitte sine menn, noe som førte til at det bare tok enda lengre tid å lære seg språket, og at det tok lengre tid å forstå samfunnet de hadde kommet til. Savn til Norge og venner hjemme var derfor ikke et uvanlig fenomen blant kvinnene.⁹⁸

Siden kvinnene i stor grad var avhengig av sine menn økonomisk, ble det vanskelig om det skjedde noe med hovedforsørgeren i familien. Av de kvinnene som ble enker mens de var der, dro de fleste tilbake til Norge, siden det sosiale og økonomiske sikkerhetsnettet var bedre i Norge enn i Argentina. Det var også par som ble separert fordi det ble for vanskelig å leve sammen i det nye samfunnet.⁹⁹

4.5 Remigrasjon

Vi har nå sett på de økonomiske og politiske forholdene i Argentina i Peróns periode, og vi har sett på hva som møtte NS-migrantene da de kom til Argentina. Alle disse faktorene var avgjørende for hvordan det gikk med migrantene i Argentina. Siden det i krisetider er vanlig med en sterk vekst i remigrasjonen, kan remigrasjon være en viktig parameter for å måle hvordan det gikk med NS-migrantene (Míguez 2003). Med remigrasjon menes det at migrantene migrerte videre til andre steder eller tilbake til Norge.

I tabell 1 i kapittel 3, så vi at det var flere nordmenn som utvandret fra Argentina enn som innvandret i 1951. Denne tendensen gjaldt også for NS-migrantene, selv om de selv påsto at det gikk forholdsvis bra med dem i årene frem til 1954.¹⁰⁰ I tabellen kommer det ikke frem om migrantene var NS-migranter, men tendensen er mest sannsynlig den samme som for alle norske migranter. Som vi har sett forverret argentinsk økonomi og de politiske forholdene seg drastisk i denne perioden. Økonomien var preget av høy inflasjon og arbeidsledigheten steg. På grunn av dette sank levestandarden i Argentina, mens levestandarden i Europa ble stadig

⁹⁸ Brev skrevet av Lars Skahjem datert 25.12.1991 i Riksarkivet, Bjørn Østrings privatarkiv 1267, Argentina FL1, Erik Bay 07.03.2011, Kirsten Solberg 31.08.2010 og (Astrup-Nielsen 1985)

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Folk og Land nr 8, 1988

bedre. Det var derfor mange migranter, ikke bare NS-migranter, som begynte å tvile på fremtiden i Argentina. Innvandringen var nedadgående gjennom hele 1950-tallet og årene 1951, 1952 og 1957 skiller seg ut som år med høy remigrasjon av nordmenn. De fleste migrerte hjem til Norge, mens noen migrerte videre til andre latinamerikanske land, Spania eller USA.¹⁰¹ Det var også eksempler på NS-migranter som dro tilbake til Norge, men som migrerte tilbake til Argentina da de ikke fant seg til rette i Norge.¹⁰²

Ifølge de offisielle statistikkene var raten for remigrasjon av migranter av alle nasjonaliteter i årene 1948-1950 på 10% i Argentina. Da krisetidene rammet landet, steg denne raten, og i 1955 var remigrasjonen fra Argentina på hele 60%. Det kom også stadig færre migranter til landet. Mens det i årene frem til 1951 offisielt hadde kommet over 100 000 migranter årlig til Argentina, sank dette tallet til nærmere 20 000 i årene på slutten av 1950-tallet (Bjerg 2010, 32).

Den generelle tendensen av remigrasjon ser også ut til å stemme overens med de norske tallene til en viss grad, og det er flere grunner til det. Den første indikasjonen er at VG i 1955 meldte at 6 av de 11 som var med på "Solbris" hadde dratt tilbake til Norge igjen.¹⁰³ Dette tallet trenger selvfølgelig ikke å være representativt for resten av migrantene, men det gir en indikasjon. Et tall som er mer generelt har vi fra 1967. Dette er jo en god stund etter 1950-tallet, men vi vet at det da var 35 NS-familier i Argentina som ikke ble invitert til ambassaden for å møte Kong Olav.¹⁰⁴ Om vi antar at det er 3-4 personer i hver av de familiene, vil det si at det var igjen mellom 105 og 140 NS-migranter i 1967. Tar vi utgangspunkt i at det var 140, utgjør det en remigrasjon på 60-65% av mellom 350 og 400 migranter. Tar vi utgangspunkt i 105, utgjør det 70-74%. Dette var riktignok sent på 60-tallet, og sjømannspresten Andreas Masvie skrev at det i 1961 var 20 norske familier som dro tilbake til Norge.¹⁰⁵ Om disse antagelsene stemmer, at 26-40% av migrantene var i Argentina i 1967, var andelen NS-migranter langt høyere i landet på 50-tallet. Det vil si at remigrasjonen fra Argentina blant NS-migrantene sannsynligvis var lavere enn blant andre nasjonaliteter på 1950-tallet.

I og med at tendensen var den samme hos NS-migrantene som hos andre migranter, er det sannsynlig at dette skyldes den økonomiske utviklingen i Argentina. Likevel, var det også

¹⁰¹ Folk og Land, nr 8, 1988

¹⁰² Folk og Land mai 1978

¹⁰³ VG 01.02.1955

¹⁰⁴ Aftenposten 20.09.1967

¹⁰⁵ Årsberetning 1962 i Statsarkivet i Bergen, privatarkiv 118- Den norske sjømannsmisjonen i utlandet/Syd-Amerika (Buenos Aires m.fl.). Egen korrespondanse – Buenos Aires.

andre grunner til at enkelte migrerte tilbake til Norge. Forholdene i Norge hadde forandret seg, og trykket mot landssvikerne hadde lettet noe, slik at det ble lettere å få jobb og det sosiale stigmaet var ikke lenger like sterkt (Astrup-Nielsen 1985, 182). Det kan også tenkes at enkelte av de som migrerte til Argentina ikke hadde planer om å bli der resten av livet, men at de trodde tilstanden i Norge ville forbedre seg med tiden. Andre hadde ulike personlige og familiære grunner, eller at de rett og slett lengtet hjem. Enkelte av migrantene så også at det dukket opp nye muligheter andre steder og grep den sjansen.

Etter hvert som årene gikk minket det med NS-migranter i Argentina, noen døde, mens andre migrerte tilbake til Norge, spesielt siden norsk økonomi gikk stadig bedre utover 1960- og 1970-tallet og argentinsk økonomi og politikk opplevde turbulens. I 1988 var det anslagsvis 30 NS-migranter igjen i Argentina. Dette anslaget inkluderer ikke barn.¹⁰⁶

De økonomiske forholdene var grunnleggende viktig for hvordan migrantene beveget seg. Materialet mitt tyder på at de som ble værende igjen i Argentina ble der fordi de kunne det av økonomiske årsaker, eller fordi de ikke kunne migrere videre på grunn av uoppgjorte forhold i Norge. De som migrerte andre steder, gjorde det fordi de økonomiske utsiktene var bedre der enn i Argentina.

4.5.1 Nødstilte

Det var ikke like lett for alle å komme til Argentina. Det var vanskelig å få jobb og å finne seg til rette i det nye landet, og den økonomiske situasjonen i landet forverret seg utover 1950-tallet. Det var heller ikke alle som hadde med seg oppsparte midler. Dette gjorde at de fikk en vanskelig start i det nye landet.¹⁰⁷ Det er uklart om det var verre for NS-migrantene enn for andre, men at enkelte hadde problemer i landet, vet vi. Sjømannspresten rapporterte hjem om at det var en del av disse som søkte hjelp og råd i kirken i den vanskelige situasjonen nyankomne ofte var.¹⁰⁸ I 1958, da de økonomiske problemene i Argentina hadde blitt ganske store, ble det skrevet hjem til Sjømannskirken om at enkelte av de nye migrantene kom til

¹⁰⁶ Folk og Land, nr 8, 1988

¹⁰⁷ Brev datert 10.05.1950 i Riksarkivet, PA-1195 Erling Windingland Eliassen eske 3

¹⁰⁸ Årsrapport 1951 skrevet av sjømannsprest Victor Andersen i Statsarkivet i Bergen, privatarkiv 118- Den norske sjømannsmisjonen i utlandet/Syd-Amerika (Buenos Aires m.fl.). Egen korrespondanse – Buenos Aires.

sjømannskirken for å få seg mat fordi de var arbeidsledige. De kunne heller ikke regne med å få hjelp fra ambassaden, siden ambassaden ønsket at migrantene skulle reise hjem.¹⁰⁹

Ambassaden rapporterte til norske aviser at det gikk dårlig med NS-migrantene og at ambassaden måtte hjelpe dem hjem til Norge.¹¹⁰ Det var i alle fall åtte NS-migranter som ba ambassaden om hjelp til å komme seg hjem til Norge.¹¹¹ Noen måtte ha hjelp til å få pass, siden de ikke hadde det, andre fikk hjelp til å dekke hjemreisen, mens andre fikk hjelp til å finne hyre slik at de kunne jobbe seg hjemover. Om NS-migrantene måtte ha mer hjelp enn andre norske migranter, er uklart. Det var ikke bare NS-migranter som trengte hjelp, men det kan tenkes at andre migranter hadde forberedt migrasjonen bedre og at de hadde mer oppsparte midler enn NS-migrantene. Dette fordi en del av NS-migrantene hadde sittet i fengsel og hadde hatt problemer med å få jobb i Norge.

Det er derfor grunn til å tro at det gikk forskjellig med NS-migrantene, det var ingen homogen gruppe. De hadde forskjellig bakgrunn, alder og utdanning. I enkelte kilder virker det som om man mener at migranten har mislyktes om han migrerte videre til et annet sted eller migrerte tilbake til Norge. Dette er en for enkel måte å se det på. Det er ikke nødvendigvis et nederlag å migrere videre, det kan heller vise at migranten så nye muligheter et annet sted og grep disse. Det kan også tenkes at enkelte migranter i utgangspunktet hadde et kortere perspektiv for migrasjonen til Argentina.

For å forstå hvordan det gikk med NS-migrantene må vi også ta med i betraktningen de generelle forholdene i Argentina på denne tiden, som vi så på tidligere. De aller fleste klarte seg selv, og en del av de som migrerte til Argentina klarte seg bra og ble boende der resten av livet. Andre fikk det vanskelig og måtte ha hjelp av norske myndigheter for å komme seg hjem. I og med at det sosiale sikkerhetsnettet var dårlig utbygd i Argentina, ble det vanskelig å være der om man ikke hadde et familienettverk som kunne hjelpe til om man mistet jobben. I tillegg utviklet den sosiale og politiske situasjonen seg dramatisk i Argentina. Landet ble derfor oppfattet som utrygt og kriminaliteten steg.

I tillegg til at de økonomiske og politiske forholdene ble forverret i landet, kan også graden av tilknytning til nettverket ha hatt betydning for hvordan det gikk med NS-migrantene. Det kan

¹⁰⁹ Rapport skrevet av Sophus Schanke 15.11.1958 i Statsarkivet i Bergen, privatarkiv 118- Den norske sjømannsmisjonen i utlandet/Syd-Amerika (Buenos Aires m.fl.). Egen korrespondanse – Buenos Aires.

¹¹⁰ Blant annet VG 14.11.1949

¹¹¹ Ulike saker, boks 12340, mappe 77.7.6, Pengebistand til nødlidende nordmenn, Argentina

tenkes at enkelte ikke fikk anbefalinger av andre i nettverket, fordi man ikke var så sterkt knyttet til kjernen nettverket, altså at de ikke kjente dem det var viktig å kjenne. Det at det ikke var like enkelt for alle å få jobb, kan også tyde på at nettverket rundt NS-migrantene ikke var så sterkt, og at det fungerte best til det nettverket var bygget opp for å gjøre, nemlig å få migrantene inn i Argentina. Det kan også bety at nettverket ikke var pengesterkt, men at de hjalp hverandre så godt de kunne ut i fra de forutsetningene de hadde. Det var mange NS-migranter, og det er klart at ikke alle kom like godt overens.¹¹² Derfor er det ikke alle som fikk anbefalinger. Likevel var det flere som fikk jobber gjennom kontakter og bekjente,¹¹³ men grunnen til det, var at de var nærmere knyttet kjernen i nettverket. Det kan også tenkes at nettverket ikke fungerte like godt som nettverk ofte gjør i migrasjon, fordi NS-nettverket ikke var basert på familie- og slektskapsbånd.

4.6 Forhold til andre nordmenn

Vi har frem til nå sett på hvordan møtet med Argentina var. Vi skal nå se på hvordan møtet med det norske miljøet i Argentina var. Det hadde nemlig fra midten av 1800-tallet vært gode handels- og sjøfartsforbindelser mellom Norge og Argentina. På grunn av skipsfarten og handelen, slo de første nordmennene seg ned i Buenos Aires, og da det i 1905 ble opprettet direkteruter fra skandinaviske havner til Argentina ble det lettere, billigere og raskere å komme seg til Argentina for nordmenn. Utover 1920-tallet vokste den norske kolonien, mye på grunn av arbeidsledighet i Norge, men også fordi det var vanskeligere å komme inn i USA fordi landet hadde innført restriksjoner på innvandring. De fleste av disse migrantene bosatte seg i Buenos Aires, og de etablerte blant annet Det norske La Plata-samfunnet (Pedersen 2010).

Da krigen brøt ut, ble det flere steder i verden etablert Norgeshjelpen-grupper som ønsket å hjelpe Norge og den allierte siden i krigen. Norgeshjelpen ble spredt til flere land, blant annet til Argentina. I Argentina var det visekonsulen, sjømannspresten, formennene i La Plata-samfunnet og hjelpekassen, samt kvinner fra dameklubbens styre, to forretningsmenn og en sekretær som startet opp hjelpen.¹¹⁴ I Buenos Aires ble gruppen kalt "Norgeshjelpen av 1939". Nordmennene i Argentina sørget for å samle inn midler for å støtte motstandskampen i Norge. Det ble arrangert utvalg av håndarbeid, sydd barneklær som ble sendt til Norge, de

¹¹² Brev datert 10.05.1950 i Riksarkivet, PA-1195 Erling Windingland Eliassen eske 3

¹¹³ Arne Bergsvik 09.12.2010, Erik Bay 07.03.2011 og Edvard Windingland Eliassen 20.02.2011

¹¹⁴ Nordmannsforbundet hefte nr 2 1942

arrangerte selskaper og fester for å få inn penger til Norgeshjelpen. Med midlene de fikk inn, fikk Norgeshjelpen av 1939 blant annet finansiert fire fly på basen Little Norway i Canada. Flyene ble kalt “Gaucho 1, 2, 3 og 4”.¹¹⁵ Frem til august 1942 hadde de totalt samlet inn \$270 633, et betydelig beløp med tanke på hva de fikk kjøpt for de pengene.¹¹⁶ I tillegg til dette meldte minst 9 av nordmennene i Argentina seg til de norske styrkene.¹¹⁷

I sitt jubileumstidsskrift fra 1957 skrev Nordmannsforbundet at så godt som 100% av de nordmenn som var i de søramerikanske stater hadde meldt seg inn i Nordmannsforbundet rett etter krigen. Nordmannsforbundet hadde spilt en viktig rolle i motstandskampen. NS hadde tatt kontroll over kontorene deres i Norge, men forbundet drev sin motstandsvirksomhet fra USA (1957). Nordmennene i Argentina var også involvert i motstandskampen. Deres posisjon er viktig å kjenne til for å forstå hvordan nordmennene som var i Argentina under krigen og i perioden etter krigen tok imot NS-migrantene etter krigen. Den gamle kolonien må derfor kunne beskrives som patriotiske, noe også sjømannspresten Ole Askvig Øgaard uttrykte: *“Med avstanden fra fedrelandet ser det ut til at fedrelandskjærligheten stiger. Og derfor reagerer man kan hende enda hårdere når man synes noen har sviktet sitt land”*.¹¹⁸ Dette var altså bakteppet da NS-migrantene kom til Argentina.

4.6.1 Forholdet mellom den nye og gamle kolonien

Den gamle kolonien hadde engasjert seg sterkt i motstandskampen, og de reagerte veldig sterkt mot dem som hadde vært på den andre siden under krigen. De i den gamle kolonien var derfor lite fornøyd, da det i årene etter krigen kom NS-migranter til Argentina, og det utviklet seg etter hvert nokså steile fronter mellom de to norske koloniene.

Ifølge presseattache Leif Borthen ved den norske ambassaden i Argentina, var det i den norske kolonien i Buenos Aires omtrent 500 nordmenn ved krigens slutt. Han omtaler den gamle kolonien på følgende måte:

¹¹⁵ Gaucho er argentinernes “cowboy”.

¹¹⁶ Nordmannsforbundets hefte nr 8 1942. Jeg antar at dette dreier seg om dollar, i og med at dollartegnet sto foran beløpet, men det er noe uklart. Tegnet for den argentinske pesoen i denne perioden var m\$. Kroner har aldri hatt dollartegnet. I tillegg var det mange norskamerikanere som leste heftet, og det ville ikke gi mening å oppgi verdien i pesos. I samme artikkel skriver de at et treningsfly kostet \$45000 og et kampfly det dobbelte. Det kan gi en pekepinn på verdiene det er snakk om.

¹¹⁷ Memoria del ejercicio 1942/43- Det norske La Plata-samfunnet

¹¹⁸ Brev datert 09.08.1967 fra Ole Askvig Øgaard til biskopen i Bjørgvin i forbindelse med Kong Olavs besøk i Argentina 1967 i Riksarkivet i S-4087 Det kongelige slott, Kabinettsekretariatet, serie Dci eske 118: mappe H.M. Kongens reise til Chile og Argentina, 1967.

“De sluttet på en glimrende måte opp om Norges sak under krigen, og vil ikke ha noe med nazistene å gjøre. For dem eksisterer ikke forskjellige kategorier landssvik, for dem er en landsforræder en landsforræder. Og de synes det er bittert at der nå skal bli to slags nordmenn i Argentina.”¹¹⁹

For den gamle kolonien ble den nye kolonien en verkebyll. Fra å være godt ansett både i Norge og i Argentina, begynte man i Norge å assosiere nordmenn og Argentina med NS-migranter. Dette bød på i alle fall to problemer for den gamle kolonien, for det første var det sårt at de ikke ble anerkjent for det de hadde gjort under krigen, og for det andre, og kanskje enda verre, de ble forvekslet med dem de kanskje mislikte mest, nemlig NS-migrantene. Den gamle kolonien hadde sterke anti-nazistiske og anti-tyske holdninger under krigen. Dette var noe også personer som ikke hadde noe med nazismen å gjøre fikk erfare. I Buenos Aires var det en norsk dame som giftet seg med en tysker som hadde dratt fra Tyskland for å komme seg vekk fra det nazistiske styret før krigen. Hun fikk det veldig vanskelig, og ble frosset ut av nordmennene som var der fordi mannen var tysk.¹²⁰

Sjømannspresten Victor Andersen som var i Buenos Aires i perioden 1946-1954, skrev en rapport hjem om hvordan oppholdet hans hadde vært i den argentinske hovedstaden. Her kom han blant annet inn på forholdet mellom de to koloniene. Han skrev:

De norske sjømenn og fastboende var til å begynne med, ikke bare avvisende men endog direkte fiendtlig, en holdning som også gjorde seg gjeldende blant mange som sto kirken særlig nær. Det ble således ikke bare vanskelig å få skaffet kontakt med disse nyankomne, men også å knytte dem til kirken etter at kontakt var oppnådd. Det hendte ikke så sjelden at nogen på lesesalen begynte å utpeke “nasister” og å være ubehagelig mot dem. Ja, det hendte endog i mitt hjem ved flere leiligheter at folk fra den “gamle” koloni neket å gi hånden til folk fra den “nye” som de ble presentert for der. På den annen side var der blant de “nye” en gruppe som nærmest fanatisk motarbeidet enhver tilknytning til kirke og koloni.¹²¹

Denne beskrivelsen er fra perioden før Andersen dro hjem i 1954, men det ser ikke ut til at forholdet mellom koloniene utviklet seg nevneverdig i positiv retning. Det skal vi se på senere. Men det var ikke bare forholdet mellom den gamle og nye kolonien som var vanskelig. Også norske myndigheter hadde et anstrengt forhold til NS-migrantene.

¹¹⁹ VG 14.11.1949

¹²⁰ Muntlig opplysning på den norske ambassaden høsten 2010.

¹²¹ Victor Andersens oppsummering av oppholdet i Buenos Aires, 1954 i Statsarkivet i Bergen, privatarkiv 118-Den norske sjømannsmisjonen i utlandet/Syd-Amerika (Buenos Aires m.fl.). Egen korrespondanse – Buenos Aires.

4.6.2 Forholdet til norske myndigheter

Da det ble klart at stadig flere NS-migranter kom til Argentina, var den norske ambassaden i Argentina usikker på hvordan de skulle forholde seg til dette. Norske myndigheter hadde gått på et nederlag da de ikke fikk utlevert mannskapet på båten "Solbris" fra Brasil, siden brasilianerne hadde ansett dem som politiske flyktninger. På grunn av dette sendte Justis- og politidepartementet 8. august 1947 ut et skriv der de ba ambassadene: (...) *ta opp spørsmål om utlevering ved vedkommende lands myndigheter, men utleveringsbegjæring må kun fremsettes om det er rimelig utsikt til et positivt resultat.*¹²² Ambassaden anså det som lite sannsynlig å lykkes med å få NS-migrantene utlevert fra Argentina til Norge, og det ble derfor aldri gjort forsøk på å få dem utlevert til Norge.

Forholdet mellom norske myndigheter og NS-migrantene utviklet seg til å bli ganske fiendtlig, noe som også kom til uttrykk i ulike aviser i Norge. På ambassaden jobbet presseattache Leif Borthen som rapporterte til norske aviser om hvordan tilstanden var i Argentina. I og med at NS-migrantene ikke fikk inn sine innlegg i de avisene Borthen skrev til, fikk de bare trykket sin frustrasjon over norske myndigheter i avisen for tidligere NS-medlemmer etter krigen, *Folk og Land*.¹²³

I disse artiklene skrev Borthen til norske aviser om hva de trodde NS-migrantene gjorde, og NS-migrantene skrev at de følte seg overvåket og aktivt motarbeidet av norske myndigheter i utlandet. Når det gjelder overvåking, kommenterer ambassaden det i et notat. Der står det: *"Det er tydelig at de kjenner seg forfulgt overalt og gjør seg overdrevne tanker om hvordan det blir arbeidet mot dem."*¹²⁴ Det kan godt være at ambassaden ikke overvåket og motarbeidet NS-migrantene, selv om migrantene oppfattet det slik. Likevel hadde ambassaden god oversikt over hva de enkelte hadde gjort, da etterlysningene etter de som rømte ble sendt til ambassaden. I følge migrantene, var det flere som hadde mistet jobbene sine fordi ambassaden hadde satt ut rykter om hva NS-migrantene hadde gjort.¹²⁵ Ljoså mente at ambassaden drev klappjakt på tidligere NS-folk på fremmed folks territorium.¹²⁶

¹²² Brev datert 08.08.1947 i Riksarkivet, S-2259 Utenriksdepartementet: serie Dye eske 11175: mappe 38.8.120-Rømte landssvikere på motorkutteren "Solbris".

¹²³ Se Dagbladet 19.01.1949, VG 14.11.1949 og Folk og land nr 7 og 14 1950 og nr 33 1951

¹²⁴ Notat datert 02.09.1948 i i Riksarkivet. S-6168 Legasjonen i Buenos Aires: serie Da, eske 64, mappe 1-Landssvikere.

¹²⁵ Se Folk og Land 7. oktober 1949, nr 7 1950, nr 14 1954 og Se brev skrevet av Erling W. Eliassen datert 03.10.1953 i Riksarkivet, PA-1195 Erling Windingland Eliassen eske 3

¹²⁶ Folk og Land nr 7, 1950

På grunn av dette dårlige forholdet mellom migrantene og ambassaden, var det få av migrantene som meldte seg på ambassaden som man ofte gjør når man er i utlandet. Det var forståelig for de som hadde rømt, men det var også få av de som hadde reist dit på lovlig måte som meldte seg der. De som likevel meldte seg, ble markert med “NS”, slik at man skulle vite hva slags folk det var snakk om.¹²⁷ Til tross for at det var få som meldte seg på ambassaden, virker det som om ambassaden har hatt en forholdsvis god oversikt over hvem som kom. Blant annet hadde de en viss oversikt over hvem som kom med ulike båter og hvem som møtte migrantene da de kom.¹²⁸ Grunnen til at de kunne ha denne oversikten, antar jeg er fordi det var mange nordmenn fra den gamle kolonien som jobbet innenfor shipping og som fikk med seg dette, og at en del reiste på norske skip som rapporterte hvilke passasjerer de hadde om bord. Det kan også tenkes at ambassaden aktivt oppsøkte de opplysningene de fikk, og på den måten på sett og vis overvåket dem. Jeg har ikke funnet dokumentasjon på dette, men blant en del nordmenn i Argentina er det en oppfatning om at en del av ambassadens arkiver ble brent da Sjømannskirken ble lagt ned i 1978. Om det er hold i disse påstandene vet jeg ikke.

Ambassaden var lenge usikker på hvordan de skulle forholde seg til nordmenn med NS-fortid, og til og med mot mennesker som ikke hadde en NS-fortid. Operasangerinnen Kirsten Flagstad hadde vært gift med et NS-medlem under krigen, og da hun besøkte Argentina for å synge i 1948, ønsket ambassaden råd fra Utenriksdepartementet for å vite hvordan de skulle forholde seg til hennes besøk.¹²⁹ Det ser ut til at de ikke hadde kontakt med Flagstad da hun var i Argentina.

For dem som ikke hadde gjort opp for sine forhold i Norge, ble den eneste bistanden ambassaden ville yte å få dem hjem for å sone straffene sine.¹³⁰ Det var noen som benyttet seg av dette, som vi så tidligere. Det var eksempler på de som ble arbeidsuføre, ikke fant seg arbeid eller av andre årsaker ikke kunne komme seg hjem til Norge for egen regning. Ambassaden kunne da hjelpe med pass og eventuelt legge ut penger som ble tilbakebetalt i Norge.

¹²⁷ Ambassadens adressebok over norske bosatte i Argentina, hos Den norske ambassaden i Argentina.

¹²⁸ Riksarkivet, S-6168 Legasjonen i Buenos Aires: serie Da, eske 64, mappe 1- Landssvikerne

¹²⁹ Brev datert 08.04.1948 fra ambassaden i Argentina til Utenriksdepartementet i Riksarkivet, S-2259 Utenriksdepartementet: serie Dye, mappen Landssvikere. Ankomne nasister. 15. januar med m/s “Salta”.

¹³⁰ Brev datert 15.08.1950 av Rognlien til ambassaden, i Riksarkivet S-2259 Utenriksdepartementet: serie Dye eske 11174: mappe 28.8.120- Rømte landssvikere på motorkutteren “Solbris”, Bind IV

4.6.3 Forholdet til Sjømannskirken

Om ambassaden førte en hard linje overfor NS-migrantene, stilte Sjømannskirken seg annerledes. Sjømannskirken så det som sin oppgave å knytte NS-migrantene til kirken. Sjømannsprestene mente at kirken skulle være åpen for alle, og kirken hjalp de NS-migrantene som søkte råd og hjelp i den vanskelige situasjonen de nyankomne ofte møtte.¹³¹ Det var spesielt viktig for Sjømannskirken å knytte NS-migrantene til seg, fordi mange av migrantene var bitre på den norske kirken fordi de mente at kirken hadde sviktet i rettsoppgjøret og at enkelte i kirken hadde forsvart dødsstraff. Det var likevel ikke uproblematisk at kirken var åpen for alle. Enkelte prester kritiserte nemlig den gamle kolonien for deres avvisning av de nye,¹³² noe som ikke var populært i den gamle kolonien. Prestene fikk kritikk fra den gamle kolonien fordi de mente de nye ble tatt for godt imot, mens de nye kritiserte fordi de mente de ble tatt for dårlig imot av kirken.¹³³ Til tross for det godtok de fleste i den gamle kolonien at alle skulle kunne gå i kirken.

Det var ikke uproblematisk for kirken å opprette den kontakten de ønsket med de nyankomne. For det første var mange av migrantene skeptiske til kirken på grunn av kirkens innstilling under rettsoppgjøret, for det andre ønsket ikke den gamle kolonien å inkludere de nye, og stemningen mellom dem var kjølig. Etter hvert kom likevel en del av NS-migrantene til kirken, men det var også mange som ikke hadde interesse av å gå dit. For kirkens del var det problematisk at det eksisterte to kolonier i en og samme menighet som faktisk ikke var så veldig stor. I og med at den gamle kolonien ble eldre, falt en del fra etter hvert, og de fra den nye kolonien kom i flertall.¹³⁴ Til tross for at de måtte omgås i kirken var formen for kontakt sparsom, og de satt adskilt i kirken og ved andre arrangementer.¹³⁵ For å inkludere den nye kolonien ønsket sjømannspresten å ha en representant fra den nye kolonien i et kirkeråd de skulle opprette på slutten av 1950-tallet. Presten foreslo en NS-migrant som var mye i kirken, og de fra den gamle kolonien ville godta ham om han kunne fremvise norsk pass. Det kunne han ikke, og den nye kolonien ble derfor ikke representert i kirkerådet.¹³⁶

¹³¹ Årsberetning 1951 skrevet av sjømannsprest Victor Andersen, i Statsarkivet i Bergen, privatarkiv 118- Den norske sjømannsmisjonen i utlandet/Syd-Amerika (Buenos Aires m.fl.). Egen korrespondanse – Buenos Aires.

¹³² Nils Johan Jølster 09.09.2010

¹³³ Muntlig opplysning Andreas Masvie 31.07.2010

¹³⁴ Rapport skrevet av Sophus Schanche til hovedstyret i Sjømannskirken 1958. I Statsarkivet i Bergen, privatarkiv 118- Den norske sjømannsmisjonen i utlandet/Syd-Amerika (Buenos Aires m.fl.). Egen korrespondanse – Buenos Aires.

¹³⁵ Marit Grefberg, 04.03.2011

¹³⁶ Marit Grefberg 04.03.2011

Sjømannskirken ble også viktig utover 1950-tallet for de som fikk problemer på grunn av arbeidsledighet og økonomiske nedgangstider. Sjømannsprest Andreas Masvie fortalte at en del av de arbeidsløse kom for å få seg mat i sjømannskirken.¹³⁷ Mange av dem var avskåret fra muligheten til å reise hjem, siden de ikke fikk hjelp fra ambassaden eller hjelpekasser.

4.6.4 Kongens besøk i 1967

Vi har sett at forholdet mellom den gamle kolonien og ambassaden på den ene siden og den nye kolonien på den andre siden, ikke var særlig godt. Et illustrerende eksempel på hvordan dette forholdet var, var Kong Olavs besøk i Argentina i 1967. Det var da 22 år siden krigens slutt. Tatt i betraktning hvordan forholdene var så lenge etter, kan vi bare forestille oss hvordan det var i årene rett etter krigen. Før kongebesøket var det diskusjoner mellom Sjømannskirken, ambassaden og Slottet om hvordan de skulle håndtere situasjonen mellom de to koloniene. Sjømannskirken ønsket forsoning, mens ambassaden var mer skeptisk. I et brev til biskopen i Bjørgvin og til ambassaden prøvde sjømannspresten å få til forsoning mellom de to koloniene før møtet med kongen. Han skrev:

Imidlertid må det sies at den såkalte "gamle koloni"s holdning til den såkalte "nye koloni" til dels har vært- og er- ganske kjølig. Vi har to foreninger for nordmenn (uavhengig av kirken) hvor man ikke har ønsket medlemmer fra "den nye koloni". Når jeg har pekt på at vi nå, 22 til 27 år etter det som hendte under krigen- må kunne rekke ut hånden til fellesskap og samarbeid som nordmenn, så har reaksjonene vært til dels temmelige skarpe fra "den gamle koloni". En viss oppmyking av standpunktene kan merkes etter at alle prester som har vært her etter krigen, har talt forsoning. Likevel hører jeg stadig om at man kan ikke vente at holdningen bedres før enn det offisielle Norge viser veg.¹³⁸

Det ble ingen forsoning under kongens besøk i Argentina, og de 35 NS-familiene som var i Argentina på det tidspunktet ble ikke invitert til å møte kongen hos ambassadøren. Selv ikke familiene til dem som hadde gjort opp for seg i Norge, ble invitert.¹³⁹ Av frykt for at den gamle koloni skulle bli fornærmet, ønsket ikke ambassaden å invitere den nye kolonien.

¹³⁷ Rapport skrevet av Sophus Schanche til hovedstyret i Sjømannskirken 1958. I Statsarkivet i Bergen, privatarkiv 118- Den norske sjømannsmisjonen i utlandet/Syd-Amerika (Buenos Aires m.fl.). Egen korrespondanse – Buenos Aires.

¹³⁸ Brev datert 09.08.1967 fra Ole Askvig Øgaard til biskopen i Bjørgvin i forbindelse med Kong Olavs besøk i Argentina 1967 i Riksarkivet i S-4087 Det kongelige slott, Kabinettsekretariatet, serie Dci eske 118: mappe H.M. Kongens reise til Chile og Argentina, 1967.

¹³⁹ Aftenposten 20.09.1967

Samtidig ønsket ikke den gamle kolonien å lette på sitt forhold til den nye kolonien om ikke det offisielle Norge, altså ambassaden, gjorde det først. Situasjonen forble derfor låst.¹⁴⁰

I følge sjømannspresten ville den nye kolonien føle seg stemplet som 2. rangs nordmenn om de ikke ble invitert til kongebesøket. Det at NS-migrantene tidligere ikke hadde blitt invitert til ambassaden så de på som ambassadørens privatsak, men om de ikke ble invitert til kongens besøk, ville de tolke det som det offisielle Norges holdning til dem. Det ble gjort forsøk fra sjømannspresten på å få invitert i alle fall de som hadde gjort opp for seg og barna, men ambassadøren mente det ville være praktisk vanskelig å få til, siden de ikke hadde opplysninger om alle som befant seg i Argentina.¹⁴¹ Slottet på sin side mente at de som hadde gjort opp for seg kunne inviteres, men at ambassaden i det enkelte tilfelle måtte utvise skjønn.¹⁴² Ambassadøren påpekte også at det ville være problematisk om man kun inviterte koner og barn av tidligere landssvikere, da det kunne oppfattes som en fornærmelse og sårende. Det ble derfor slik at de ikke ble invitert til ambassaden for å hilse på Kong Olav.

En del av NS-migrantene i Argentina hadde beholdt sitt norske statsborgerskap helt siden krigen, selv om de lett kunne ha fått argentinsk om de ville. Det hadde sikkert også vært lettere for dem om de hadde skiftet statsborgerskap, da det kunne være vanskelig med for eksempel jobbreisen å ikke ha argentinsk statsborgerskap. I forbindelse med kongebesøket var det derfor flere som vurderte å skifte statsborgerskap siden det var “bedre da å være en fullgod argentinsk borger enn en 2. rangs nordmann”.¹⁴³

Det at den nye kolonien ikke ble invitert til ambassaden vedvarte i lang tid. De ble ikke invitert til å feire Kong Olavs fødselsdag eller til å feire 17. mai. Dette var uavhengig om de hadde gjort opp for sine forhold i Norge eller ikke. Familiene til NS-migrantene ble heller ikke invitert, og det var først i 2002 at enkelte av NS-barna ble invitert til ambassaden på 17. mai.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Brev datert 09.08.1967 fra Ole Askvig Øgaard til biskopen i Bjørgvin i forbindelse med Kong Olavs besøk i Argentina 1967 i Riksarkivet i S-4087 Det kongelige slott, Kabinettsekretariatet, serie Dci eske 118: mappe H.M. Kongens reise til Chile og Argentina, 1967.

¹⁴¹ Brev datert 15.08.1967 fra Eric Colban til Utenriksdepartementet i Riksarkivet i S-4087 Det kongelige slott, Kabinettsekretariatet, serie Dci eske 118: mappe H.M. Kongens reise til Chile og Argentina, 1967.

¹⁴² Brev datert 10.07.1967, brev nr 5, fra kabinettsekretær Vincent Bommen, Slottet til ambassaden i Buenos Aires i Riksarkivet i S-4087 Det kongelige slott, Kabinettsekretariatet, serie Dci eske 118: mappe H.M. Kongens reise til Chile og Argentina, 1967.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Muntlig informasjon Joar Hoel Larsen 05.03.2010

4.7 Oppsummering av kapittelet

I dette kapittelet har vi sett på hva som møtte NS-migrantene i Argentina, og hvordan de generelle trekkene i argentinsk økonomi og politikk også påvirket NS-migrantene. De møtte et land i økonomisk blomstring og vekst, men dette forandret seg utover 1950-tallet. De økonomiske nedgangstidene gjorde at remigrasjonen av NS-migrantene var lik tendensen av remigrasjon fra Argentina generelt på 1950- og 1960-tallet.

Det har vært mest informasjon tilgjengelig om hvordan forholdet var mellom NS-migrantene og andre nordmenn, ambassaden og Sjømannskirken i Buenos Aires. Når det gjelder sosiale forhold har det vært vanskeligere å komme til bunns i hvordan det gikk med nordmennene, fordi det har vært få tilgjengelige kilder om dette. Det er derfor noe som må undersøkes nærmere. Dette gjelder spesielt forholdet de hadde til andre nazi- og fascistmigranter i Argentina, samt hvilken tilknytning de norske hadde til argentinske myndigheter.

Argentinsk økonomi og politikk forandret seg utover 1950-60 og 70-tallet, noe som gjorde at alternativet å reise hjem eller til andre land var bedre. Forholdene i Norge ble stadig bedre etter krigen, og de aller fleste som dro fra Argentina valgte å komme hjem til Norge. Noe av grunnen til at de dro hjem var at nettverket i Argentina ikke var sterkt nok til å hjelpe alle i jobb. Samtidig kan det tenkes at de gode kontaktene de hadde ble borte da Perón ble styrtet i 1955. Hvor godt de snakket språket og hvor godt integrert de var, var utslagsgivende for hvordan det gikk i Argentina. Språkproblemer gjorde at det ble vanskelig å få seg jobb, og uten jobb var det umulig å klare seg i Argentina, spesielt om man ikke hadde et familienettverk som kunne hjelpe gjennom vanskelige tider. Hvordan det gikk med NS-migrantene i forhold til migranter fra andre land, er vanskelig å si noe om. De fleste klarte seg bra, men så nye muligheter andre steder når det ble vanskelig i Argentina.

5 Konklusjon

For mange som hadde vært på okkupasjonsmaktens side ble freden etter 2. verdenskrig et mareritt. De ble straffet for sine handlinger under krigen, de ble utsatt for ydmykelser, sladder og bakvaskelse. I tillegg til å ha tapt politisk og sosialt, hadde også en del unge tapt sin ungdom. I denne oppgaven har vi sett på hva noen av dem gjorde etter krigen, vi har sett på NS-migrasjonen til Argentina. Migrasjonen var ikke veldig stor i omfang, men har vært en viktig del av oppfatningen man har hatt i Norge av Latin-Amerika. Totalt var det et sted mellom 350 og 400 personer som kan regnes som NS-migranter. Dette inkluderer de som var direkte involvert i landssvikoppjøret, men også familiene deres. De fleste migrantene kom til Argentina i årene 1948 og 1949.

Det var flere grunner til å migrere fra Norge, i tillegg til det sosiale stigmaet. I det krigsherjede Norge var det harde økonomiske tider og rasjonering. Dette gjorde at det ble vanskelig å finne arbeid, spesielt for dem som hadde vært på tysk side under krigen. Det var også mange som satt med en følelse av bitterhet og som syntes dommene de fikk var urettferdige. Minst 22 av NS-migrantene rømte fra sine straffer i Norge.

Grunnene til at Argentina ble valgt som destinasjon var flere. For det første var det gode økonomiske tider i Argentina umiddelbart etter krigen, og myndighetene søkte migranter som hadde teknisk og vitenskapelig bakgrunn. Argentina hadde tilnærmet åpne dører for migrasjon, og var derfor et land det var mulig å migrere til, uansett politisk bakgrunn. Mange andre land hadde restriksjoner på innvandring, og det var derfor vanskelig å få opphold der. NS-migrantene hadde også et nettverk i Argentina som gjorde det enklere å få opphold og få en mykere overgang til det nye samfunnet. Mulighetene for å lykkes i Argentina var derfor større enn i andre land.

Argentina har fått et spesielt dårlig omdømme med tanke på tilknytning til nazismen og fascismen. Dette er noe ufortjent, selv om argentinske myndigheter godtok at mange krigsforbrytere og kollaboratører fikk tilhold der etter krigen. Argentinske myndigheter ønsket ingeniører og teknikere til å utvikle egen industri og militære, og var mest sannsynlig like pragmatiske som andre land som tok i mot nazi-migranter. De ønsket først og fremst at migrantene skulle kunne gjøre nytte for seg. Det var mange land som ønsket den kompetansen mange tyske vitenskapsfolk, teknikere og personer med inngående kjennskap i tysk

etterretning hadde. Land som USA, Sovjet, Frankrike og Storbritannia benyttet seg også av muligheten til å skaffe seg deres kompetanse.

Det er likevel Argentina som har fått omdømme om å være spesielt nazi-vennlig, og jeg har nevnt flere grunner til det. For det første tok det lang tid før argentinske myndigheter erklærte krig mot aksemaktene. Hovedgrunnene til det, var at Argentina tradisjonelt holdt seg nøytrale, at de ønsket å være uavhengige av andre og at forholdet til USA var anstrengt. Visse elementer i Peróns politikk har av amerikanerne og britene blitt tolket som fascistiske. Ronald Newton mener at amerikanerne bevisst prøvde å få Argentina til å fremstå som et nazi-vennlig land, slik at de kunne rettferdiggjøre sin politikk overfor Argentina. Den mest sannsynlige grunnen for at de førte den politikken de gjorde var av økonomiske hensyn og ønske om hegemoni i Latin-Amerika. Noe av grunnen til at problematikken rundt nazi-migrasjonen fremdeles henger ved for Argentinas del, er at nazi-migrasjonen til Argentina er den mest studerte. Det hadde vært interessant om det også ble undersøkt nærmere hvordan nazi-migrasjonen var til andre land og hvordan den ble organisert.

Likevel, det var mange store krigsforbrytere som fikk tilhold i Argentina, og Uki Goñi har funnet at det var minst 280 som kom til Argentina etter krigen. CEANA kom frem til at det var 180, og av dem var det 30 tyskere, 50 kroater og 100 franskmenn. All logikk tilsier at det var flere, siden det mest sannsynlig var flere tyskere og kroater enn franskmenn som dro til Argentina. Det er sannsynlig at Perón var klar over at det kom krigsforbrytere til Argentina, men det ble stilltiende akseptert.

NS-migrasjonen fra Norge må sees i sammenheng med nazi-migrasjonen fra Europa. Grunnen til det er at det var et nettverk både i Norge, Argentina og Europa som hjalp migrantene over. De aller fleste nordmennene som fikk hjelp av dette nettverket dro gjennom den nordiske ruten, men det er også eksempler på at enkelte fikk hjelp andre steder. Hvordan nordmennene benyttet seg av nettverket er noe som må undersøkes nærmere, blant annet hvordan de var knyttet til nettverket i Sverige, men også hvordan NS-migrantene fikk den nødvendige informasjonen og kontaktene de trengte for å kunne migrere.

Et felt det hadde vært veldig interessant å undersøke nærmere er hvordan nettverket fungerte i Argentina og hvem det besto av. Det er kommet indikasjoner på at NS-migrantene hadde gode kontakter til Perón-administrasjonen, men også til betydelige nazi-migranter fra andre

land i dette arbeidet. Dette må undersøkes nærmere. Det er også interessant å se om NS-migrantene fortsatte sitt politiske virke i Argentina, og i så fall hvordan.

For å forstå hvordan det gikk med NS-migrantene i Argentina, må vi se på de generelle trekkene i argentinsk økonomi og politikk. Fra å være et land i økonomisk vekst, fikk de problemer utover 1950-tallet, noe som også rammet NS-migrantene. Dette ble en ekstra utfordring for dem, i tillegg til å lære språk og tilpasse seg det argentinske samfunnet. På grunn av den økonomiske utviklingen i Argentina, og fordi forholdene i Norge og andre steder ble bedre, var det mange NS-migranter som valgte enten å dra tilbake til Norge eller å migrere til andre steder. Det hadde vært interessant å få et enda mer nyansert innblikk i hvordan det gikk med NS-migrantene i Argentina, og forhåpentlig finnes det kilder som kan gi mer kunnskap om hvordan livet i Argentina var. Det vil også være interessant å finne ut mer om hvordan norske myndigheter forholdt seg til NS-migrantene og hva de visste om NS-migrantene mens de var i Argentina.

Det er også interessant å gå enda dypere inn i bakgrunnen til den enkelte NS-migrant, fordi man da kan få større forståelse av kontaktene de hadde til nettverket som organiserte migrasjonen. Om man gjør det kan det være mulig å finne ut om migrantene kjente hverandre før de dro, eller hvordan migrantene fant ut hvem de skulle kontakte for å få informasjon om migrasjon til Argentina.

Før jeg satte i gang med dette arbeidet ble jeg rådet til å tenke meg godt om, og advarselen var berettiget, det var mange ting som kunne ha gått galt. Jeg er likevel glad jeg fullførte prosjektet fordi det har gitt meg så mye. Jeg har fått innblikk i dramatiske livshistorier og på mange måter en unik del av norsk og argentinsk historie. De valgene NS-migrantene tok forandret livene deres. De måtte bryte opp, etablere seg i et nytt land, lære et nytt språk og være langt borte fra familie og venner. For noen ble det et mareritt da freden brøt løs, men de fikk sjansen til å prøve seg på nytt i Argentina. Jeg forstår godt at mange valgte å migrere gitt situasjonen de var i og med tanke på hvordan forholdene var både sosialt og økonomisk i Norge.

Selv om det er lett å tenke at det er noe unikt over denne historien, er det egentlig ikke en så uvanlig historie. Mennesker har til alle tider brutt opp for å fortsette livene sine andre steder.

Historiene til migranter i Norge, kan være forholdsvis like NS-migrantenes historier. Mange av dem har gode grunner til å komme seg vekk fra hjemlandene, akkurat som NS-migrantene hadde det. Men for å komme seg vekk er det en lang og vanskelig vei å gå. Det er vanskelig å klare dette på egenhånd, og ofte er man avhengig av nettverk og menneskesmuglere for å lykkes i å komme seg bort, slik også NS-migrantene var.

Ser vi slik på det, er migrasjonsfortellingen om NS-migrantene en klassisk migrasjonsfortelling. Selv om det på mange måter er en klassisk migrasjonsfortelling, er noe spesielt med den også. Mye av NS-migrasjonen var nemlig illegal, og en del av migrantene rømte fra straffene sine i Norge. De har prøvd å skjule sine spor, og ble hjulpet på veien til Argentina av sine kamerater fra krigen og personer i det argentinske byråkratiet. Derfor håper jeg at enten jeg selv får muligheten til å jobbe mer med temaet, eller at noen andre kan gjøre det. Det er mye interessant som ennå er å finne ut om disse klassiske migrantene, som likevel er litt spesielle for oss i Norge. Det er flere ting jeg vil ha svar på før jeg kan la temaet ligge.

Litteraturliste

Primærkilder:

Anonym. *Min livshistorie*. Holmestrand: Upublisert, 1999.

Høygaard, Arne. *Flukten fra Norge til Syd-Amerika*. ukjent: Upublisert manuskript, ukjent dato.

Riksarkivet i Oslo:

PA-1193 Institutt for norsk okkupasjonshistorie.

- Brev datert 04.08.1997, fra Thorolf Hillblad til Institutt for norsk okkupasjonshistorie, L0002

PA- 1195 Erling Windingland Eliassen

- Brev skrevet av Erling W. Eliassen datert 08.06.1951 eske 3
- Brev datert 10.05.1950, eske 3
- Brev skrevet av Erling W. Eliassen datert 03.10.1953, eske 3

PA- 1267 Bjørn Østring

- Brev skrevet av Lars Skahjem datert 25.12.1991 i eske FL1, Argentina.
- Avskrift av brev datert 19. 11.1947, Buenos Aires, FL2, Argentina

S- 2259 Utenriksdepartementet

- Bulletin n° 222, Buenos Aires December 13 1946: Immigration in the Five Year Plan utgitt av Argentine Republic, Ministry of Foreign Affairs and Worship, Department of Culture, News Service, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter
- Rapport til norsk UD, Innvandringsforhold i Argentina, datert 18. 08.1946, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter
- Brev datert 06.12.1945, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter
- Notat datert januar 1948, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter
- Boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter

- Argentina og immigrasjon, datert 11.02.1947 av Leif Borthen i I UD's arkiv, boks 12412, 79.10.6 Bind 1, Argentina: Emigrasjon og Immigrasjon. Arbeidsmuligheter
- Ulike saker, boks 12340, mappe 77.7.6, Pengebistand til nødlidende nordmenn, Argentina
- Brev datert 08.08.1947 i Riksarkivet, serie Dye eske 11175: mappe 38.8.120- Rømte landssvikere på motorkutteren "Solbris".
- Brev datert 15.8.1950 av Rognlien til ambassaden, serie Dye eske 11174: mappe 28.8.120- Rømte landssvikere på motorkutteren "Solbris", Bind IV
- Brev datert 08.04.1948 fra ambassaden i Argentina til Utenriksdepartementet: serie Dye, mappen Landssvikere. Ankomne nasister. 15. januar med m/s "Salta".

S-3485 Førerens og ministerpresidentens kanselli. Utenriksavdelingen

- Brev skrevet av Elling Ljosaa til Førerens og ministerpresidentens kanselli, E. Ljosaa, Buenos Aires 1941, 1941-1942

S- 4087 Det Kongelige Slott

- Brev datert 10.07.1967, brev nr 5, fra kabinettsekretær Vincent Bommen, Slottet til ambassaden i Buenos Aires, Kabinettsekretariatet, serie Dci eske 118: mappe H.M. Kongens reise til Chile og Argentina, 1967.
- Brev datert 09.08.1967 fra Ole Askvig Øgaard til biskopen i Bjørgvin i forbindelse med Kong Olavs besøk i Argentina 1967, Kabinettsekretariatet, serie Dci eske 118: mappe H.M. Kongens reise til Chile og Argentina, 1967.
- Brev datert 15.08.1967 fra Eric Colban til Utenriksdepartementet, Kabinettsekretariatet, serie Dci eske 118: mappe H.M. Kongens reise til Chile og Argentina, 1967.

S- 6168 Legasjonen i Buenos Aires

- brev fra den norske konsulen i Casablanca 12.01.1949. Serie Da, eske 64: 38.8.169 Rømte landssvikere på motorkutter "Bolla" Arne Høygaard, Kaare Knudsen, Finn Støren m.f. (Nord) Bind I,
- Kopi av brev datert 04.11.1947, La Coruña, serie Da, eske 64, mappe 1, Landssvikere 1947-1953, M/K "Solbris".
- Brev datert 16.08.1949 fra den norske legasjonen i Buenos Aires til UD, serie Da, eske 64, mappe 1- Landssvikere.

- Brev til Det Kgl Utenriksdepartement skrevet av Chargé d'Affaires F.Eckell i Buenos Aires, 16.08.1949, Da, eske 64, mappe 1, Landssvikere.
- Notat fra den norske legasjonen i Buenos Aires 2. september 1948, S-6168, Da, eske 64, mappe 1, Landssvikere

Statsarkivet i Bergen:

Privatarkiv 118- Den norske sjømannsmisjonen i utlandet/Syd-Amerika (Buenos Aires m.fl.). Egen korrespondanse – Buenos Aires.

- Årsrapport 1951 skrevet av sjømannsprest Victor Andersen
- Årsberetning 1962 skrevet av sjømannsprest Andreas Masvie
- Rapport skrevet av Sophus Schanke 15.11.1958
- Victor Andersens oppsummering av oppholdet i Buenos Aires, 1954
- Sjømannspresten i Buenos Aires: kirkebok 1938-1978

Argentinske arkiver:

Archivo del Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional y Culto (MRECIC), Departamento de Política,

- Hungria-Noruega-Grecia-Italia, 1947, Caja no 17, Expediente 8, Noruega

Archivo General de la Nación Intermedio

- Ulike passasjerlister over nordmenn

CEMLA

- Listado de pasajeros e inmigrantes noruegos llegados al puerto de Buenos Aires entre 1882 y 1950

Den norske ambassaden i Buenos Aires

- Ambassadens adressebok over norske bosatte i Argentina

Det norske La Plata-samfunn

- Memoria del ejercicio 1942/43

Dirección de Migraciones

- 1945- Extranjeros- movimientos migratorios generales del año 1945.-Vias ultramar, fluviales, fluviales (lanchas), terrestres y aereas. Todas las clases sumadas.
- 1946- movimientos migratorios generals del año 1946.- Vias: ultramar, fluviales, fluviales lanchas, terrestres y aereas. Todas las clases sumadas.
- 1947-1951 Principales nacionalidades de los pasajeros entrados al país por todas las vias (ultramar, fluviales, fluviales (lanchas), terrestres y aereas, todas las clases y vias sumadas- quinquenio 1947/1951.
- 1952-1954 Extranjeros- vias fluviales- nacionalidades de los pasajeros entrados y salidos por vias fluviales durante el trienio 1952/1954 las dos clases sumadas. Extranjeros- vias aereas- entrados y salidos por nacionalidad y sexo- trienio 1952/1954. Extranjeros- vias terrestres de Chile- entrados y salidos por nacionalidad y sexo- trienio 1952/1954. Extranjeros- vias terrestres de Bolivia- entrados y salidos por nacionalidad y sexo- trienio 1952/1954. Extranjeros- vias terrestres de Brasil- entrados y salidos por nacionalidad y sexo- trienio 1952/1954
- 1956- Nacionalidades de los pasajeros entrados y salidos del país por todas las vias- todas las clases sumadas- año 1956
- 1957- Movimiento general de pasajeros- vias ultramar, fluvial, terrestres y aereas- todas las clases sumadas- por nacionalidad y sexo
- 1958- Movimientos migratorios generales- entrada y salida vias ultramar, fluvial, terrestres y aereas- todas las clases sumadas- por nacionalidad y sexo

Avisartikler:

Aftenposten:

- *Siste rykte om Hitler*, 16.07.1945
- *Nu er Hitler i Argentina*, 17.07.1945
- *Passvindelen antar internasjonalt format*, 26.11.1947
- *Hvordan norske nazister driver undergrunnsarbeid*, Aftenposten Aften, 26.11.1947
- *Passforfalskningen ble organisert i Hamburg*, 27.11.1947
- *Stor passforfalskningsaffære rulles opp i Oslo*, Aftenposten Aften 27.11.1947
- *En ny rømling-affære*, 03.12.1948
- *En sint Karl Holter i retten*, 04.12.1948
- *Politiet kommer til å kreve mentalundersøkelse av Josef Hanssen Hassig*, Aftenposten Aften 28.07.1951
- *Kongen hyldet av norske i Buenos Aires*, 20.09.1967

- *En NS-røst fra Argentina*, 19.03.1988

Folk og Land:

- *Selv nordmenn i utlandet forfølges av den norske hetzpresse*, 07.10.1949
- *Den norske jøssingklikk i Buenos Aires, ute i hardt vær*, 17.04.1950
- *Avslørende opplysninger om den norske legasjonens virksomhet i Buenos Aires*, nr 7 1950
- *Argentina*, nr 7, 1950
- *Den norske legasjonen atter på krigsstien*, nr 33 1951
- *Sannheten om Perón og Evita*, nr 29, 1953
- *In memoriam: Oscar Grundtvig Gundersen "Poseidon"*, nr 14, 1954
- *Israelsk hyllest til Peron*, nr 17, 1954
- *Bergens Tidende gjenoppliver "Solbris"-eventyret*, mai 1978
- *Norsk utvandring til Argentina*, nr 8, 1988
- *NS-leger i Argentina*, nr 8, 1991

Nordmannsforbundet:

- *Argentina*, hefte 2, 1942
- *Argentina*, hefte 8, 1942
- *Utvandringslysten forsvinner*, hefte 9, 1946
- *I Buenos Aires*, nr 11, 1950

Verdens Gang:

- *Utenriksdepartementet har stor pågang om utvandring*, 20.10.1945
- *100 quislinger velkomne til Argentina*, 15.08.1946
- *Argentinsk offiser arrestert for nazist-smugling*, 26.11.1947
- *Argentina-nordmennene bitre over den stadig voksende landssvikerkolonien*, 14.11.1949
- *"Solbris"-rømling hjem fra Argentina*, 01.02.1955
- *To kolonier nordmenn i forfalt Argentina*, 28.08.1967

Diverse andre aviser og tidsskrifter:

- *Violenta reacción en EE.UU. Contra las Declaraciones de un Funcionario Argentino sobre Planes de Inmigración*, Noticias Graficas 16.08.1946
- *No Hay Noticia Oficial Sobre una Inmigración de Polacos y Noruegos*, La Prensa 16.08.1946
- *Sobre la inmigración en la Argentina*, La Nación, 16.08.1946
- *Vel utbygd organisasjon tar seg av norske nazister i Argentina*, Dagbladet, 19.01.1949
- *La Hazaña del "Nord" Supera la Fantástica Aventura de Simbad el Marino- A bordo de una Cáscara de Nuez Realizaron Nueve Noruegos la Travesía a Buenos Aires*, Noticias Graficas 19.03.1949
- *Utstøtt Adam i ny hage*, tidsskriftet Aktuelt 07.01.1950
- *Skøyte med landssvikere er kommet fram til Argentina*, Drammens tidende, 01.02.1950
- Norsk handels- og sjøfartstidene 04.04.1949

Intervjuer:

Erik Bay 07.03.2011

Arne Bergsvik 09.12.2010

Edvard Windingland-Eliassen, 20.02.2011

Marit Grefberg, 04.03.2011

S.H, 12.08.2010

Jevanor, Karin, intervjuet av Einar Rustad. *Intervju med Karin Jevanor*, Norgesdokumentasjon 07.02.1997.

Nico Jevanord 20.05.2011

Nils Johan Jølster 09.09.2010

F.K, 20.10.2010

Johan Ludvig Landmark, 25.10.2010

Margit Ljoså 13.11.2010

Hans Sigstad, 28.08.2010

Kirsten Solberg 31.08.2010

Thronsen, Thorvald, intervjuet av Jan Eidi. *Intervju med Thorvald Thronsen*, Norgesdokumentasjon 07.05.1997).

Sekundærlitteratur:

Alberdi, Juan B. *Biblioteca virtual Miguel de Cervantes*. 1852.

<http://www.cervantesvirtual.com/obra/bases-y-puntos-de-partida-para-la-organizacion-politica-de-la-republica-argentina--0/> (accessed February 18, 2011).

Andenæs, Johs., and Frode Sulland. *Store norske leksikon*. 05 28, 2009. www.snl.no (accessed 10 03, 2011).

Astrup-Nielsen, Roald. *Eventyret om Solbris*. Bergen: Hans Martinussens Forlag, 1952.

—. *Solbris Ohoi*. Oslo: Historisk Forlag, 1985.

Baily, Samuel L., and Eduardo José Míguez. *Mass Migration to Modern Latin America*. Wilmington: Jaguar Books on Latin America, 2003.

Bangsund, Per. *Arvtakerne: nazisme i Norge etter krigen*. Oslo: Pax, 1984.

Barbero, María Inés, and María Cristina Cacopardo. "La inmigración europea a la Argentina en la segunda posguerra: viejos mitos y nuevas condiciones." *Estudios migratorios latinoamericanos*, Año 6, 1991: 291-321.

Biernat, Carolina. *¿Buenos o útiles?* Buenos Aires: Biblos, 2007.

Bjerg, María. *Historias de la inmigración en la Argentina*. Buenos Aires: Edhasa, 2010.

Brettell, Caroline B., and James F. Hollifield. *Migration Theory: Talking across Disciplines*. New York: Routledge, 2008.

CEANA. *Comisión para el esclarecimiento de las actividades del nacionalsocialismo en la Argentina. Informe Final*. Buenos Aires: MRE, 1999.

CEANA. *Comisión para el esclarecimiento de las actividades del nacionalsocialismo en la Argentina. Primer informe de avance*. Buenos Aires: MRE, 1998.

Dahl, Hans Fredrik, Guri Hjeltnes, Berit Nøkleby, Nils Johan Ringdal, og Øystein Sørensen. *Norsk krigsleksikon 1940-1945*. Cappelen Forlag AS, 1995.

Devoto, Fernando. *Historia de la inmigración en la Argentina*. Buenos Aires: Sudamericana, 2009.

Devoto, Fernando J. "Inmigrantes, refugiados y criminales en la "vía italiana" hacia la Argentina en la segunda posguerra." *Ciclos*, Año X, Vol X, No 19, 2000: 151-175.

- Devoto, Fernando. *Las políticas migratorias argentinas (1930-1945), continuidades, tensiones y rupturas*. Buenos Aires: CEANA, 1999.
- Fløgstad, Kjartan. *Eld og Vatn, nordmenn i Sør-Amerika*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Foged, Harly, and Henrik Krüger. *Flugtrute Nord- Nazisternes hemmelige flugtnet gennem Danmark*. Lyngbe: Bogan, 1985.
- Franko, Patrice. *The Puzzle of Latin American Economic Development- Third Edition*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 2007.
- Friedman, Max Paul. "Review of Uki Goñi, *The real Odessa: Smuggling the Nazis to Perón's Argentina*." *H-German H-Net Reviews*, 2004.
- Fuglestad, Finn. *Latin-Amerika og Karibiens historie*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag a.s, 1994.
- Gardner, Brian. *Home: Inflation Calculator*. 2009. <http://www.usinflationcalculator.com/> (accessed Oktober 24, 2011).
- Goñi, Uki. *La auténtica Odessa- Fuga nazi a la Argentina*. Buenos Aires: Paidós Historia contemporánea, 2009.
- Harzig, Christiane, Dirk Hoerder, and Donna Gabaccia. *What is Migration History*. Cambridge: Polity, 2009.
- Krigens stesønn*. Directed by Ørjan Karlsen. 2007.
- Kilch, Ignacio. "La contratación de nazis y colaboracionistas por la Fuerza Aérea Argentina." *Ciclos, Año X, Vol. X, No 19*, 2000: 177-216.
- Klich, Ignacio. "Los nazis en la Argentina:revisando algunos mitos." *Ciclos*, 1995: 193-220.
- Larsen, Joar Hoel. *Latin-amerikanske bilder*. Oslo: Pax, 1997.
- Löow, Heléne. "Swedish Policy Towards Suspected War Criminals, 1945-87." *Scandinavian Journal of History*, 1988: 135-153.
- Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, and J. Edward Taylor. "Theories of International Migration: A Review and Appraisal." *Population and Development Review, Vol. 19, No 3*, 1993: 431-466.
- Meding, Holger M. *La ruta de los nazis en tiempos de Perón*. Buenos Aires: Emecé, 1999.
- Míguez, Eduardo José. "Introduction: Foreign Mass Migration to Latin America in the Nineteenth and Twentieth Centuries- An Overview." In *Mass Migration to Modern Latin America*, by Samuel L. Baily and Eduardo José Míguez, xiii-xxv. Wilmington: Jaguar Books, 2003.

- Newton, Ronald C. *The "Nazi Menace" in Argentina, 1931-1947*. Stanford: Stanford University Press, 1992.
- . *The neutralization of Fritz Mandl: Notes on wartime journalism, the arms trade, and Anglo-American rivalry in Argentina during World War II*. 1986.
- Newton, Ronald, and Christel K. Converse. "Inversiones nazis en Argentina utilizando empresas fachadas, en especial los casos de la banca Wehrli y las compañías del grupo Mandl." By CEANA. Buenos Aires, 1999.
- Nordmannsforbundet. *De tok et Norge med seg- Nordmanns-Forbundets saga gjennom 50 år*. Oslo: Dreyers forlag, 1957.
- Nymark, Johannes. *Frå Evita til Cristina- Om anarkismen, peronismen og kampen mot nyliberalismen*. Bergen: Fagbokforlaget, 2008.
- Pedersen, Kristian Botten. *Med akevitt til biffen- Norsk immigrasjon til Argentina 1880-1930*. Bergen: Universitetet i Bergen, 2010.
- Pryser, Tore. *Tyske hemmelige tjenester i Norden, arbeidsmanus*. Lillehammer, 2011.
- Quijada, Mónica, and Víctor Peralta Ruiz. "El triángulo Madrid-Berlín-Buenos Aires y el tránsito de bienes vinculados al Tercer Reich desde España a la Argentina." *Ciclos, Año X, Vol. X, No 19*, 2000: 129-149.
- Schiefloe, Per Morten. *Mennesker og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget, 2003.
- . *Sosiale nettverk*. Dragvoll: Allforsk, 1997.
- Schneider, Arnd. *Futures lost: Nostalgia and Identity among Italian Immigrants in Argentina*. Oxford: Peter Lang AG, 2000.
- Schön, Bosse. *Där järnkorset växser*. Bokförlaget DN, 2001.
- Senkman, Leonardo. "Etnicidad e inmigración durante el primer peronismo." *E.I.A.L. Vol 3 nr 2*, 1992: 5-37.
- Senkmann, Leonardo. "Perón y la entrada de tecnicos alemanes y colaboracionistas con los nazis, 1947-1949: un caso de cadena migratoria." *Estudios migratorios latinoamericanos no 31*, 1995: 673-704.
- Sjømannskirken. *Buenos Aires (1888-1978)*. 2011. <http://www.sjomannskirken.no> (accessed September 8, 2011).
- Steinacher, Gerald. *Nazis on the Run- How Hitler's Henchmen Fled Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Walters, Guy. *Jakten på ondskapen*. Oslo: Gyldendal, 2011.